altele prin Spania, altele prin Marsilia, altele (cum mi-a spus un agent falangist) chiar prin Mafia si transferate în Italia. Una din sursele importante de arme era zona Africii de vest, unde se află mulţi expatriaţi libanezi.

Războiul era un caz foarte special, prin interferenţa atîtor interese din afara frontierelor sale şi, în plus, prin implicarea directă a armatelor particulare. S-a văzut, însă, cît de uşor pot armele să iasă de sub control şi să-şi stabilească propria anarhie. Arme pe care marile puteri le-au vîndut, la origine, unei ţări pentru un scop anume, erau folosite într-o altă ţară, pentru un scop opus; armele şi ţările destinatare îşi schimbau locurile în cîteva luni, în vreme ce marile puteri nu puteau sau nu doreau să intervină. Abundenţa de noi bogăţii, în această regiune, cu un potenţial atît de mare, a servit la finanţarea distrugerii unuia dintre cele mai civilizate oraşe, în vreme ce tradiţia de „laissez faire" s-a schimbat în „laissez detruire". Acest război al armelor mici a oferit un avertisment îngrijorător: el a fost purtat într-un colţ al lumii în care se acumulaseră depozite fără precedent de arme mari.

Cummings — cel mai mare vînzător particular de arme

Cele mai multe din cele o sută de războaie de după cel de-al doilea război mondial, din Liban pînă în Biafra, din Yemen pînă în Katanga, s-au purtat cu arme mici; dar ele au produs cele mai multe pierderi de vieţi omeneşti. Iar comerţul puştilor, mitralierelor şi mortierelor a dezvăluit cinismul oamenilor de afaceri, pentru care diplomaţia şi războaiele se convertesc în comenzi, bilanţuri şi profituri. Unui asemenea tip de om vînzarea de arme îi pare la fel de banală ca orice altă afacere. Pentru a-mi da seama şi mai bine de acest lucru, am decis să fac o vizită unui rege neîncoronat al comerţului cu arme.

Lîngă centrul oraşului Manchester — în mijlocul Marii Britanii industriale, din epoca victoriană — se află un depozit cu înfăţişare modestă, din cărămidă, în lungul unui canal şi alături de o biserică în stil gotic. Depozitul a fost construit după primul război mondial, la început ca o magazie pentru ziarul „Sunday Times" din Londra, şi singurele indicii care atrag atenţia sînt, acum, uşa de oţel greu şi literele mari de pe acoperişul clădirii: INTERARMS. De pătruns înăuntru este, însă, dificil: uşa de oţel are un vizor şi două interfoane, iar o cameră de luat vederi urmăreşte ce se întîmplă în stradă. Aştepţi îndelung pînă să se deschidă uşa. Odată intrat, înţelegi motivele, deoarece acolo se află cel mai mare arsenal particular din Europa. Este cartierul general britanic al celui mai plin de succes dintre negustorii de arme mici, Sam Cummings, preşedintele şi principalul acţionar al lui „Interarms Company". Cele şase etaje ale depozitului conţin nu mai puţin de 300 000 de arme, aşezate ca sticlele de vin într-o pivniţă, aşteptînd să fie transportate acolo unde un guvern sau o

„Starfighter", un avion impus vest-europenilor. Sute de aparate s-au prăbuşit; victime şi pagube materiale

companie le doreşte. Există, în interiorul clădirii, chiar un poligon de tragere, pentru testarea armelor, şi, din cînd în cînd, cîte o detunătură puternică tulbură liniştea.

Deasupra se află un şir de birouri agreabile, cu o mică expoziţie de mitraliere la intrare; aici se întoarce Sam Cummings o dată pe lună, de la Monte Carlo, să verifice conturile imperiului său. E un bărbat relaxat, care arată cu mult mai tînăr decît cei 49 de ani; are un zîmbet fericit, ca un băiat care şi-a dorit ceva şi descoperă, dintr-o dată, că toate dorinţele i s-au îndeplinit. Îi place publicitatea: pereţii sînt decoraţi cu fotografii ale celebrităţilor care ţin în mînă armele sale sau cu articole din ziare relatînd despre el însuşi. Vorbeşte încet şi curtenitor şi se îmbracă într-un costum negru, de preot, cu cămaşă albă şi cravată ce nu bate la ochi, ca un avocat de modă veche. Nu fumează, nu bea, călătoreşte cît mai puţin posibil, întotdeauna cu clasa a doua. Şi el, şi managerul său, dl Spence, îmbrăcat tot în negru, iau de obicei prînzul la un birt din apropiere, unde amîndoi se poartă atît de ireproşabil şi de politicos, încît nimeni nu poate bănui că ceva nu este în regulă cu afacerile lor.

Cummings vorbeşte despre comerţul său cu atîta atenţie pentru detalii şi problemele tehnice, încît reuşeşte, la fel ca toţi renumiţii vînzători de arme, să facă totul la fel de plictisitor pe cît sînt discuţiile despre maşini-unelte sau arborele cu came.

„Comerțul cu arme" — mi-a spus Cummings, așa cum o mai spusese senatorilor și congresmenilor — „se bazează pe nebunia omului. Din această cauză n-o să fie niciodată înlăturat și o să dureze o veșnicie". Cît despre încercările de a controla exporturile de arme, spune el, „orice interdicție cade în fața banului."

Pentru compania sa, Cummings a adoptat un „motto" care sună „clasic": *Armele Omului*. Iar, pentru el însuși a preluat „motto"-ul școlii sale particulare de duminică, Academia Episcopală din Philadelphia: „*Esse Quam Videri*" („A fi mai mult decît a părea"). S-a născut la Philadelphia, ca fiu al unui tată prosper, care și-a pierdut averea în timpul „marelui faliment". A fost fascinat de arme din momentul în care a obținut o veche pușcă germană Maxim, la vîrsta de cinci ani, iar, cînd a fost înrolat, după război, la Fort-Lee, în statul Virginia, a devenit instructor de arme și a făcut bani vînzînd căști germane vechi. După universitate, a făcut o călătorie în Europa și a fost uimit să descopere mormanele de arme vechi, încă abandonate pe cîmpurile de luptă din Occident: a hotărît, atunci, să devină negustor de arme. O vreme, a lucrat la C.I.A., ajutînd la identificarea armelor capturate în războiul din Coreea — fapt care i-a sporit experiența și i-a permis să-și cîștige folositoare legături cu lumea războiului. S-a alăturat, apoi, unei companii de arme din California, „Western Arms", care realiza profituri frumoase, vînzînd surplusul de arme atît publicului american, cît și C.I.A., pentru operațiunile sale secrete.

Cînd avea 26 de ani, și-a creat propria sa companie, cu răsunătorul titlu de „International Armament Corporation", și a început să cumpere surplusuri de arme și să le vîndă fie convertite în arme de vînătoare, fie ca arme pentru armatele străine. Inițiativa sa apăruse la vremea potrivită: pe de o parte, exista un mare surplus de arme din cel de-al doilea război mondial, acum sporit permanent de reînarmarea provocată de „războiul rece", pe de altă parte, aveau loc o serie de lovituri de stat, războaie mici și revolte care solicitau urgent arme la mîna a doua. Cummings a ajuns, curînd, misitul-maestru. Acțiunile sale erau restrînse de autorizațiile guvernamentale necesare pentru exportul armelor; dar guvernele au, adesea, suficiente motive politice și rațiuni financiare pentru a permite exporturile.

Cummings și-a stabilit primul său arsenal particular la Alexandria, lîngă Washington, și a găsit clienți printre guvernele din America Latină. După răsturnarea de dreapta din Guatemala, din 1954, a aprovizionat noul guvern al lui Castillo-Armas cu arme americane cumpărate în Marea Britanie.[2]

[2] *Societatea „Interarms" are cel puțin 12 filiale și folosește mai mult de o sută de funcționari. În Franța, vameșii l-au trecut — scria cîndva „Le Point" — în categoria „traficanți cunoscuți de arme". Primele afaceri le-a început la 25 de ani, cînd a cumpărat, cu 25 000 dolari („economiile mele"), armamentul vechi al poliției din Panama — 7 000 de arme portative disparate. Revinde totul pentru 50 000 dolari. De fiecare dată, în afacerile viitoare, va utiliza aceeași metodă. După ce cumpără, pentru*

A devenit prieten al dictatorului din Republica Dominicană, Trujillo, și l-a aprovizionat, mai întîi, cu mitraliere, apoi, într-una din răsunătoarele sale afaceri, cu avioane de luptă „Vampire", cumpărate în Suedia. În Costa Rica, în 1955, cînd exilații încercau să invadeze țara, ambele părți erau înarmate cu mitraliere cumpărate de la Cummings. A oferit arme forței de invazie a Cubei, care a fost înfrîntă la Playa Giron. În tot acest timp își reîmprospăta arsenalul personal, care creștea cu mari cantități de arme din surplusul din Europa și Orientul Mijlociu. De pildă, după războiul Suezului, din 1956, a cumpărat 2000 de arme mici, capturate de israelieni de la egipteni. La sfîrșitul anilor '50, a cumpărat aproape un milion de puști Lee-Enfield, de la guvernul britanic, pe care le-a ținut în stoc cîțiva ani — cele mai multe au fost vîndute, apoi, americanilor, ca arme de sport, iar altele — în Kenya și Pakistan.

În toate exporturile sale, fie din Marea Britanie, fie din Statele Unite, Cummings a fost controlat prin sistemul de licențe guvernamentale, care permite vînzarea de arme doar țărilor prietene, pentru securitatea legitimă, atunci cînd nu se pregătesc activ de război. Întreține bune relații cu guvernele și se supune cu strictețe certificatelor, dar niciodată nu vei ști, cum am văzut în Liban, unde vor ajunge, în cele din urmă, armele.

Relațiile sale cu guvernele occidentale — și, îndeosebi, cu cel de la Washington — rămîn învăluite în mister. În trecut, a contribuit, el însuși, la acest mister prin legăturile cu C.I.A.: vorbea criptic despre lumea spionajului și chiar și-a numit una dintre companii (Cummings Investment Associates), cu aceleași inițiale. Și-a edificat un sistem propriu de informații, care s-a arătat folositor și Washingtonului. Astăzi, însă, se menține la distanță și spune că nu are nimic de-a face cu C.I.A. De fapt, cei mai mulți negustori de arme sînt,

nimic aproape, surplusul de mitraliere Sten al armatei americane, îl revinde de opt ori mai scump în Guatemala. Apoi îi pune în gardă pe conducătorii din Honduras, Nicaragua și El Salvador în legătură cu intențiile belicoase ale vecinului lor. Le vinde și lor arme și cîștigă... primul său milion de dolari.

„Tristar". Pentru vînzarea sa în Japonia, „Lockheed" a oferit mite în valoare de... 12 milioane dolari ←

„Hercules - C130", un avion uriaş de transport, de care italienii nu aveau nevoie; l-au cumpărat, totuşi →

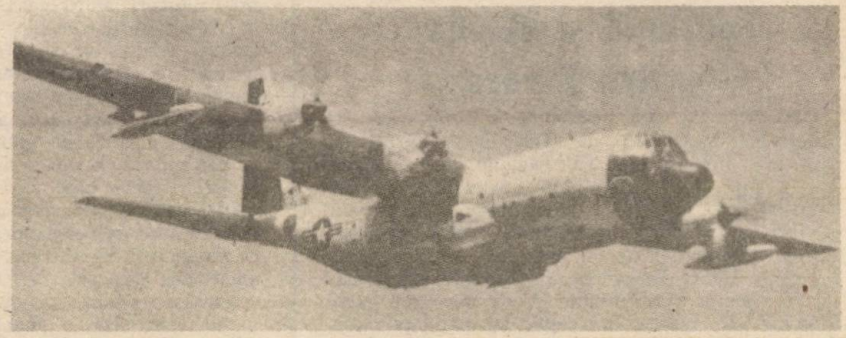

acum, de părere că C.I.A. este mai puţin activă în acest comerţ, decît era în anii '50 şi '60.

Pe la sfîrşitul anilor '50, Cummings ajunsese primul printre negustorii de arme particulari din lume, iar, acum, se spune că dispune de 90 la sută din comerţul cu arme mici. Şi-a creat stocuri mari în Statele Unite şi Marea Britanie — iar, în prezent, îşi sporeşte un alt arsenal în Singapore — din care poate aproviziona rapid cumpărătorii din oricare colţ al lumii — şi are agenţi şi birouri în orice capitală importantă. A făcut avere şi îşi conduce companiile dintr-un mare apartament din Monte Carlo, unde trăieşte cu soţia, o elveţiană. În 1968, afacerile sale americane au trecut printr-o criză, cînd Congresul a aprobat o nouă lege asupra controlului armelor — care avea drept scop nu atît controlul armelor, cît protejarea în faţa concurenţei externe ieftine, a fabricanţilor americani de arme, în frunte cu Remington şi Winchester. Dar afacerile americane ale lui Cummings, îndeosebi în domeniul armelor de sport, au rămas foarte profitabile: are încă un mare arsenal la Alexandria şi, recent, a deschis o fabrică la Midland, Virginia, pentru revolvere uşoare, destinate pieţei americane. Dar, de cînd a fost introdusă acea lege, Cummings a operat mai mult în Marea Britanie: arsenalul său din Manchester este, acum, cel mai mare. Din Manchester exportă doar în jur de 20 la sută arme de sport, restul de 80 la sută fiind destinat guvernelor şi armatelor străine.

Cummings insistă asupra faptului că totalul vînzărilor sale de arme e neînsemnat, în comparaţie cu al marilor companii aeriene — niciodată n-a depăşit 100 milioane dolari anual, ceea ce e mai puţin decît o flotilă de avioane de luptă. Dar, ca întreprinzător individual, el rămîne în fruntea acestui comerţ, este mai informat, decît birocraţii marilor companii, despre ce se petrece în lume şi poate manevra cu rapiditate, cumpărînd şi vînzînd extrem de operativ. Cei treizeci de ani în meserie înseamnă o experienţă unică şi o vizită la arsenalul său din Manchester este instructivă pentru o istorie politică a lumii contemporane văzută prin prisma istoriei armelor care au călătorit cel mai mult şi pe care el le posedă.

■

Cu toate acestea, comerţul lui Sam Cummings este doar o mică fracţiune din totalul comerţului cu arme, iar, în termeni economici, este aproape neglijabil.[3] Asemenea vînzători particulari de arme, oferind numai arme mici, ocupă mai puţin de cinci la sută din totalul exporturilor de arme; iar costul armelor vîndute în întreg războiul din Liban — chiar şi în estimarea cea mai mare, de un miliard dolari — abia atinge a douăzecea parte din ceea ce se consideră că a exportat Occidentul în materie de arme în anul 1975. Uzinele care fabrică mitraliere, puşti şi muniţie au o importanţă minoră în respectivele economii naţionale, în comparaţie cu uzine gigant, precum „Lockheed", „Dassault" şi companiile aerospaţiale despre care vom vorbi în continuare. Vînzătorii importanţi de arme din lumea de astăzi sînt, cum vom vedea, slujbaşi ai guvernelor, decoraţi sau înnobilaţi pentru serviciile lor la export.

Dar comerţul cu arme mici îşi menţine o serie de legături cu marele trafic. Lumea s-a obişnuit să facă un fel de distincţie între războaiele duse cu arme mici — cu luptele lor locale, confuze şi aprovizionări de mîna a doua — şi edificarea unor sisteme militare elaborate, cu avioane sofisticate. Politicienii occidentali se pricep să descrie armele sofisticate drept greutăţi şi contragreutăţi în complicatele balanţe ale diplomaţiei şi să trateze, în schimb, mitralierele cu un dezgust moral, pe care, însă, nu-l manifestă atunci cînd e vorba de avioane sofisticate. Acest mod de a privi negoţul cu marile arme poate fi surprinzător într-o vreme în care avioanele de luptă sau rachetele devin depăşite chiar înainte de a fi testate în vreme de război. Şi mai trebuie spus că „războaiele locale" de astăzi — care escaladează cu uşurinţă de la un calibru la altul, de la mitralieră la bombardier — înseamnă, fiecare, un avertisment despre cît de repede o armă de descurajare poate deveni operativă şi, în cele din urmă, o catastrofă.

[3] *Chiar dacă Sam Cummings deţine cvasimonopolul particular al pieţei armelor, este loc şi pentru alţi negustori. „Campionul bacşişului" este considerat Adnan Khashoggi, 50 de ani, un saudit care circulă doar în Rolls Royce, posedă două bănci în California, are birouri la Paris, Londra şi Beirut. Fiu al unui medic din Mecca, intră în afacerile cu arme la începutul anilor'60, în timpul războiului din Yemen, cînd furnizează imamului Al Badr echipament de luptă francez. Se pare că imperiul pe care şi l-a construit depăşeşte un miliard.*

Lockheed și bătălia pentru Europa

Caracteristica erei postbelice a fost aceea că arhetipul vînzătorului de arme, nou apărut, nu este nici inventatorul frenetic, precum Maxim[4] sau Krupp[5], nici capitalistul înverșunat, precum Craven[6] sau Carse[7], ci așa-numitul „funcționar genial" care lucrează cu lealitate pentru guvernul său și este preocupat de probleme tehnice și de logistică. Henry Kuss, care a ajuns șeful vînzătorilor de arme ai Pentagonului în cea mai mare parte a anilor '60, apărea, la început, ca un organizator, nu ca un vînzător de arme. Și totuși, era vînzătorul de tipul cel mai dezarmant, zîmbind cu ușurință, cu o figură deschisă, care ar putea apărea, cu succes, la televiziune să facă reclamă pentru biscuiți.

Pe măsură ce vest-europenii se redresau de pe urma războiului, își puteau permite să cumpere și arme, iar Kuss a ajuns, în scurt timp, o figură centrală în calitatea sa de coordonator al achizițiilor de arme din America. Nu era un *super-vînzător* — insistă el — ci ceilalți erau *super-cumpărători*. La sfîrșitul anilor '50, Pentagonul l-a promovat pe Henry Kuss în fruntea noii direcții numite „Military Assistance Planning", pentru a asigura că armele gratuite ajungeau numai în țările care nu puteau plăti pentru ele. Dar Europei occidentale — cea mai mare piață în acest domeniu — îi lipseau, pe vremea aceea, dolarii; în plus, vest-europenii doreau să-și construiască propria lor industrie de armament. Atunci Pentagonul a ajuns la un compromis — acorduri de „cooperare", prin care arme americane urmau să fie fabricate în Europa occidentală, sub licență. Țările vest-europene, îndeosebi R.F. Germania, ar fi beneficiat, astfel, de o înaltă tehnologie și ar fi oferit locuri de muncă, în timp ce companiile americane obțineau, în continuare, profituri, iar trezoreria Statelor Unite ar fi cheltuit mai puțin pentru ajutorul în străinătate. În felul acesta companiile vest-europene s-au implicat profund în fabricarea de arme americane și, prin 1959, avionul cel mai spectaculos dintre toate, „Lockheed Starfighter", era produs sub licență.

Odată cu Administrația Kennedy, în 1961, Pentagonul a căzut sub influența noului secretar al apărării, Robert McNamara. Cu experiența obținută la uzinele Ford, acesta era convins că Pentagonul trebuie condus ca în lumea afacerilor și că era necesară o reformă. În primul rînd, era problema lamentabilei lipse de standardizare a armelor între țările NATO, ale căror armate foloseau, în 1961, 14 tipuri diferite de muniție pentru armele mici. Indiferent că era vorba de avioane, de rachete sau tunuri, fiecare țară vest-europeană își avea propriile sectoare de cercetare și producție, aflate într-un haos de necolaborare. McNamara a insistat ca sistemul să fie unificat și, din moment ce firmele americane erau cele mai avansate și dispuneau de cea mai mare piață, prima treaptă consta în promovarea viguroasă a vînzărilor americane. În al doilea rînd, Administrația Kennedy era serios îngrijorată de deficitul balanței de plăți, care ajunsese la 3 miliarde dolari — o cifră ce pare ridicolă astăzi, dar care, pe atunci, era o gravă amenințare pentru dolar. La începutul președinției sale, Kennedy le-a spus aliaților din NATO că, de acum înainte, trebuie să plătească pentru armele lor. În 1961, un grup de lucru condus de McGeorge Bundy[8] și Paul Nitze au cercetat acest dosar, asistați de Henry Kuss și de alți specialiști ai Pentagonului, și au hotărît să alcătuiască un grup special în cadrul Pentagonului. A fost numit „International Logistics Negociations" (Negocierile Logistice Internaționale). „I.L.N." n-a fost, în fapt, decît o organizație de vînzare a armelor.

În fruntea acestui birou a fost numit Henry Kuss, care n-a lăsat nici un dubiu asupra scopurilor sale. Curînd, a devenit legendar, la Washington și în capitalele vest-europene, prin metodele sale, prin figura impozantă, bonomă și stilul de misionar. Ca toți marii vînzători de arme (Zaharoff,[9] Craven sau Krupp), nu vedea vreo diferență fundamentală între arme și alte mărfuri.

Acum, guvernul urgenta companiile să vîndă. Kuss își distribuise cei patruzeci de oameni aflați în subordine în patru echipe care își împărțiseră, la rîndul lor, piața internațională și urmau să convingă guvernele străine de necesitatea de a cumpăra arme, iar companiile americane — de necesitatea de a le vinde. Rezultatele au apărut în scurtă vreme: din 1962, Kuss se putea lăuda că Statele Unite vindeau arme în valoare de 2 miliarde dolari anual — de două ori mai mult decît valoarea armelor oferite prin acordurile de ajutorare.

Aceste valuri de vînzări de arme au determinat puține proteste la început, în Congres sau altundeva. „Războiul rece" încă nu se încheiase, și cele mai multe arme se îndreptau spre țările industrializate din NATO și spre Japonia, care le puteau cumpăra și apreciau că aveau nevoie de ele.

Noua implicare a guvernelor a contribuit la diminuarea oricărei preocupări publice în legătură

---

[4] *Sir Hiram Maxim, inventator al multor arme, în secolul trecut, îndeosebi mitraliere, pe care le-a vîndut englezilor, germanilor, rușilor, austriecilor ș.a.*

[5] *Mare concern german constructor de arme, înființat de Alfred Krupp, în secolul trecut. Conducătorii firmei au fost declarați criminali de război, atît după primul, cît și după cel de-al doilea război mondial. Ample detalii asupra istoriei familiei și concernului în „Armele lui Krupp", de William Manchester, Ed. Politică, 1973.*

[6] *Charles Craven, fost comandor în marina britanică, a ajuns, după primul război mondial, unul dintre directorii companiei „Vickers" și, în scurt timp, una dintre personalitățile dominante din lumea negustorilor de arme britanici.*

[7] *Henry R. Carse, președinte al companiei „Electric Boat", care fabrica submarine și avea strînse legături cu „Vickers".*

[8] *McGeorge Bundy — consilier special al președintelui J.F. Kennedy*

[9] *Basil Zaharoff, mare negustor de arme la sfîrșitul secolului trecut, poreclit și „negustorul morții". A vîndut orice, de la mitraliere la nave de luptă. Armele sale au fost implicate în mai toate războaiele purtate la sfîrșitul secolului trecut și începutul acestuia.*

Kakuei Tanaka, fost premier japonez. Condamnat la patru ani închisoare pentru că a primit o mită de 500 milioane yeni

cu vînzările de arme. Guvernele nu confereau numai o nouă respectabilitate acestor afaceri, dar preluau şi răspunderile morale. Orice conflict între interesele comerciale şi morale era, acum, rezolvat în taină, la Pentagon sau la Departamentul de Stat. Presiunea pentru export era mai puternică, şi guvernele erau la fel de conştiente de nevoia unei depline întrebuinţări a forţei de muncă sau de balanţa de plăţi, pe cît era orice companie particulară. Pentru politicieni şi funcţionarii civili, exporturile de arme erau, acum, o componentă a bilanţului naţional, ca orice altă cifră comercială, iar consecinţele puteau fi pierdute printre statistici. Dar, în spatele respectabilităţii rigide, se petrecea o mare schimbare: negustorilor de arme li se permitea din nou să alerge în jurul lumii, cu toată lipsa lor tradiţională de scrupule.

În această invazie a Europei occidentale, „Lockheed" a jucat un rol dominant, în calitatea sa de fabricant de arme decis să-şi stabilească o piaţă mondială. Cît de nemiloase şi de insolite au fost metodele întrebuinţate de „Lockheed" şi cît de tipice pentru acest gen de afaceri, nu se va şti niciodată, deoarece numai o serie de accidente succesive au dezvăluit secretele companiei „Lockheed". Dar alte mărturii sugerau că „Lockheed" n-a fost, cîtuşi de puţin, singura firmă care a procedat în acest fel; exista o puternică interacţiune între mai mulţi factori: căutarea disperată a unei mari comenzi; presiunile comerciale şi diplomaţia; mituirea ascunsă de paravanul securităţii diplomatice.

Robert Gross, preşedintele lui „Lockheed", se vedea pe el însuşi drept un „internaţionalist", cu un stil mult mai cultivat decît al altor magnaţi ai aviaticii; în fond, era un financiar dur. A angajat compania la o creştere de zece la sută, în fiecare an, şi a oferit vînzătorilor săi din străinătate comisioane ce le alimentau entuziasmul. Comisioanele erau plătite, adesea, unor oameni care nu făcuseră nimic, iar Gross era foarte suspicios faţă de cei cu titluri sau prieteni sus-puşi.

Pentru a asigura invazia „Lockheed" în Europa, Bob Gross a organizat o reţea de agenţi capabili să deschidă uşile. Unul dintre cei mai importanţi era un olandez, Fred Meuser, care condusese biroul KLM din New York, unde avusese frecvente contacte cu „Lockheed". În timpul războiului, zburase cu Royal Air Force din Marea Britanie, apoi intrase în noua companie olandeză KLM, care l-a trimis la New York. Lui Gross i s-a părut alegerea cea mai potrivită. Meuser s-a alăturat firmei „Lockheed", a fost naturalizat american, în 1954 a fost transferat la Geneva, ca director al companiei pentru Europa, Africa şi Orientul Apropiat, şi, aici, în scurt timp şi-a alcătuit o reţea de „contacte de vîrf".

Pentru a-l ajuta, Meuser şi-a ales un vechi prieten elveţian, Hubert Weisbrod, un expert în ski şi pilot amator, care practica dreptul internaţional la Zürich. Weisbrod s-a dovedit un aliat extrem de valoros şi un canal ideal pentru fondurile secrete. Ca avocat, Weisbrod avea şi o situaţie specială, deoarece, în Elveţia, avocaţii, întocmai ca băncile, sînt protejaţi de anchete, încît, în ciuda afacerilor sale, a rămas „un cinstit cetăţean elveţian". Meuser şi Weisbrod, cu judicioasele lor conturi în băncile elveţiene, au ajuns, curînd, centrul reţelei „Lockheed", care se întindea din Geneva pînă la Johannesburg. Secretul bancar elveţian avea să fie esenţial pentru întregul sistem de corupere la care a recurs „Lockheed".

Meuser l-a mai recomandat şi pe un vechi coleg de la KLM, Teengs Gerritsen, să-l ajute în operaţiunile de vînzare a avioanelor „Lockheed". În timpul celui de-al doilea război mondial, acesta rămăsese în Olanda ocupată de nazişti, lucrînd ca agent britanic, pînă a fost prins, torturat pînă aproape de moarte; trupul i-a fost folosit la experimente medicale, care i-au afectat sănătatea. După război, a fost foarte activ într-un club format din foşti membri ai rezistenţei, dintre care mulţi aveau, acum, poziţii importante în viaţa politică olandeză. La sfatul lui Meuser, Gerritsen a fost angajat în secret de către „Lockheed", într-un post de consultant special, cu un salariu de 18 000 dolari pe an. Împreună, Meuser şi Gerritsen aveau, neîndoielnic, multe contacte folositoare; vechi prieteni ai lui Gerritsen lucrau la Haga în ministerul economiei, dar legătura lor cea mai importantă a fost prinţul Bernhard, care deţinea însemnate funcţii în lumea afacerilor: nu era numai director al liniei aeriene naţionale, KLM, şi membru al consiliilor de conducere ale altor companii, ci şi inspector general al forţelor armate şi un fel de ambasador itinerant.

Prima ofensivă — „Starfighter"

În primii ani de după război, principalele afaceri din Europa ale firmei „Lockheed", ca şi în cazul firmelor „Douglas" şi „Boeing", constau din vînzarea de avioane comerciale. Dar înfiinţarea NATO şi admiterea Germaniei occidentale în alianţă, în 1955, a creat, curînd, o piaţă de exporturi militare fără precedent în istoria acestei industrii. De la început, NATO ajunsese la concluzia ca noile arme să fie, atunci cînd era posibil, standardizate. Perspectiva unor arme comune, pentru o comunitate de 200 milioane de oameni, era uimitoare — şi, înainte de orice, perspectiva unui avion de luptă al NATO. În acest context, R.F. Germania era „lozul cel mare", deoarece, în timp ce Marea Britanie şi Franţa dispuneau de propria lor industrie aviatică, Germania occidentală nu avea nici una. Oricare ar fi fost alegerea făcută, ea avea să afecteze balanţa întregii industrii aviatice occidentale.

În 1957, trei principale ţări producătoare de avioane luptau pentru supremaţie. Marea Britanie avea avionul de luptă „Saunders Roe". În Franţa, Dassault[10] construise „Mirage III". Iar, în Statele Unite, existau mai mulţi pretendenţi la supremaţie: avionul „Super Tiger", construit de compania Grumman, avionul „N-156F", construit de firma „Northrop", prototipul „Tiger" şi avionul „Starfighter" sau „F 104", construite de firma „Lockheed".

„Starfighter" era candidatul cel mai spectaculos şi i se spunea „racheta cu un om la bord". Zbura ca o rachetă, de două ori mai repede decît viteza sunetului. Piloţii erau fascinaţi, cu toate că era un avion deosebit şi din alte motive: manevrele erau complicate, şi multe aparate s-au prăbuşit în timpul testelor. Statele Unite comandaseră puţine, socotindu-le nesigure; ceea ce le rămăsese le trimiseseră în Taiwan şi Pakistan. Totuşi, „Lockheed" era hotărîtă să vîndă avioanele „Starfighter" în Europa occidentală, mai ales după ce înregistrase mari pierderi prin renunţarea la o parte din contractele cu Departamentul Apărării.

Germania occidentală era piaţa cea mai importantă pentru „Starfighter" şi, la început, „Lockheed" şi-a concentrat eforturile în această ţară, unde dispunea deja de un agent cu foarte bune relaţii — Günther Frank-Fahle, care, înainte de război, lucrase, ca şi prinţul Bernhard, pentru „I.G. Farben"; după război, îşi crease propria companie, „Deutsche Commerz", iar la jumătatea anilor '50, ca reprezentant al companiei „Lockheed", reuşise să vîndă avioanele acesteia, „Super Constellation", noii companii aeriene Lufthansa. Dar pentru a vinde „Starfighter" s-a trecut la o adevărată invazie, şi un grup de douăzeci de oameni au descins din California la hotelul Kaiserhof din Bonn, pentru un lung asediu. Vreme de multe săptămîni, s-au străduit să-i convingă pe membrii Bundestagului, au organizat petreceri, au ţinut discursuri. Nici unul dintre concurenţi n-a desfăşurat o asemenea activitate.

Marcel Dassault, celebrul constructor francez de avioane. A declarat că n-a cîştigat în „afacerea secolului", pentru că n-a oferit mită

Ţinta ultimă era ministrul apărării, Franz-Josef Strauss, care preluase portofoliul în 1956. Acesta înclina spre avioanele fabricate de Dassault şi spre fondarea unei alianţe tehnologice franco-vest-germane; dar, concomitent, era atras de tehnologia americană. Pe la jumătatea anului 1958, Strauss a decis să aleagă avionul „Starfighter"; în decembrie, Bundestagul a ratificat hotărîrea sa, şi, în martie 1959, a fost semnat contractul pentru primele 96 de avioane. În următorii doi ani, alte ţări i-au urmat exemplul: Olanda, Belgia, Italia, Canada, Japonia. Avioanele erau, toate, produse în Europa, prin acorduri de coproducţie; în R.F.G., faimoasele companii de dinainte de război, Messerschmitt şi Heinkel, au format un consorţiu şi au început să producă avioane „Starfighter", lîngă München. Victoria firmei „Lockheed" nu era numai o înfrîngere a francezilor, ci şi a rivalilor americani. În următorii 15 ani, urmau să se producă peste trei mii de aparate.

După ce Olanda a ales avionul „Starfighter", Fred Meuser a propus să i se ofere prinţului Bernhard un milion de dolari, iar suma să fie justificată

[10] *Marcel Dassault, fabricant francez de avioane; istoria firmei sale ocupă o mare parte din istoria industriei aviatice franceze. Născut în secolul trecut, ca fiu al unui doctor Adolph Bloch, a înfiinţat o companie aviatică în timpul primului război mondial; spre sfîrşitul războiului, Dassault îşi începuse producţia de masă. În timpul celui de-al doilea război mondial, a refuzat să lucreze pentru naziştii, şi a fost internat la Buchenwald, în 1944. După război, şi-a schimbat numele în Dassault, a refăcut industria aviatică distrusă şi a construit avioane care s-au vîndut bine şi în străinătate. A fost socotit principalul concurent al firmelor americane.*

ca un comision pentru avioanele ce vor fi livrate în următorii trei ani. Unul dintre avocaţii companiei s-a întîlnit, la Zürich, cu un intermediar, căruia i-a înmînat o bucată de hîrtie cu un număr de cont bancar. „Lockheed" a transferat 300 000 dolari în octombrie 1960, 300 000 dolari în 1961 şi 400 000 în 1962. Unde au ajuns, cu certitudine, banii, încă nu s-a dovedit. Fred Meuser a primit, el însuşi, o recompensă — 3,6 milioane mărci vest-germane (echivalentul a aproximativ 900 000 dolari).

Dar programul „Starfighter" a început prost, chiar după primele livrări de avioane, în august 1961. În zelul ei tehnologic, aviaţia vest-germană a insistat să supraîncarce avionul cu echipament mult mai greu şi mai complex decît modelul original; iar piloţii, cu tot antrenamentul lor intensiv în Arizona, nu aveau experienţa necesară. În următorii şapte ani, pînă în decembrie 1968, 91 de avioane „Starfighter" s-au prăbuşit. Avionul ajunsese celebru: „sicriul zburător" sau „văduvitorul"[11]. La alegerile din 1966, scandalul „Starfighter" a jucat un rol însemnat în căderea cancelarului Ludwig Erhard. Care a fost mecanismul subteran care a determinat adoptarea deciziei de a cumpăra „Starfighter" nu se va şti niciodată. Rolul jucat de prinţul Bernhard rămîne, şi el, nedezvăluit.

A doua ofensivă — „Hercules"

Abia spre sfîrşitul anilor '60, „Lockheed" şi-a reînceput presiunile pentru noi vînzări de avioane în Europa occidentală. La conducerea companiei veniseră alţi oameni, Courtlandt Gross (fratele lui Bob) fusese înlocuit, ca preşedinte, de Dan Haughton. De afacerile internaţionale se ocupa Carl Kotchian, umbra preşedintelui. Acesta avea o idee precisă despre rolul corupţiei, chiar înainte de a se fi alăturat firmei „Lockheed", încă de pe vremea cînd lucrase la o companie petrolieră şi avea la îndemînă, în permanenţă, 100 000 dolari bani gheaţă, pentru plăţile zilnice; la „Lockheed" a moştenit reţeaua lui Bob Gross. Kotchian vedea mituirile ca parte integrantă a costurilor afacerilor peste hotare. Afirma că recunoaşte imediat mirosul corupţiei şi că l-a simţit în foarte multe ţări. În călătoriile sale frecvente, s-a întîlnit cu multe figuri ale lumii politice, între care prinţul Bernhard şi alţi mulţi lideri din diferite ţări ale lumii, pe unii plătindu-i în secret.

Activităţile lui Kotchian în străinătate au dobîndit amploare, în condiţiile în care, după 1967, poziţia firmei „Lockheed" începuse să se clatine. Ajunsese cel mai mare producător de arme din lume; cu avioanele „Starfighter", devenise cel mai mare exportator de arme, iar războiul din Vietnam contribuise la un nou „boom". Dar tocmai această grandoare a făcut-o mai vulnerabilă: prin 1967, aveau loc certuri cu Pentagonul în legătură cu uriaşul avion de transport „Galaxy", iar proiectul noului lor avion „Tristar" întîmpina dificultăţi. „Lockheed" a privit din nou spre Lumea Veche, pentru a-şi redresa balanţa. Dar şi scena vest-europeană devenise mai competitivă, şi vînzătorii companiei au intrat şi mai adînc în apele murdare ale corupţiei.

Climatul cel mai potrivit l-a găsit „Lockheed" în Italia: la mijlocul anilor '60, la Roma se înregistrau tot felul de presiuni, din diferite cercuri, pentru a se stoarce cît mai mulţi bani, mai ales de la companiile străine. C.I.A. începuse finanţarea secretă a o serie de partide, i-au urmat companiile şi, în sfîrşit, producătorii de avioane, cu contractele lor uriaşe. „Lockheed" a pătruns în Italia, cu toată agresivitatea, la începutul lui 1969. Tocmai eşuase în comercializarea avionului de recunoaştere navală „Orion", în Olanda, în favoarea unui avion „Bréguet-Atlantic", despre care se spunea că a cîştigat competiţia prin mită, deşi „Atlantic" avea un evident avantaj, întrucît fusese construit de un consorţiu al NATO, condus de un olandez. „Lockheed" a încercat, atunci, să-şi vîndă avioanele „Orion" în Italia; a pierdut din nou, şi tot „Breguet" a cîştigat. Cei de la „Lockheed" îşi mai puneau speranţele în vînzarea avioanelor de transport „Hercules" — cargouri uriaşe care se arătaseră indispensabile în războiul din Vietnam, dar care ar fi adus un beneficiu îndoielnic unei ţări mici ca Italia. „Lockheed" voia să vîndă, însă, aceste avioane pentru a avea motive să-şi continue lucrul la linia de producţie din statul Georgia.

După eşecul cu „Orion", un membru al echipei „Lockheed", Don Wilder, a fost abordat de un senator italian la Roma, care l-a sfătuit să recurgă la un consultant local, Ovidio Lefèbvre. Kotchian l-a acceptat. Într-una din zile, Ovidio i-a spus: „Sînt stînjenit, îmi este greu s-o spun, dar va trebui să faceţi unele plăţi, dacă doriţi să vindeţi avioane în această ţară". Plăţile erau dirijate, în cea mai mare parte, spre ministerul apărării şi, evident, ajungeau în mîinile democrat-creştinilor. Kotchian n-a fost prea preocupat la început; socotea că merita să plăteşti ceva ca să vinzi 14 avioane gigant, în valoare de 60 milioane dolari. A autorizat plăţile în grabă. Dar, în scurt timp, cererile au sporit. În martie 1969, el scria de la Roma o scrisoare plină de nelinişte, care a ajuns, probabil, cel mai compromiţător document din dosarele „Lockheed". Explica faptul că agentul Lefèbvre pare să solicite 120 000 dolari pentru fiecare avion „Hercules" ce va fi vîndut, deoarece, spunea el, trebuie să depăşească mita francezilor sau a vest-germanilor. Agentul italian Ovidio Lefebvre — scria, mai departe, Kotchian — nu participa la tîrgul cu „Hercules", dar „era informat, probabil, de Antelope Cobbler despre mărimea sumei dorite de italieni"; şi adăuga: „Uitaţi-vă în carneţelul negru — al meu este datat 15 octombrie 1965". Carneţelul amintit se referea la codul „Lockheed", care oferea transcrierea frazei: Antelope însemna Italia, iar Cobbler — primul ministru.

Plăţile au fost făcute. Datorită eforturilor lui Lefèbvre, cum a susţinut „Lockheed", contractul pentru Hercules „a înaintat prin complicatul sistem italian de aprobări într-un timp record". Dar întîrzierile şi complicaţiile nu dispăruseră. Ministrul

[11] *Pînă în 1976, cînd va izbucni scandalul mituirilor la care a recurs „Lockheed", din cele 916 avioane „Starfighter" cumpărate de Bundeswehr, se vor fi prăbuşit 187; 87 piloţi îşi pierduseră viaţa.*

apărării a fost schimbat şi celui nou i s-au promis 50 000 dolari, în decembrie 1970. Un membru al companiei, de la începutul lui 1971, insista asupra urgenţei unor noi plăţi, pentru a facilita semnarea contractului, într-o perioadă în care „Lockheed" se temea că guvernul s-ar putea prăbuşi: „Ultimul lucru pe care îl dorim este un nou guvern şi un nou grup de jucători în această fază". Drept urmare, alţi 765 000 dolari au fost pompaţi şi contractul a fost în cele din urmă semnat, pentru 14 avioane. Totalul plăţilor recunoscut — 2 milioane dolari. Faptul că Italia sau NATO aveau, cu adevărat, nevoie de avioane a rămas, însă, îndoielnic.

„Tigrul" lui „Northrop"

Corporaţia „Northrop", cu sediul la Los Angeles, era mai mică şi mai puţin faimoasă decît marele ei rival, „Lockheed", şi produsese mai puţine scandaluri; dar, la începutul anilor '60, începuse să se impună în lume ca un exportator de avioane de luptă. Compania a fost fondată în 1939 de un inginer strălucit, Jack Northrop, care fusese unul dintre cofondatorii lui „Lockheed", şi construise cîteva din avioanele istorice, între care avionul de luptă pe timp de noapte din al doilea război mondial „Black Widow" şi „Flying Wing", care, practic, nu avea trup[12].

În 1960, compania a ajuns sub controlul unui nou şef executiv, Thomas V. Jones, în vîrstă de numai 40 de ani, care lucrase pentru „Douglas" în timpul războiului, apoi se alăturase lui „Rank Corporation", după care s-a afiliat lui „Northrop". Ajuns în fruntea companiei, a schimbat complet concepţiile, concentrîndu-se asupra liniilor de producţie profitabile. Jones ştia că „Northrop" nu se putea întrece pe toate fronturile cu giganţi, precum „Lockheed". Privind competiţia existentă pe plan intern, Jones a înţeles că se vor ivi prilejuri speciale pentru „Northrop" la exporturi, într-o perioadă în care Pentagonul îşi punea întreaga-i autoritate în sprijinul vînzărilor de arme. Încurajat de Henry Kuss, de la Pentagon, a mers înainte cu construcţia unui avion de luptă mic, relativ ieftin — „The Tiger" (Tigrul); putea zbura cu 1,4 mach la 35 000 de picioare înălţime şi, apoi, să coboare brusc şi să zboare razant cu pămîntul; avea două motoare şi făcea un zgomot cît o mie de motociclete; putea duce rachete pe aripi şi un tun de 20 mm în „nasul" fuzelajului. Era mai ieftin şi mai sigur decît „Starfighter" şi construit în cadrul programului Foreign Military Sales, al Pentagonului. Vreme de 15 ani, a fost principala sursă de profit pentru „Northrop".

În 1961, Tom Jones a angajat un avocat francez din Paris, pe nume Bill Savy, care conducea mai multe agenţii, între care una numită „Euridice" şi o alta numită „Wilco". Fusese ofiţer al serviciilor de spionaj, folosit în cîteva investigaţii în industria aerospaţială a Statelor Unite. Lucrase pentru companii vest-europene, inclusiv Rolls Royce, şi aranjase împrumuturi străine pentru particulari şi corporaţii. Noua slujbă a lui Savy consta în a acţiona ca o „oglindă" — adică, a informa „Northrop" despre afacerile europene. Dar, curînd, „Northrop" s-a aflat sub mari presiuni să ofere „contribuţii politice" la Washington şi, în doi sau trei ani, dacă nu şi mai devreme, Bill Savy era „canalul" prin care se scurgeau banii spre oamenii politici de la Washington. În cei 13 ani care au urmat, Savy a fost plătit de către „Northrop" cu peste un milion dolari, ca „onorarii de consultaţie"; Savy îşi ridica banii de la banca sa din Paris, în bancnote de cîte o sută de dolari, pînă la 40 000 o dată. Îi îndesa în buzunare, lua avionul spre New York (cam de două ori pe an), unde îl întîlnea la hotel pe Jimmy Allen (noul vicepreşedinte al concernului, însărcinat cu relaţiile publice), care îi prelua într-un plic mare, apoi banii erau oferiţi politicienilor cu influenţă. Chiar dacă era un drum complicat, era sigur, departe de ochii cuiva sau de fisc.

În contactele pe care Tom Jones a decis să şi le stabilească în Europa a beneficiat şi de şansă. A reuşit să devină prieten cu prinţul Bernhard, la începutul anilor '60, cînd compania olandeză Fokker, al cărei director era prinţul, se afla în căutarea unui partener american. „Lockheed" refuzase propunerea, socotind că nu este profitabilă. Dar „Northrop" a fost de acord să cumpere 20 la sută din acţiuni, ceea ce îi acorda lui Jones un loc în consiliul de conducere, alături de prinţul Bernhard.

Jones era hotărît să preia jocul lui „Lockheed", cu aceleaşi metode, şi, la începutul anilor '60, a recurs la serviciile aceluiaşi Fred Meuser, din Elveţia. Meuser l-a recomandat pe asociatul său, Hubert Weisbrod. Acesta lucra şi pentru „Lockheed", dar Meuser a considerat că cele două companii nu se aflau, cu adevărat, în competiţie; cu certitudine, cei doi agenţi nu erau prea loiali firmei „Lockheed". Meuser i-a arătat lui Jones pînă şi contractul pe care „Lockheed" i l-a dat lui Weisbrod, pe care Jones l-a utilizat, apoi, ca model pentru propriul său contract. Weisbrod a fost plătit cu nu mai puţin de 125 000 dolari pe an şi, în anii următori, a primit, în total, 750 000 dolari din fondurile „Northrop".

Jones era mulţumit de treaba pe care o făcea Weisbrod: a ajutat firma să-şi vîndă avioanele „Tiger" în Europa occidentală şi a strîns şi contribuţii financiare vest-europene pentru noul pro-

---

[12] *Istoria corporaţiei începe în 1912, cînd Alan şi Malcom Loughead, fiii unei romanciere, construiesc un hidroavion la San Francisco. În 1916, înfiinţează Loughead Company, la Santa Barbara, lîngă Los Angeles, şi pun la punct un avion „F1" cu ajutorul unui inginer strălucit, Jack Northrop. Marina refuză avionul, care este folosit mai mult la Hollywood. Northrop îi părăseşte în 1923 şi lucrează pentru Donald Douglas (mai tîrziu avea să-şi înfiinţeze propria companie). Allan Lockheed (la nume se adaugă un „k" — transformîndu-se astfel, din Loughead) înfiinţează, cu un nou capital, Lockheed Aircraft Corporation, în 1926. Treptat, se impune, se uneşte, în 1929, cu Detroit Aircraft Corporation. După un faliment în 1931, firma e cumpărată de un tînăr din Boston, Robert Gross. Firma se concentrează pe avioane comerciale. Dar, din 1938, începe să construiască şi aparatură militară.*

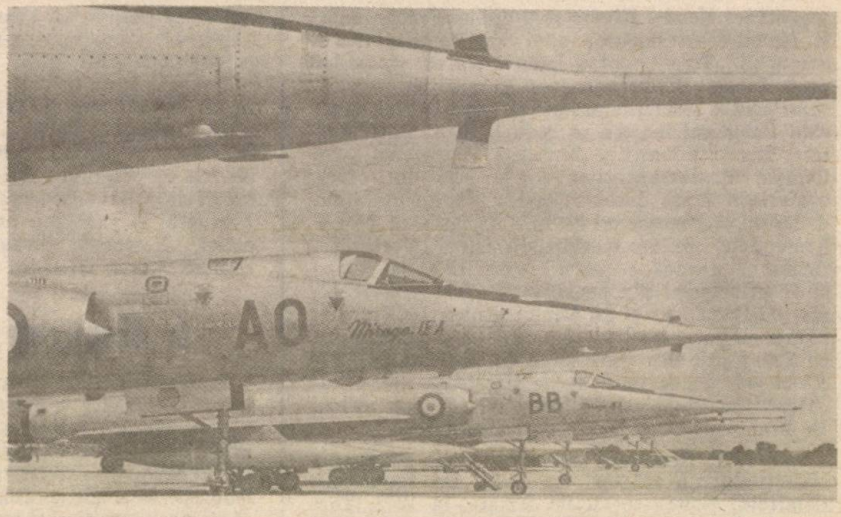

Avioane „Mirage", concurente de temut ale avioanelor americane

gram „Cobra". „Ca urmare a activităţilor lui Weisbrod", explica Jones mai tîrziu, „Northrop a putut pătrunde în cele mai înalte consilii ale NATO, ale Pieţei comune şi în multe conclavuri oficiale şi neoficiale din Europa occidentală...".

După ce olandezii au cumpărat avioanele „Northrop", Tom Jones a fost sfătuit să ofere un post prietenului prinţului Bernhard, Teengs Gerritsen, care încă lucra pentru „Lockheed". Jones a susţinut, mai tîrziu, sub jurămînt, că s-a consultat cu Courtlandt Gross, pe atunci preşedintele „Lockheed"-ului, care n-ar fi avut nici o obiecţie ca Gerritsen să lucreze şi pentru „Northrop". Dar Gross a negat existenţa unei asemenea discuţii, iar directorii de la „Lockheed" nu ştiau că Gerritsen lucrează şi pentru rivalii lor.

Jones şi-a căutat un aliat şi în Franţa, şi l-a găsit în persoana generalului Paul Stehlin, care de-abia se retrăsese din funcţia de şef al statului major al forţelor aeriene; era un fervent aderent al pactului NATO, cu o soţie americană, cu conferinţe la Harvard şi numeroase călătorii în America. Jones l-a angajat pe Stehlin în 1964 pentru modestul onorariu de 7 500 dolari, cu misiunea de a analiza „situaţia politică, economică şi militară din Europa" şi de a „alerta firma Northrop în legătură cu posibilităţile de afaceri în domeniul legat de apărare". Stehlin îi scria lui Jones la fiecare două săptămîni, se întîlnea cu oamenii acestuia o dată pe lună, şi îi vizita la Los Angeles la fiecare doi ani. Jones considera sfaturile lui Stehlin ca foarte utile, deoarece, explica el mai tîrziu: „Stehlin era capabil să desprindă şi să identifice schimbări în politica naţională şi efectul lor asupra apărării cu luni sau chiar cu ani înainte de a se produce".

Dar, cum cheia pieţei vest-europene era Germania occidentală, Jones era convins că firmei „Northrop" îi lipsea influenţa politică vest-germană. Cineva de la ministerul vest-german al apărării — afirma el — îi atrăsese atenţia, în 1966, că „Northrop" suferă de o reprezentare inadecvată la Bonn. Îndată după aceea, Jones a auzit că un oficial al firmei din Los Angeles are un cumnat la Washington, pe nume Frank De Francis, consilier pentru ambasada vest-germană, şi că acesta i-ar putea fi de ajutor. Jones a luat legătura cu De Francis, un avocat american de vreo patruzeci de ani, care nu ştia nimic despre avioane, dar dispunea de excelente legături în R.F. Germania, inclusiv printre membrii Bundestagului. L-a angajat pe loc, cu un onorariu anual de 50 000 dolari, urcat, mai tîrziu, la 100 000 dolari, fără să spună celorlalţi membri ai consiliului de conducere. Cei doi discutau cel puţin o dată pe săptămînă —iar, uneori, zilnic.

Lui De Francis i s-a permis să plătească şi alte persoane spre a lucra pentru „Northrop"; la cît s-au ridicat aceste sume nu s-a aflat. La un moment dat, în 1972, el a fost plătit cu 40 000 dolari bani gheaţă, din „fondul Savy" de la Paris, pentru a-şi apropia doi oameni politici vest-germani cu influenţă — dr. Eddy Hess şi dr. Franz Bach. Împreună, Jones şi De Francis au plănuit înfiinţarea unei organizaţii separate, numită Corporaţia economică pentru dezvoltare (EDC), cu rolul de a suplimenta, cu discreţie, activităţile „Northrop", pe modelul unei organizaţii secrete similare, înfiinţate de „Lockheed". Ce anume a realizat EDC rămîne înmormîntat în băncile elveţiene: cînd aceste activităţi au fost investigate, conducătorii EDC au refuzat să ofere orice informaţie în legătură cu beneficiarii părţilor. Investigaţia a ajuns la concluzia că Jones şi De Francis n-au ştiut să stabilească şi un control asupra EDC; dar De Francis n-a avut niciodată vreo îndoială asupra eficienţei EDC în vînzarea de avioane de luptă.

Frank De Francis nu ajunsese numai şeful legăturilor cu Europa occidentală, ci avea şi prieteni influenţi pe colina Capitoliului. Unul dintre aceştia era congresmanul Mendel Rivers, din Carolina de Sud, preşedintele Comitetului pentru serviciile armate din Camera Reprezentanţilor, o poziţie de importanţă centrală pentru orice companie producătoare de arme. Ca şi senatorul Russell, din Georgia, Rivers se străduia, cu asiduitate, să promoveze afacerile în propriul său stat. La începutul lui 1969, Frank De Francis şi Tom Jones i-au

sugerat lui Mendel Rivers să propună Pentagonului să finanțeze reechiparea unei uzine de asamblare a avionului „Tiger", pentru îmbunătățirea vînzărilor peste hotare. Rivers a înaintat propunerea Comitetului pentru serviciile armate și, după 18 luni, exact cînd Congresul încerca să reducă cheltuielile militare, Rivers a reușit să convingă Pentagonul, apoi Camera Reprezentanților și, în cele din urmă, conferința mixtă Senat—Camera Reprezentanților, de faptul că Pentagonul trebuie să plătească 28 milioane dolari pentru reechiparea uzinei „Northrop". A fost o dovadă a puterii exercitate de Rivers și de principalul său consilier, un fost general din Marine Corps, dar și un triumf pentru De Francis: numai cu puțin înainte, semnase un contract secret cu Jones, prin care i se acorda un comision de 0,5—1,5 la sută din toate vînzările directe ale avioanelor „Tiger" în străinătate; prin reechiparea uzinei, De Francis avea să facă o avere frumușică.

Generalul Blandford s-a aflat, și el, în atenția concernului „Northrop" și, cînd s-a retras din Comitetul pentru serviciile armate, în 1972, Tom Jones a discutat cu De Francis modul în care acesta ar putea fi angajat. Dar, cum generalul fusese deja atras de unul dintre rivalii lui „Northrop", cei doi au decis să-i ofere un post de consultant la o companie aeriană charter, numită United Governmental Services, proprietate a lui De Francis; generalul era plătit cu nu mai puțin de 1 000 dolari pe lună, vreme de cinci ani.

În acest timp, biroul concernului din Washington contribuia, în felul său, la înlesnirea contractelor: reuniuni, avioane împrumutate sau călătorii gratuite congresmenilor cu influență și oficialilor Pentagonului. În 1971, a închiriat o cabană de vînătoare de rațe, în Maryland, în apropiere de golful Chesapeake, la două ore de Washington, unde invita oaspeți de seamă — senatori, generali, amirali; în doi ani, cele 144 de asemenea ocazii au costat concernul 37 000 dolari.

Fondul lui Savy, de la Paris, a sporit brusc, exact în perioada reechipării uzinelor: 180 000 dolari în 1970, 240 000 dolari în 1972. Destinația ultimă a celei mai mari părți din acești bani nu se cunoaște încă. În februarie 1972, Jones a autorizat o plată specială pentru Savy, de 120 000 dolari. Banii îi erau necesari pentru contribuția la campania de alegeri a președintelui Nixon, și s-au întors la Jones în bancnote de cîte 100 dolari. Apoi, Jones a făcut o vizită lui Herbert Kalmbach, avocatul personal al lui Nixon și unul din cei care strîngeau fondurile pentru campanie. Au vorbit un sfert de oră, după care Jones i-a dat un pachet cu 75 000 dolari. Jones presupunea că sînt bani destinați campaniei electorale; cum s-a aflat mai tîrziu (audierile Comitetului senatorial Ervin, în „afacerea Watergate"), banii erau, de fapt, destinați fondului secret pentru apărarea spărgătorilor de la hotelul Watergate.

Sprijinul pe care De Francis a reușit să-l obțină din partea Pentagonului pentru noul tip de avion „Tiger" a însemnat, pentru Tom Jones, începutul unei noi înfloriri a exportului. „Tiger II" sau „F-5E", mai ușor manevrabil și cu motoare mai puternice, a fost ales, în noiembrie 1970, de guvernul american, ca un avion de luptă de talie internațională. La început, s-au construit 325 avioane; la jumătatea lui 1975, totalul comenzilor urcase la 700 și se spera în 1500. „Tiger" fusese deja vîndut în 22 de țări, iar, la Washington, era privit ca o piesă centrală a politicii externe, prin programele de asistență militară. În 1975, Tom Jones putea afirma că programul „Tiger" contribuise cu 2 miliarde de dolari la balanța de plăți a Statelor Unite. Patruzeci la sută din producție era exportată și, astfel, „Northrop" devenise un model pentru alte companii prin eficiența sa.

A dispărut un deputat...

În ianuarie 1966, Denis Healey[13] a declarat Camerei Comunelor, din Marea Britanie, că va numi o personalitate pentru a se ocupa de vînzările de arme, justificînd actul său în termenii programatici ai nevoii de a recîștiga monedă străină. Membrii laburiști ai aripii de stînga au protestat, afirmînd că se va intensifica cursa înarmărilor, prin încurajarea conflictului economic cu America. Dar Healey a insistat că vînzările de arme trebuie conduse cît mai eficient posibil și, după patru luni, a anunțat crearea noii funcții în cadrul ministerului apărării. Primul ei deținător a fost Raymond Brown.

Chiar înainte ca Raymond Brown să-și preia postul, o parte a lumii a treia începea să se contureze ca o importantă piață de arme. Țările producătoare de petrol din Orientul Mijlociu începuseră, toate, să dispună de importante fonduri; iar cea mai bogată dintre ele, Arabia Saudită, părea să ofere o piață deosebită. Cu cît vest-europenii cumpărau mai multe arme de la americani, cu atît aveau mai mult de vîndut prin alte părți. Cînd Arabia Saudită a început să se arate preocupată de apărarea aeriană, companiile occidentale producătoare de arme, inclusiv „Lockheed", „Northrop" „British Air Corporation" și „Dassault" au încercat să vîndă asemenea arme.

Unul dintre cei în mod deosebit conștienți de dimensiunile afacerii cu arme era Geoffrey Edwards, un om de afaceri din Yorkshire, care vizitase Arabia Saudită, în 1960, pentru a prospecta posibilitățile de construcții civile. A realizat, curînd, care erau perspectivele pentru domeniul armelor și a contactat companiile britanice. Associated Electrical Industries urma să ofere un sistem radar, British Aircraft Corporation — avioane de luptă ușoare, iar o companie de servicii, intitulată Airwork — posibilități de antrenament. S-a format un consorțiu, cu Edwards ca agent, urmînd să fie plătit pe bază de comisioane; și Edwards a început negocierile. Și-a cumpărat o casă la Jeddah, zbura permanent între acest oraș și Londra, a cheltuit (sau cel puțin așa afirmă) 180 000 lire sterline din banii proprii și ai altora pentru a-și stabili relații.

[13] *Ministru britanic al apărării în acea vreme, Denis Healey a ajuns , apoi, ministru de finanțe (1974—1979). După înfrîngerea laburiștilor în alegerile din 1979, a fost numit purtător de cuvînt al partidului, în probleme economice și financiare, apoi externe. Între noiembrie 1980 și octombrie 1983, a fost lider adjunct al Partidului Laburist.*

Adversarii erau puternici. Oamenii lui Dassault încercau să vîndă avioane „Mirage", cu contracte atrăgătoare. „Lockheed", după succesul din Europa, intenționa să-și plaseze avionul „Starfighter". Iar „Northrop" oferea avionul „Tiger", prin noul său agent în zonă, Kim Roosevelt.[14] Față de britanici, americanii aveau, în zonă, un anume avantaj diplomatic. În acest moment, a venit la putere, în octombrie 1964, guvernul laburist, care a trebuit să înfrunte imediat o criză economică. Edwards, deși un conservator, a văzut, în aceasta, o șansă pentru un sprijin guvernamental mai serios. Îndată după alegeri, un vechi prieten laburist, Fred Mulley, l-a pus în legătură cu Roy Jenkins[15], pe atunci ministru al aviației, căruia Edwards i-a explicat consecințele economice ale unui acord cu Arabia Saudită. Cabinetul laburist s-a arătat receptiv și a apărut îndată în scenă John Stonehouse, secretarul parlamentar al lui Roy Jenkins, care a devenit curînd un promotor zelos al vînzărilor de arme.

Stonehouse a plecat cu Edwards la Jeddah. În ce măsură a contribuit Stonehouse la influențarea saudiților nu este limpede, dar, cu siguranță, că s-a străduit să-i convingă și de un eventual ajutor britanic în viitor.

Prin toamna lui 1965, competiția între britanici, americani și francezi se întețește. Fiecare companie își stabilise propriul grup de agenți, cîteodată unul reprezentînd mai multe companii rivale, în vreme ce acestea se acuzau reciproc de mituire. Kim Roosevelt promitea conducătorilor de la „Northrop" că „prietenii mei de la C.I.A. observă și ei lucrurile". Americanii aveau impresia — cum transmitea Roosevelt — că „guvernul saudit opunea rezistență ofertanților francezi sau britanici".

Dar, în spatele scenei, se desfășura activitatea diplomatică la nivel înalt între Londra și Washington, ca rezultat al crizei balanței de plăți britanice, înrăutățită și mai mult de perspectiva de a trebui să cumpere avionul american „F-111". Donald Stokes l-a vizitat pe McNamara la Washington, discutînd despre posibilitatea ca Marea Britanie să găsească noi piețe peste hotare, pentru a-și putea plăti avioanele. Denis Healey plănuia deja să înființeze Organizația britanică de vînzări de arme, despre care am amintit, ca o cale de a plăti pentru costurile ridicate; dar aceasta nu putea oferi întreaga sumă, și doar eventuale cîștiguri dintr-un contract cu Arabia Saudită ar fi acoperit diferența. McNamara și Henry Kuss au înțeles cît de plină de tensiune era situația politică britanică: aveau nevoie disperată de un triumf la exporturi pentru a depăși regresul dezastruos al industriei lor — iar contractul cu Arabia Saudită era prețul de consolare.

John Stonehouse și Geoffrey Edwards au plecat la Washington să discute cu Henry Kuss și să-i propună o ofertă comună anglo-americană: avioanele de luptă britanice să fie echipate cu rachete Hawk americane. Dacă Arabia Saudită ar fi acceptat, a spus Kuss, Pentagonul ar fi gata să sprijine ideea. Atît ambasadorul britanic, cît și cel american au insistat asupra avantajelor acordului, iar, în noiembrie 1965, Stonehouse se afla din nou în Arabia Saudită. La suprafață, însă, lucrurile se petreceau ca și cum vînzătorii de arme n-ar fi știut nimic despre ceea ce se întîmpla în spatele lor.

În decembrie 1965, John Stonehouse a anunțat că saudiții au acceptat o forță comună, care includea, de partea britanică, vînzări de avioane BAC și rachete în valoare de 154 milioane lire sterline, un sistem radar AEI, în valoare de 70 milioane lire, programe de antrenament pentru Airwork, în valoare de 1,6 milioane lire. Se vorbea despre cel mai mare acord privind exportul pe care îl realizase vreodată Marea Britanie. Guvernul britanic știa prea bine cum fusese obținut, dar era bucuros să lase întreg creditul și banii lui Geoffrey Edwards: cu comisioanele sale, acesta era acum milionar. Curînd, însă, a avut greutăți cu foștii săi agenți care l-au dat în judecată pentru bani, în vreme ce, la rîndul său, chema în judecată AEI pentru că refuza să-l plătească, deși se achitase față de un agent dubios. Cu toate acestea, Edwards mai dispunea de două milioane lire — o plată atît de uriașă în acea vreme, încît din acel moment Riadul a declarat că numai cetățenii saudiți vor putea acționa ca agenți. Edwards s-a retras în Jersey și, mai tîrziu, a fost, pentru scurtă vreme, agent al concernului „Lockheed"; a sprijinit cîteva organizații de dreapta și, la sfîrșit, și-a înființat propria companie de afaceri în Orientul Mijlociu.

Cariera lui John Stonehouse a fost extrem de surprinzătoare: a obținut poziții și mai înalte în guvern, dar, curînd, a început să speculeze în întreprinderi particulare și, în cele din urmă, s-a înglodat în datorii; a dispărut pe o plajă la Miami și a fost descoperit, sub un nume fals, în Australia; în 1976 a fost condamnat pentru fraudă și falsuri.

Înarmarea apartheidului

Africa de Sud a fost întotdeauna o piață tentantă pentru Marea Britanie, și, prin legăturile istorice cu Anglia, de departe cel mai mare cumpărător de arme din Africa. Dar era imposibil să separi armele Africii de Sud de politica apartheidului, care, în anii '60, a devenit obiectul indignării statelor africane ce își obținuseră independența.

În anii '50, Africa de Sud a importat cele mai multe arme din Marea Britanie, inclusiv tancuri, submarine și distrugătoare. Investitorii britanici

---

[14] *În fapt, un agent al C.I.A, Kim (Kermit) Roosevelt, a fost omul-cheie în înlăturarea premierului iranian Mossadegh (cel care naționalizase „Anglo-Iranian Oil Company"), în 1953. Pentru activitatea sa, a fost răsplătit în secret cu Medalia Securității Naționale. Activitate importantă, din moment ce, după căderea premierului, se încheie un acord foarte profitabil Statelor Unite: Compania națională a petrolului din Iran va păstra proprietatea zăcămintelor, dar va concesiona exploatarea, producția și rafinarea petrolului unui consorțiu internațional, la care participă, cu... 40 la sută, companiile petroliere americane.*

[15] *Mai tîrziu va deveni președinte al Comisiei Pieței comune. După ce își încheie mandatul, părăsește Partidul Laburist și înființează, în 1981, împreună cu alți trei laburiști o nouă grupare politică — Partidul Social-Democrat.*

contribuiau la edificarea industriei de armament a Africii de Sud, iar compania britanică ICI deținea jumătate din African Explosives and Chemical Industries, cea mai importantă sursă locală de muniții. Cînd firma Hawker a produs avionul „Buccaneer", în 1955, pentru Royal Navy, singurul cumpărător a fost Africa de Sud, care a comandat 16 aparate. Dar, pe măsură ce guvernul sud-african devenea mai agresiv, opoziția laburistă britanică înclina mereu mai mult să reducă aprovizionarea cu arme. Masacrul de la Sharpeville, din 1960[16], în care au fost utilizate tancuri Saracen pentru a împrăștia mulțimea de culoare, a arătat că apărarea externă era inseparabilă de represiunea internă.

În august 1963, Națiunile Unite au cerut tuturor statelor să înceteze livrarea de arme și muniții Africii de Sud, iar, după un an, rezoluția s-a lărgit la echipamentul pentru fabricarea de arme. Guvernul britanic s-a abținut de fiecare dată, dar cînd Harold Wilson a preluat puterea, în octombrie 1964, a anunțat un embargou total asupra armelor către Africa de Sud. Embargoul, la fel ca orice alt embargou, n-a fost, însă, atît de total: comenzile existente puteau fi continuate; piese de schimb pentru avioane cu reacție, cum s-a aflat mai tîrziu, erau transmise în continuare; a fost vîndut echipament electronic, și acesta putea fi esențial pentru apărare. Dar embargoul a reprezentat, totuși, un „sacrificiu" pentru exportatorii britanici, estimat la 240 milioane dolari în următorii trei ani.

Guvernul sud-african a găsit alți vînzători de arme: în deceniul următor, a cumpărat 64 avioane de luptă „Mirage", 75 elicoptere și multe alte echipamente franceze. În 1968, Africa de Sud ajunsese al treilea mare cumpărător de arme din Franța, după Israel și Belgia. Și mai ciudat este că Franța a reușit să evite criticile aspre din partea celorlalți clienți africani, insistînd pe faptul că armele vîndute Africii de Sud nu puteau fi utilizate pentru represiunea internă.

Dar sud-africanii doreau, în continuare, să cumpere mai multe arme britanice, nu numai pentru utilizarea lor, practic, mai largă. În noiembrie 1967, au întrevăzut o nouă șansă de a tenta guvernul britanic: după criza economică și devalorizarea lirei sterline, Marea Britanie urmărea, cu mare îngrijorare, situația exporturilor; Africa de Sud a înaintat cabinetului laburist „o listă de cumpărături" care includea mai multe avioane „Buccaneer", elicoptere „Westland" fregate și rachete antiavion — totul în valoare de 450 milioane dolari. O tentație amețitoare pentru guvern; o tentație care, însă, a scindat, curînd, cabinetul.

Ministrul de externe George Brown detesta apartheidul (cum avea să explice mai tîrziu), dar era convins de ponderea și rolul Africii de Sud și nu credea că armele vîndute ar fi agravat și mai mult situația populației de culoare. Brown era sprijinit de Denis Healey care, deși se pronunțase mereu împotriva apartheidului, era dornic, ca ministru al apărării, să exporte cote mai mari de arme. Dar Harold Wilson s-a împotrivit „lobby"-ului armelor.

Sud-africanii au găsit o altă șansă de a-i tenta pe britanici, în 1970, cînd conservatorii au venit la putere. Liderul lor, Edward Heath, era hotărît să reia vînzările de arme, în ciuda protestelor țărilor africane din Commonwealth și a obiecțiilor Washingtonului. S-a văzut, însă, curînd, că Africa de Sud nu dorea să cumpere prea mult: Pretoria avea, acum, arme îndeajuns, iar, în ce privește armamentul străin, voia să fie sigură de o continuitate în aprovizionare.[17]

Embargoul britanic a fost, în anii următori, mai puțin riguros decît părea. Un vînzător de arme mi-a declarat că a exportat, de fapt, mai mult echipament sub guvernul laburist, după 1974, decît sub conservatori. În 1976, Africa de Sud a reușit să importe piese de schimb pentru tancurile „Centurion", în valoare de un milion de lire sterline, prin intermediul unei companii din Jersey, care a fost mituită cu... 1600 lire. A continuat, însă, embargoul anglo-american în ce privește avioanele, tancurile și tunurile.

12 milioane dolari pentru un contract

În august 1972[18], cînd „Lockheed" încă mai era cuprinsă de criza sa financiară și căuta cu disperare contracte, președintele companiei, Carl Kotchian, a făcut o vizită la Tokio, care putea însemna o deschidere pentru viitor, atît pentru „Lockheed", cît și pentru Rolls Royce. Acea călătorie, mai mult decît oricare dintre aventurile „Lockheed" peste hotare, va lumina cotloanele cele mai întunecoase dintre lumea de afaceri și guvern, lămurind în detaliu procesul mituirii; totul a condus la o revoltă

---

16) *La 21 martie 1960, 7 000 de reprezentanți ai populației de culoare au manifestat, la Sharpeville, împotriva legii care impunea ca negrii să poarte asupra lor așa-numitele „documente de liberă trecere". Documentele impuneau restricții circulației negrilor, și o lege din acel an extindea măsura și asupra femeilor și copiilor. La ordinul autorităților de la Pretoria, forțele polițienești au deschis focul și au ucis 69 de negri, dintre care opt femei și zece copii. După trei zile, avea să fie interzisă orice reuniune publică în 24 de districte judiciare, iar, la 18 aprilie, au fost interzise partidele Congresul Național African și Congresul Panafrican. În 1966, a XXI-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. a hotărît ca ziua de 21 martie să fie proclamată Zi internațională pentru eliminarea discriminării rasiale.*

17) *Vînzările de arme către Africa de Sud au format un punct de intense înfruntări la conferințele la nivel înalt ale Commonwealth-ului, la începutul anilor '70. Țările din Commonwealth, în majoritate în curs de dezvoltare, din Africa și Asia, dar chiar și cele cîteva state industrializate ale Organizației, au condamnat aspru politica britanică.*

18) *Anthony Samspon precizează, într-o notă a acestui capitol al cărții sale, că toate informațiile au fost extrase din documentele și audierile Comitetului Church, din interviurile lui Carl Kotchian, publicate de „Asahi Evening News", între 21 și 27 august 1976, și din documentele procesului Tanaka, început la 27 ianuarie 1977.*

politică fără echivalent în istoria postbelică a Japoniei.

În ultimii cinci ani, Kotchian fusese omul cel mai direct răspunzător de autorizarea mitelor oferite de „Lockheed". Din 1967, el fusese, practic, „ministrul de externe" al imperiului „Lockheed". Ideile sale politice erau foarte limpezi. Era permanent preocupat de lupta împotriva comunismului şi, în timpul călătoriilor, ţinea la curent C.I.A. despre toate mişcările sale, care ştia ceea ce făcea şi, „dacă ar fi dorit-o, l-ar fi oprit".

Kotchian vedea Japonia drept cheia salvării concernului „Lockheed". Pentru a-şi atinge scopurile, a alunecat, curînd, în spatele cortinei. În reţeaua „Lockheed" din Japonia, personajul cel mai important a fost Yoshio Kodama, care îi fusese agent, vreme de 17 ani. Arăta ca un boxer ameţit de pumni şi, pentru stînga japoneză, era „monstrul": timp de două decenii, manipulase din umbră acţiunile politice ale dreptei. Supravieţuise tuturor schimbărilor din Japonia. Pe vremea atacului de la Pearl Harbour, la 30 de ani, procura material de război forţelor japoneze care atacaseră China, iar, la sfîrşitul războiului, compania sa dispunea de o enormă cantitate de diamante, platină şi bani; jumătate a fost confiscată de forţele de ocupaţie americane, dar cealaltă jumătate a rămas ascunsă[19]. „Eroul" pe care îl admira era amiralul Onishi, creatorul grupului de piloţi kamikaze. Îndată după capitularea Japoniei, Kodama a fost închis pentru trei ani, aşteptînd, împreună cu alţi lideri japonezi, între care premierul şi generalul Tojo, procesul pentru mari crime de război. Dar, în 1948, cînd începuse „războiul rece", americanii s-au „înduioşat" de arestaţii care erau, vizibil, anticomunişti şi, chiar în ziua execuţiei lui Tojo, Kodama a fost eliberat, împreună cu alte persoane, care vor ajunge politicieni importanţi. Kodama nu avea decît 37 de ani şi, curînd, şi-a restabilit puterea. Pe cînd se afla în închisoare, şi-a făcut prieteni cu influenţă printre cei de dreapta, şi mai era încă în posesia comorii sale ascunse, de diamante şi platină. Dacă a fost într-adevăr aşa sau dacă banii i-au fost daţi de serviciile americane de spionaj, rămîne o speculaţie; oricum, Kodama a cedat o mare parte dintre aceştia fondatorului noului Partid Liberal-Democrat, Ichiro Hatoyama[20], care a devenit, mai tîrziu, prim-ministru; şi i-a finanţat şi pe alţi viitori prim-miniştri, între care Nobusuke Kishi[21], cu care fusese în închisoare.

Este uimitor că un criminal de război cu o avere strînsă din vînzări de arme a ajuns atît de repede într-o poziţie centrală; însă ruperea Japoniei de trecut a fost, în unele privinţe, mult mai puţin drastică decît în cazul Germaniei. Kodama dispunea de bani într-o ţară sărăcită, iar conservatorismul său intens şi mistic avea încă adepţi. El şi prietenii săi anticomunişti au devenit aliaţi necesari ai forţelor de ocupaţie ale generalului MacArthur[22], confruntate cu perspectiva războiului din Coreea. Cînd a izbucnit războiul, Kodama se afla la Seul, alături de forţele americane, şi e de bănuit că C.I.A. l-a folosit drept canal pentru consolidarea politicienilor japonezi pro-americani.

Prin 1958, Kodama ajunsese unul dintre cei mai puternici oameni din Japonia. Îşi făcuse o nouă avere prin agenţia sa, pe care o conducea dintr-un mic birou aflat în districtul tokiot Ginza, şi avea, în jurul său, un grup de tineri suporteri care, se spune, puteau face viaţa foarte grea oricărui oponent. Unul din protejaţii săi, Nobusuke Kishi, era acum premier, prezidînd asupra unui „boom" economic fără precedent, ce îşi găsise un stimulent şi în cumpărăturile americane pentru războiul din Coreea. Kishi, împreună cu mulţi dintre oamenii de afaceri din jurul său, inclusiv Kodama, erau în favoarea extinderii rolului militar al Japoniei.

Cam în această vreme şi-a început „Lockheed" prima sa campanie majoră în Japonia, în dorinţa de a vinde avioane „Starfighter", concomitent cu vînzările din Europa occidentală. Ken Hull, care conducea divizia internaţională a concernului, sub direcţia lui Bob Gross, a fost profund impresionat de legăturile lui Kodama. Nu ştia dacă acesta are legături şi cu serviciile de spionaj, dar ştia că are prieteni foarte importanţi în rîndurile forţelor de ocupaţie americane. Kodama i-a sugerat ca „Lockheed" să încheie un contract cu o companie comercială, Marubeni Corporation, al cărei slogan era „oameni, materiale, bani". Deşi abia îşi începuse activitatea, Marubeni rivaliza cu giganţii Mitsubishi şi Mitsui.

Lobby-ul pentru „Starfighter" a devenit repede eficient. S-a renunţat la ideea de a se cumpăra avioane „Grumman"[23] (cum decisese Consiliul apă-

---

19) *Kodama intrase în politică la sfîrşitul anilor '20, în diferite grupări de dreapta sau extremiste. În 1931, s-a făcut cunoscut ca autor al „incidentului stiletul"; protestînd împotriva politicii ministrului de finanţe, i-a trimis o scrisoare cu un stilet, cerîndu-i să se folosească de el fie pentru a se apăra, fie pentru a-şi face harakiri. Apoi a încercat să întrerupă aprovizionarea cu energie electrică a oraşului Tokio, şi a fost închis. Eliberat în 1937, a ajuns agent al serviciilor de informaţii şi, pe teritoriul ocupat al Chinei, a înfiinţat o societate care-i purta numele şi aproviziona forţele navale japoneze. Atunci, a făcut prima oară avere.*

20) *Ichiro Hatoyama, premier nipon între 1955—56.*

21) *Nobusuke Kishi, premier nipon între 1957—60.*

22) *După încetarea războiului, forţele americane au rămas în Japonia mai mulţi ani. Tratatul de pace cu Japonia a fost semnat abia la 8 septembrie 1951, la San Francisco. În aceeaşi zi era încheiat Tratatul de cooperare mutuală şi securitate dintre Japonia şi Statele Unite ale Americii, care a intrat în vigoare la 28 aprilie 1952. În mod oficial, ocupaţia americană a încetat în acea zi. Dar trupele americane au rămas în arhipelag, ca trupe aliate, conform stipulaţiilor Tratatului. Retrocedarea Okinawei, spre exemplu, unde exista o mare bază militară, a avut loc abia în 1972.*

23) *Compania Grumman a fost înfiinţată de LeRoy Grumman în 1931, cînd a construit primul său avion de luptă navală. În timpul celui de-al doilea război mondial, firma a construit 17 000 avioane, între care şi două celebre — „Wildcat" şi „Hellcat". După 1960, a început să construiască sateliţi şi module lunare, în paralel cu avioane, folosite în Vietnam. În general, a fost învinsă de marile con-*

rării, în 1958) și s-au comandat 230 „Starfighter" — aproape toate urmînd să fie făcute sub licență, în Japonia, de Mitsubishi. „Lockheed" estima, mai tîrziu, mitele pe care le plătise oficialilor japonezi la aproximativ 1,5 milioane dolari și un onorariu pentru Kodama de 750 000 dolari. Detaliile mitelor au fost trecute pe seama C.I.A. și un fost oficial al serviciilor de spionaj americane a confirmat mai tîrziu[24] că fiecare acțiune a fost aprobată de Washington. În anii '60, Kodama a continuat să se ocupe, în secret, de interesele concernului „Lockheed", dar n-a mai existat vreun prilej de vînzări comparabil cu contractul privind primele „Starfighter".

La 20 august 1972, Kotchian a sosit la Tokio, împreună cu soția, în cea de-a patra sa vizită din acel an. Au tras la hotelul Okura, cel mai bun din Tokio, în cea mai bună cameră, pe care o ocupase, între alții, și Henry Kissinger. Atmosfera politică din Japonia era foarte încărcată. Un nou prim-ministru, Kakuei Tanaka, preluase puterea cu o lună înainte. Avea reputația de a fi prieten cu mai mulți financiari decît predecesorii săi: fiecare lider al vreunei facțiuni din Japonia avea nevoie de mari fonduri pentru cheltuielile electorale, dar Tanaka recursese la surse de fonduri dubioase pentru a ajunge în vîrful ierarhiei.

Tot atunci, președintele american Richard Nixon făcea presiuni asupra lui Tanaka să importe mai multe mărfuri americane pentru a echilibra marele surplus și, la o săptămînă după sosirea lui Kotchian, premierul urma să poarte discuții cu președintele american în Honolulu. Toate acestea, recunoștea Kotchian, pot fi în avantajul concernului „Lockheed"; a făcut să circule zvonuri, care nu erau greu de alimentat, că Nixon era strîns legat de „Lockheed", ceea ce îi impresiona pe japonezi[25]. Kotchian a recurs la ajutorul lui Al Elliot, care își petrecea multă vreme cu ziariștii, cărora le-a spus că trimisul concernului era prieten cu Nixon și contribuise la ultima sa campanie electorală și că Nixon făcea presiuni asupra lui Tanaka să cumpere avioane „Lockheed". Elliot a avut un asemenea succes, încît pînă și ziarele americane, nu numai cele japoneze, au publicat știrea. Iar unele cercuri japoneze au crezut că Nixon *într-adevăr* a insistat pe lîngă Tanaka să cumpere avioane „Lockheed", în timpul unei întîlniri anterioare, la San Clemente, în ianuarie 1972, pe cînd Tanaka nu era decît ministru al comerțului și industriei. Dar, dacă și cît de mult s-a implicat Nixon, nu s-a aflat.

În primele trei zile ale ședерii sale la Tokio, Kotchian i-a văzut pe cei trei agenți principali ai concernului. Toți trei aveau să fie ruinați de aceste întîlniri, după trei ani. Primul a fost Hiro Hiyama, președintele corporației Marubeni, care reprezentase, formal, „Lockheed" în ultimii 15 ani. Hiyama făcuse în așa fel încît compania ajunsese a treia ca mărime în domeniul comerțului, dar cu interese extinse la electronică și chimicale și cu legături politice folositoare. Kotchian i-a cerut să vorbească primului ministru și să-i explice cît de bun era avionul „Tristar", construit de „Lockheed". A doua zi, Kotchian l-a văzut pe principalul director de la Marubeni, Toshiharu Okubo, pentru același lucru. Okubo i-a făcut o propunere simplă: să dea bani primului ministru. Apoi, i-a explicat că suma folosită de obicei pentru o asemenea tranzacție importantă era 500 milioane yeni, adică aproximativ 1,7 milioane dolari. Banii trebuiau plătiți gheață de „Lockheed", cînd va primi un semn. Kotchian a fost de acord, deși era prima oară (insista el) cînd mituia un oficial japonez. Însă credea cu certitudine că și rivalii săi ar face la fel.

În aceeași zi, Kotchian l-a văzut și pe Kodama — a cărui implicare a fost ținută secretă agenților oficiali de la Marubeni. Kodama nu era atît de apropiat de Tanaka pe cît fusese de alți premieri, dar avea o legătură strînsă printr-un bun prieten, miliardarul Kenji Osano. Cu acest mare magnat nu se putea face lesne afaceri, dar era de două ori influent: fusese principalul sprijinitor financiar al lui Tanaka și era cel mai mare deținător particular de acțiuni în *ambele* linii aeriene japoneze.[26] Și trecutul lui Osano era la fel de plin de umbre, ca și al lui Kodama: fusese închis de americani pentru vînzări ilegale de benzină și își începuse cariera ca vînzător de piese de automobile. Își construise un monopol în transporturile pentru soldații americani din războiul din Coreea, a trecut de la automobile la avioane și la un lanț de hoteluri, din Asia pînă în Hawaii. Mulți dintre membrii Dietei aveau datorii față de el; spre deosebire de Kodama, nu-și ascundea puterea: întîlnirile sale de afaceri se desfășurau în cluburile de noapte din Ginza.

Kodama l-a convins repede pe Kotchian că are nevoie de sprijinul prietenului său Osano, pe care Kotchian îl mai întîlnise. Dar Kodama a spus cu claritate că există o singură cale de a stîrni interesul miliardarului: să i se plătească 500 milioane yeni. Aceeași cifră pentru care Kotchian fusese de acord în ce îl privește pe Tanaka. Kotchian a încuviințat și de astă dată. Într-o singură zi, „Lockheed" decisese deja să plătească mite în valoare de 3,4 milioane dolari.

În săptămînile care au urmat, roțile au început să se învîrtească. Hiyama l-a întîlnit pe premierul Tanaka la 23 august, la reședința sa particulară, și i-a vorbit despre promisiunea „Lockheed", în schimbul sprijinului pentru cumpărarea avioanelor „Tristar". Tanaka a fost de acord, spunînd „Yosha, yosha" (All right, all right). După cîteva zile, la 28 august, Hiyama s-a întîlnit din nou cu primul ministru, la o întrunire de afaceri, chiar înaintea întrevederii acestuia cu Nixon, în Honolulu. Hiyama i-a atras atenția că premierul britanic Edward Heath urma să viziteze Japonia, pentru a discuta

cerne, dar a reușit să se impună pe piețe străine, vînzînd, spre exemplu, avioane Iranului. La sfîrșitul anilor '50, avionul „Super Tiger" („F11F") produs de Grumman era apreciat în Japonia, și Consiliul apărării decisese să-l cumpere.

[24] *În ziarul „International Herald Tribune", din 3 aprilie 1976*

[25] *Nixon era californian și, cu un an înainte, în timpul crizei concernului, aprobase un împrumut de 250 milioane dolari*

[26] *În Japonia există două companii aeriene: All Nippon Airlines (ANA) și Japanese Air Lines (JAL)*

redresarea balanței comerciale (favorabilă tot Japoniei). Or, a spus Hiyama, avioanele „Tristar" erau construite în Statele Unite, dar motoarele erau britanice, construite de Rolls Royce. Dacă Japonia ar cumpăra „Tristar", ar ajuta atît balanța de plăți americană, cît și pe cea britanică, ar prinde doi iepuri dintr-o lovitură.

Ceea ce s-a spus la întîlnirea cu Nixon probabil nu se va ști niciodată; comunicatul oficial menționează doar că Japonia va cumpăra avioane americane, fără să le specifice. Dar, imediat după întîlnire, Tanaka i-a spus miliardarului Osano că Nixon ar fi menționat dorința ca Japonia să cumpere unele avioane „Tristar" — ceea ce însemna că Osano trebuie să transmită mesajul către All Nippon Airlines (ANA). Tanaka însuși a telefonat președintelui ANA, Tokuji Wakasa, urgentîndu-l să cumpere avioane „Lockheed", lăsînd a doua companie, JAL (Japan Air Lines), să cumpere avioane McDonnell Douglas „DC 10" — exact ceea ce dorea Kotchian.

Dar nici atunci lucrurile n-au decurs ușor. După trei săptămîni, cînd Kotchian se afla din nou la Tokio, Okubo l-a sunat, explicîndu-i că „Lockheed" va obține contractul cu condiția să ofere alți 120 milioane yeni bani gheață. 300 000 dolari urmau să fie dați președintelui ANA, Wakasa; se mai cereau cîte 50 000 dolari pentru fiecare din primele șase avioane comandate; iar 100 000 dolari urmau să fie împărțiți între șase oameni politici, inclusiv lui Hashimoto, fostul ministru al transporturilor, care contribuise la amînarea deciziei privind avioanele, pentru a acorda o șansă concernului „Lockheed". Dacă, în dimineața următoare, Kotchian ar fi dispus de acești bani, „Lockheed" ar fi obținut contractul imediat. Era o sumă prea mare, chiar și pentru „Lockheed". Dar Kotchian a reușit s-o strîngă în timpul solicitat. După-amiaza, a fost invitat la ANA, într-o încăpere destinată conferințelor: „Felicitări, d-le Kotchian", i s-a spus, „compania dv. are contractul".

Cînd Kotchian a părăsit Tokio-ul, lăsase în urmă un val de mituiri. Agenții oficiali de la Marubeni primeau un comision de 160 000 dolari pentru fiecare avion „Tristar" vîndut. Comisionul pentru cele 21 avioane avute în vedere se ridica la aproximativ 3,4 milioane dolari, sumă care a fost redusă mai tîrziu, prin negocieri, la 2,9 milioane. Agentul secret Kodama fusese cel mai bine plătit. Comisionul său pentru vînzarea primelor șase avioane se ridica la 1,7 milioane dolari, iar pentru următoarele opt avioane — alți 960 000 dolari. Tot lui i se ofereau 150 000 dolari pentru a-i înmîna lui Taro Fukuda, interpretul lui Kotchian. 1,7 milioane dolari urmau să ajungă la miliardarul Osano, cum se stabilise în prima discuție cu Kotchian, tot prin intermediul lui Kodama. Kotchian nu a putut ști dacă toți acești bani au ajuns la destinație; era sigur doar de faptul că, în următorii șase ani, Kodama a primit 6,3 milioane dolari. Problema era că, în livrarea acestor bani, Kodama insista întotdeauna să fie plătit cu bani lichizi.

Altă plată secretă a fost făcută lui Okubo, directorul de la Marubeni — 1,7 milioane dolari, care urmau să ajungă la primul ministru. Chiar înainte de perfectarea acordului, Okubo a mai cerut 400 000 dolari, o parte destinată unor politicieni, alta — unor oameni de la compania aeriană. Compania era plătită cu vîrf și îndesat pentru primele șase avioane cumpărate; dar, cînd a sosit comanda pentru următoarele opt, „Lockheed" a descoperit că trebuie să plătească *alți* 50 000 dolari pentru fiecare avion.

Suma totală a plăților pentru contract — cele mai multe mituiri și nu comisioane — s-a ridicat la 12 milioane dolari...

„Afacerea secolului"

Din California, în timp ce profita din plin de piețele din Orientul Mijlociu, Tom Jones de la „Northrop" urmărea permanent cu un ochi Europa occidentală, încă avanpostul pentru cele mai moderne arme în afara teritoriului Americii. Spre sfîrșitul anilor '60, reapărea perspectiva unui nou și uriaș cîștig vest-european. Îmbătrînitele avioane „Starfighter", netestate în luptă, urmau să fie înlocuite cu o nouă generație de avioane mai ușoare, în cîteva țări mici din vestul european, iar acțiunea putea fi urmată și de alții. Companiile constructoare de avioane se angajau într-o altă „bătălie pentru Europa", care urma să fie, cum au numit-o mai întîi belgienii, *le marché du siècle*, afacerea secolului.

De multă vreme urmărea Tom Jones să-și plaseze, în Europa, noul său avion ușor de luptă, „Cobra" sau „F17", pe care „Northrop" îl concepuse în 1966 (sub numele de „P530"). Cum perspectiva schimbării avioanelor de luptă din NATO se apropia, Jones și-a anunțat rețeaua secretă să se pregătească de luptă. Agentul legăturii speciale în R.F. Germania trudise mult să mineze avionul de luptă anglo-vest-german MRCA, numit mai apoi „Tornado". Tom Jones se mai sprijinea pe reprezentantul său secret de la Paris, generalul Paul Stehlin. Acesta, cum am văzut, primise peste 5000 dolari pe an, din 1964, iar, mai apoi, suma s-a ridicat la 6000 dolari pe an; dar, oricum, el era un pasionat pro-american și se opunea politicii franceze gaulliste. În ianuarie 1973, Stehlin scrisese din nou lui Jones, urgentîndu-l să se angajeze într-o campanie de presă care să sublinieze că avionul „Cobra" poate fi avionul tactic ieftin pentru toate țările NATO și încă la un preț mult mai scăzut decît al diferitelor proiecte naționale.

Este adevărat, cum scria Stehlin, că industria aviatică vest-europeană era foarte fragmentată. Totuși, existau doi pretendenți serioși pentru acest „tîrg al secolului" (Marea Britanie ieșise din competiție, pentru că nici una din cele două companii ale sale, BAC și Hawker Siddeley, nu aveau de oferit un avion de luptă ușor). Suedia, cu o populație de șapte ori mai mică decît a Marii Britanii și o industrie aviatică de douăzeci de ori mai mică decît a britanicilor, oferea un avion promițător. Compania „Saab", care fabrica automobile și avioane, începuse, după 1965, să lucreze la un avion nou, numit „Viggen" sau „Thunderbolt", urmînd să fie livrat în 1971. Era, cum avea să se dovedească, probabil ultima zvîcnire a Suediei, pentru a supraviețui ca producător independent de avioane,

deoarece costul fabricării lor, pentru o piaţă mică, devenise prohibitiv. Prin 1969, şase avioane prototip „Viggen" începuseră deja să zboare.

Din Franţa, Dassault era hotărît să-i sfideze din nou pe americani şi să ofere un avion care să convină tuturor membrilor NATO. Noul „Mirage F1" fusese lansat în 1969, avea o rază de acţiune mai mare decît „Mirage III" şi era mai uşor de manevrat. Guvernul francez i-a cerut lui Dassault să dezvolte, pentru NATO, o versiune multifuncţională a avionului, care avea să fie numit F1E („E" de la Europa). Francezii au înţeles că afacerea va implica măsuri politice şi au început să insiste viguros pe lîngă cele patru ţări care puteau deveni clienţii lor, punîndu-şi speranţele mai ales în Olanda şi Belgia.

La început, singurii concurenţi erau „Northrop", „Dassault" şi „Saab". Cele patru mici ţări care — la sfatul unui comitet de experţi — urmau să cumpere acelaşi avion erau Olanda, Belgia, Norvegia şi Danemarca. În august 1974, premierul francez, Jacques Chirac, afirma, în Danemarca, în timpul unei vizite, că decizia „va fi un test de voinţă politică pentru o Europă unită"; iar alegerea unui avion american va însemna o înfrîngere pentru tehnologia vest-europeană.

Olanda părea să fie teritoriul lui „Northrop", în parte datorită lealităţii sale, de tip special, faţă de NATO, în parte datorită acţiunilor lui „Northrop" în compania Fokker. Cînd Piet Dankert a acuzat, în octombrie 1974, compania „Dassault" că ar fi încercat să-l mituiască, Marcel Dassault s-a plîns de o „campanie de calomnii" şi de „manevre murdare".

Datorită populaţiei care vorbea franceza, Belgia era marea speranţă a lui Dassault. Belgienii cumpăraseră deja 72 de avioane „Mirage" pentru forţele lor aeriene, din tipurile mai vechi. Ministrul apărării, Paul Vanden Boeynants, era un admirator al avioanelor Dassault, iar, mai înainte, fusese administrator al companiei belgiene Philips, implicată în construirea, în Belgia, sub licenţă, de avioane „Mirage". Dar, la Bruxelles, presiunile erau mari şi circulau zvonuri despre mite din partea ambelor părţi. „Northrop", de altfel, făcea presiuni chiar pe terenul francez: generalul Stehlin scria, în septembrie 1974, o scrisoare noului preşedinte, Giscard d'Estaing, insistînd că forţele aeriene vest-europene şi industriile aviatice ar avea de cîştigat mai mult dintr-o cooperare cu Statele Unite.

Dar, în întreaga perioadă, adevăratele presiuni aparţineau Pentagonului şi forţelor aeriene ale Statelor Unite. Ministrul apărării, James Schlesinger, era hotărît să impună acelaşi avion de ambele părţi ale Atlanticului — spre deosebire de cazul „Starfighter", avion care n-a fost niciodată adoptat de U.S. Air Force. De partea americană existau, de asemenea, mai mulţi concurenţi, dar, în aprilie 1972, numărul lor se redusese la doi — „Northrop" şi „General Dynamics". Forţele aeriene au cerut primei companii să producă „F17" sau „Cobra"; celei de-a doua — să producă „F16". Dacă vest-europenii ar fi făcut alegerea lor înaintea forţelor aeriene americane, „Northrop" ar fi cîştigat probabil.

„General Dynamics" avea o istorie îndelungată în afacerile cu arme, începută cu submarinele construite de Electric Boat, în cooperare cu Vickers, înainte de primul război mondial. În anii '50, Electric Boat fuzionase cu alte companii, între care şi fabricile de avioane Convair, alcătuind o nouă şi ambiţioasă companie numită „General Dynamics" — unul dintre primele conglomerate ce produceau nu numai arme — între care rachete, aparatură de zbor şi submarine nucleare —, dar şi aparatură diversă, echipament de telecomunicaţii, fiind implicată inclusiv în exploatarea cărbunelui. Prin 1973, „General Dynamics" avea nevoie urgentă de un nou contract pentru uzinele sale uriaşe de la Forth Worth, în Texas — şi, astfel, a început competiţia cu „Northrop". Avionul „F16" părea mai bun decît „Cobra". În 1974, cele două aparate şi-au demonstrat performanţele: „F16" urca pînă la 60 000 picioare, cu o viteză de 2 Mach, ducea zece bombe de 2000 de funzi, putea atinge 13 000 lovituri cu tunurile de 20 mm, rămînea în aer trei ore fără alimentare. În ianuarie 1975, „F16" a cîştigat contractul şi avea perspectiva unei comenzi de 650 avioane din partea forţelor aeriene.

În primele cinci luni ale lui 1975, şi vest-europenii au respins avionul produs de „Northrop". Dar nici suedezii, nici francezii nu renunţaseră. În luna februarie, „General Dynamics" a trimis, la cererea lui James Schlesinger, o echipă în capitalele vest-europene.. Dassault a coborît preţul avionului său şi a oferit condiţii tentante ţărilor cumpărătoare. „General Dynamics" a decis ca toate avioanele să fie construite în Europa şi a promis vest-europenilor o parte din profiturile şi producţia oricărui avion vîndut ţărilor din lumea a treia. Pentagonul ducea campanie pentru „General Dynamics", insistînd pe standardizare, în caz contrar — argumenta el — întreaga apărare a Europei occidentale ar fi fost pusă la îndoială. Preşedintele Ford a participat la o întrunire NATO, la Bruxelles, şi a avut o discuţie despre afacere cu premierul belgian, Leo Tindemans. Francezii au reacţionat, promiţînd să cumpere puşti belgiene, dacă Bruxelles-ul ar fi cumpărat avioane „Mirage".

În mai 1975, trei guverne (nu şi cel belgian) au căzut de acord să comande avionul construit de „General Dynamics". Schlesinger l-a invitat pe ministrul belgian al apărării, Vanden Boeynants, la Washington; s-a oferit să cumpere mitraliere belgiene în valoare de 30 milioane dolari. La 6 iunie, toate cele patru ţări optaseră pentru avionul american. După 16 luni, primul aparat din producţia de serie zbura de la Forth Worth.

În victoria aceasta, argumentele tehnice au fost importante, dar nu decisive; decizia politică era de neevitat. În spatele presiunilor şi suspiciunilor de mituire, „Unchiul Sam" a fost manipulatorul cel mai puternic. Însă mirosul corupţiei nu s-a risipit uşor. Mult mai tîrziu, Marcel Dassault a explicat că firma sa n-a oferit niciodată mită şi că, dacă ar fi făcut-o, ar fi cîştigat „afacerea secolului". Dar, chiar în ziua în care a fost anunţată victoria americană, la 6 iunie 1975, o senzaţională dezvăluire uimea Washingtonul. Comitetul senatorial Church, care cerceta activităţile concernelor „Northrop" şi „Lockheed", anunţa că generalul Stehlin fusese, în ultimii 11 ani, plătit în secret de „Northrop" şi era publicată scrisoarea, datînd de

doi ani, în care acesta îl sfătuia pe Tom Jones să înceapă o campanie pentru „Cobra".

Cînd ştirea a ajuns la Paris, un reprezentant al agenţiei „Associated Press" l-a sunat pe Stehlin acasă, pentru a-i afla reacţia. Stehlin a mers la biroul său lîngă Operă. S-a oprit pe partea carosabilă în faţa unui autobuz, s-a întors, a făcut iar un pas înainte. A fost călcat şi dus la spital; a murit după zece zile. Era prima victimă a valului de scandaluri în legătură cu vînzările de arme.

Dezvăluirile

Odată cu dezvăluirile din „afacerea Watergate" două companii americane contractoare de arme, „Northrop" şi „Lockheed", se aflau pe o bombă cu detonare întîrziată, al cărui lung fitil avea să producă, în cele din urmă, o explozie cu repercusiuni mai ample decît „afacerea Watergate" însăşi. Primele semne ale scandalului au apărut nu în cazul concernului „Lockheed", ci „Northrop", care a atras interesul Comitetului condus de senatorul Sam Erwin (ce investiga „afacerea Watergate"), cînd s-a făcut legătura între spărgătorii de la hotelul Watergate şi cei care contribuiseră, financiar, la campania electorală. Herbert Kalmbach, cel care strîngea fondurile, a spus Comitetului cum l-a întîlnit pe Tom Jones, în august 1972, în biroul acestuia, şi cum Jones i-a înmînat un plic cu 75 000 dolari, în hîrtii de cîte o sută, aparent pentru fondul campaniei electorale a lui Nixon, dar, în fapt, pentru fondul secret destinat apărării spărgătorilor de la Watergate. Dezvăluirea a condus, în mod firesc, la o întrebare: cum strînsese Jones mormanul acela de bani? În anul următor, în mai 1974, procurorul general special în „afacerea Watergate" a acuzat atît pe Tom Jones, cît şi firma „Northrop" de a fi făcut contribuţii ilegale la campanie, în valoare de 150 000 dolari, fapt pentru care au fost amendaţi doar cu modesta sumă de 5 000 dolari.

După primele dezvăluiri, directorii de la „Northrop" i-au însărcinat pe controlorii financiari din Los Angeles, „Ernst and Ernst", ajutaţi de Price Waterhouse, să alcătuiască un raport despre „întinderea conduitei necorespunzătoare". Raportul, înaintat în noiembrie 1974, revela, în detalii copioase, aranjamentele pentru plăţile secrete cu bani lichizi făcute prin William Savy, la Paris, precum şi plăţile către agenţii din toată lumea. Directorii lui „Northrop" au pregătit, atunci, propriul lor raport special, publicat în iulie 1975. Acesta constituia, într-un limbaj reţinut, o acuzare teribilă a conducerii personale a lui Tom Jones. Trecînd în revistă aranjamentele secrete cu De Francis, Savy şi alţii, directorii îl acuzau pe preşedintele lor de „judecată greşită în afaceri", „desconsiderare a procedeelor unei corporaţii sănătoase" şi „aparenţă de incorectitudine". Directorii au decis să ignore implicaţiile fondurilor secrete referitoare la corupţie şi n-au cercetat relaţia cu prinţul Bernhard. Dar au tras concluzia că Tom Jones „trebuie să poarte o grea parte din răspundere pentru neregulile şi incorectitudinile amintite în acest raport" şi recomandau să fie ales un alt preşedinte.

În paralel, Securities and Exchange Commission (Comisia de securitate şi schimb valutar) a avut acces la raportul controlorilor financiari „Ernst and Ernst", însă n-a publicat partea cu detalii despre plăţile peste hotare, pentru a nu stînjeni Departamentul de Stat. Scandalul intern a rămas înmormîntat. Dar alţi anchetatori din Washington începuseră, şi ei, să meargă pe urmele corupţiei. Subcomitetul senatorial privind corporaţiile multinaţionale, sub preşedinţia senatorului Frank Church, începuse deja ceva ce părea să sperie marele „business": hotărîse în 1972, după ce s-au dezvăluit intervenţiile companiei I.T.T. în Chile, să cerceteze cît mai profund cum influenţau sau dictau marile companii politica externă. Church şi consilierul său şef, Jerome Levison, erau pregătiţi să înfrunte fortăreaţa marelui business şi îşi alcătuiseră un personal capabil să obţină documente şi secrete ale corporaţiilor, înarmaţi cu competenţa de a dispune să fie citaţi martori. Church şi Levison erau convinşi că politica externă nu poate fi separată de politica economică şi de deciziile comerciale ale corporaţiilor. Obţinuseră deja numeroase dovezi despre orientările externe ale unor companii, între care I.T.T. şi companiile petroliere, iar curiozitatea i-a îndemnat, în mod firesc, să se ocupe şi de „Northrop", ale cărei raporturi cu o serie de guverne străine păreau intime. Beneficiind de prerogativele citaţiei (neprezentarea se pedepseşte cu amenzi mari — n.n), au obţinut partea secretă a raportului controlorilor financiari şi documente secrete din dosarele „Northrop" din California. Senatorii din subcomitet votaseră pentru maximum de dezvăluiri şi au recurs, în iunie 1975, la audieri publice. Senatorul Church a deschis audierile cu o tiradă îndreptăţită: „Documentele obţinute ilustrează, într-o mulţime de detalii, practica sordidă a corupţiei..." Competiţia în cursa înarmărilor, avertiza el, a ieşit de sub control. Comitetul Church dezvăluia documentele „Northrop", care conţineau detalii şi nume ale agenţilor secreţi din Europa occidentală şi Orientul Mijlociu; printre ei, şi generalul Paul Stehlin, care, în aceeaşi zi, era călcat de autobuz.

Tom Jones, care a depus mărturie a doua zi, şi-a cerut scuze pentru greşelile sale, a promis că nu se vor mai repeta şi a explicat cum avioanele sale „Tiger" au fost un instrument eficient al politicii externe a S.U.A. în ultimii douăzeci de ani, aducînd credit industriei americane. Dar a profitat de prilej pentru a arunca blamul, explicînd cu sînge rece senatorilor că n-a făcut decît să urmeze exemplul lui „Lockheed". A exagerat chiar precedentul, ştiind bine că „Lockheed" nu numai că este un peşte mai mare, dar şi că e mult mai nepopular. „Lockheed" devenise, mai dinainte, ţapul ispăşitor favorit al Congresului şi al presei.

Atît Comitetul Church, cît şi SEC strînseseră deja documente despre „Lockheed". La început, concernul a negat cu încăpăţînare orice conduită necorespunzătoare, dar, în august 1975, Burbank a făcut o dezvăluire senzaţională: „Lockheed" ar fi cheltuit cel puţin 22 milioane după 1970 în plăţi destinate, se credea, unor oficiali şi organizaţii politice din ţări străine. După două luni, în septembrie 1975, senatorul Church deschide

primele audieri „Lockheed". Documentele de care dispunea Comitetul cuprindeau referiri la mite şi bacşişuri date de „Lockheed" într-o sumedenie de ţări. Vreme de cinci luni, Comitetul a strîns tot mai multe documente şi, cînd audierile au fost reluate, în februarie 1976, încăperea era înţesată de ziarişti străini.

Nu era surprinzător, deoarece viitorul unor prim-miniştri sau guverne depindea, acum, de dezvăluirile de la Washington. Departamentul de Stat era, vizibil, stînjenit. „Lockheed" fusese convins că guvernul îi va proteja agenţii şi prietenii sus-puşi şi apelase şi la serviciile lui William Rogers, fostul secretar de stat, care revenise la practica dreptului. Rogers i-a scris lui Kissinger, cerîndu-i să oprească publicarea numelor agenţilor „Lockheed"; Kissinger a trecut cererea lui Edward Levi, ministrul justiţiei, susţinînd că documentele „Lockheed" conţin, „potenţial, informaţii necoroborate, senzaţionale şi potenţial dăunătoare", care ar putea deteriora relaţiile externe. Dar apelul a fost respins şi Comitetul Church a votat dezvăluirea faptelor.

Documentele despre Olanda au fost cele mai şocante, pentru că se refereau la o ţară, de regulă, neasociată cu corupţia. Comitetul Church l-a întrebat, într-o şedinţă secretă, pe Dan Haughton, dacă „Lockheed" l-a plătit pe prinţul Bernhard. Haughton a răspuns: „Aş dori să nu mi se fi pus întrebarea asta", apoi, spre uimirea senatorilor, a dezvăluit că „Lockheed" i-a plătit un milion de dolari prinţului. A doua zi, în audienţele publice, Carl Kotchian a afirmat, cu mai multă discreţie, că milionul de dolari a fost plătit „unui înalt demnitar olandez", dar, curînd, s-a aflat despre cine era vorba. Presa olandeză a refuzat să creadă. După trei zile, premierul olandez a numit un comitet format din „trei înţelepţi", condus de A.M. Donner, judecător la Curtea de Justiţie vest-europeană. Vreme de şase luni, au cercetat anevoios: prinţul pleda o lipsă de memorie; iar Fred Meuser refuzase să coopereze, protejat de generalul elveţian. Apoi, într-o ultimă vizită a olandezilor la Burbank, un oficial al „Lockheed" a rupt discreţia, afirmînd că prinţul a cerut banii, şi a dovedit aceasta cu două scrisori ale sale. Raportul Donner a confirmat acuzaţiile şi prinţul Bernhard a trebuit să demisioneze din toate poziţiile publice. „Lockheed" a fost foarte aproape de a zgudui monarhia olandeză.

Reacţia în Italia, la dezvăluirile „Lockheed", a fost mai puţin şocantă. Îndată ce ştirea s-a răspîndit de la Washington, agentul „Lockheed", Ovidio Lefebvre, a dispărut din Italia, împreună cu asociaţii săi. A fost înfiinţată o comisie parlamentară, formată din 20 membri, dar investigaţiile ei au demarat foarte încet. Italia se afla în plină campanie electorală. După alegeri, noul guvern, condus de Giulio Andreotti, a înfiinţat o altă comisie, care lucra la fel de încet şi părea să uite acuzaţiile. Însă, după acţiunile energice din Olanda şi Japonia, nu era uşor să ignori cazul „Lockheed". În cele din urmă, în martie 1974, Parlamentul italian a ajuns la o decizie fără precedent în treizeci de ani: acuzarea a doi foşti miniştri, Gui şi Tanassi[27], şi trimiterea lor într-un proces în faţa Curţii Constituţionale.

De departe, cea mai neaşteptată reacţie a fost în Japonia, unde mitele fuseseră cele mai mari, iar corupţia cea mai amplă. Dovezile Comitetului indicau, cu claritate, că „Lockheed" plătise 12 milioane dolari oficialilor japonezi pentru acordul privind avionul „Tristar", şi că însuşi premierul Tanaka era implicat. Între timp, Tanaka demisionase, ca urmare a altei afaceri financiare, şi la putere venise, în 1974, Takeo Miki, cu o reputaţie nepătată, liderul celei mai mici facţiuni din Partidul Liberal-Democrat.

Documentele „Lockheed" au produs un adevărat cutremur la Tokio. Birourile agenţilor „Lockheed", inclusiv ale lui Kodama şi ale Corporaţiei Marubeni, au fost atent cercetate. Kodama s-a retras în pat, în urma unui presupus atac de inimă. Un tînăr actor, zburînd într-un avion mic şi îmbrăcat în costumul piloţilor din timpul războiului, s-a aruncat asupra vilei în care zăcea bătrînul strigînd, la fel ca foştii kamikaze: „Trăiască împăratul"! Actorul a murit instantaneu, dar Kodama a fost scos nevătămat din casa care ardea. O parte din banii lui Kodama au fost confiscaţi, ca plată a impozitelor, şi poliţia l-a chestionat permanent, chiar şi atunci cînd zăcea la pat.

Treptat, cei mai mulţi dintre oamenii care au avut de-a face cu Kotchian au fost acuzaţi: directorii de la Marubeni, între care fostul preşedinte Hiyama, oficiali de la All Nippon Airlines, oameni politici. Taro Fukuda, interpretul lui Kotchian, s-a retras în spital, unde a murit de ciroză. Iar, în iulie 1976 , s-a întîmplat şi faptul fără precedent: fostul prim ministru Tanaka a fost arestat şi dus la închisoare, pentru a fi acceptat 500 milioane yeni mită. A fost eliberat după trei săptămîni, pentru o cauţiune de 700 000 dolari. În ianuarie 1977, a început şi procesul (în care el şi-a declarat nevinovăţia), proces care ar putea să dureze mai mulţi ani[28].

Prezentare, traducere şi note de
Marcela Ionescu

---

[27] *Luigi Gui şi Mario Tanassi fuseseră amîndoi miniştri ai apărării*

[28] *Au fost arestaţi peste 20 de oameni politici, între care şi un fost secretar general al Partidului Liberal-Democrat, Tomisaburo Hashimoto. O primă serie de verdicte au fost date în noiembrie 1981; atunci, a fost condamnat Yoshio Kodama. În ianuarie 1982, a fost condamant Tokuji Wakasa, fostul preşedinte al ANA, împreună cu alte cinci persoane (pentru alte detalii vă sugerăm consultarea „Caietului de vacanţă — Lumea '83"). În octombrie 1983, a fost condamnat şi fostul premier Kakuei Tanaka, la patru ani închisoare şi o amendă de 500 milioane yeni. Banii pe care îi primise ca mită urmau să fie preluaţi de stat! Fostul premier a continuat să respingă acuzaţiile, s-a adresat unei instanţe de apel superioare şi a rămas în liberate, în schimbul unei cauţiuni de 300 milioane yeni. Cu complicatele proceduri de apel, procesul poate să mai dureze alţi cîţiva ani...*

LE MONDE diplomatique

STATELE UNITE. „Spațiul" – noua frontieră a cursei înarmărilor

Nota revistei: S.U.A. se pregătesc pentru război în spațiu. Operînd ceea ce săptămînalul „Business Week" numește schimbarea de strategie cea mai radicală de la cel de-al doilea război mondial, ele elaborează, fabrică și experimentează arme care, după părerea majorității specialiștilor, nu există decît în filme. Plecînd de la aplicații militare vechi — folosirea sateliților în scopuri de recunoaștere, de navigație și telecomunicații —, experți militari sînt pe cale de a pune la punct sisteme ce vor transforma spațiul extraatmosferic într-un cîmp de bătălie. Autoritățile americane apelează, în acest scop, atît la experți de renume, cît și la instalațiile cele mai avansate ale întreprinderilor și ale universităților. Asemenea laboratoare de război spațial reunesc mai multe domenii de cercetare — superordinatoare, sateliți, lasere, armamente nucleare etc. — pentru a crea noi sisteme de arme. Miza este cu atît mai importantă pentru industriile de armament, cu cît recentele recesiuni au încetinit serios creșterea economică din anii '60. Astfel, partenerii industriali ai armatei urmăresc să cîștige în favoarea lor opinia publică și să facă din spațiu un „nou teren" de activitate.

Problema războiului spațial a suscitat o atenție considerabilă după discursul ținut la 23 martie 1983 de președintele Reagan, care anunța că S.U.A. intenționează să pună la punct un arsenal de arme spațiale pe orbită, care să permită doborîrea rachetelor inamice. Rapoarte militare recente expun amănunțit poziția oficială. În documentul „Five Year Defense Guidance", care prezintă strategia americană, Departamentul apărării (D.O.D.) schițează un plan pentru ducerea războiului în mod eficient din spațiul extraatmosferic. Două rapoarte ale flotei aeriene îndeamnă S.U.A. să-și asigure superioritatea militară în spațiu. Iar, după părerea consilierului științific al președintelui, George A. Keyorth II, această opțiune depășește ca ambiție toate programele spațiale precedente: „Am sentimentul că este un proiect de amploarea programelor «Sputnik» și «Apollo», dar care va avea un și mai mare impact". Pentru a-și concretiza această viziune, forța aeriană și marina militară au creat comandamente spațiale însărcinate cu coordonarea activităților spațial-militare. De fapt, flota aeriană declară că dorește alcătuirea unui comandament spațial unificat care, după cum s-a exprimat ministrul „US-Air Force", Verne Orr, va considera spațiul drept al patrulea mijloc de apărare. S.U.A. pun în aplicare, în prezent, un program care costă cîteva miliarde de dolari, pentru a reuni laboratoarele de cercetare într-un centru de activități spațiale unificate („Consolidated Space Operation Center") chiar pe locul comandamentului spațial al flotei aeriene, adică în Colorado.

În octombrie 1983, un grup de studiu al Casei Albe, prezidat de secretarul de stat cu problemele apărării, Caspar Weinberger, și de William P. Clarke, pe atunci consilier al președintelui pentru problemele de securitate națională, a recomandat punerea imediată la punct a unui sistem spațial de apărare împotriva rachetelor. Acest grup de studiere a tehnologiilor de apărare („Defense Technologies Study Team") a propus ca, în acest scop, să se consacre între 18 și 27 miliarde de dolari, în următorii cinci ani, creării unei game întregi de tehnologii — între altele, sisteme spațiale cu laser —, astfel încît sistemele de apărare împotriva rachetelor balistice să-și poată dovedi eficacitatea la începutul anilor '90.

O analiză a structurii cheltuielilor consacrate activităților spațiale relevă rolul jucat de armată. Alocările bugetare confirmă declarațiile directorului lui „Office of Technology Assesment", al Congresului american, care, în 1982, dădea asigurări că, în materie de spațiu extratérestru, armata și contrainformațiile au fost, în mod clar, însărcinate cu controlul asupra deciziilor politice.

Din 1958, S.U.A. au consacrat circa 150 miliarde de dolari programelor lor spațiale, între care aproape 50 miliarde pentru activități militare. În 1982, alocările oficiale pentru proiectele spațiale ale Departamentului Apărării (6,4 miliarde de dolari) au depășit, pentru prima oară, bugetul N.A.S.A. (5,9 miliarde de dolari). Decalajul s-a adîncit în 1983, cînd bugetul spațial al Departamentului apărării a fost mărit cu 33 la sută, atingînd 8,5 miliarde de dolari, în timp ce al N.A.S.A. nu a sporit decît cu 15 la sută, ridicîndu-se la 6,8 miliarde de dolari. Totodată, se apreciază că peste 25 la sută din bugetul N.A.S.A. este consacrat, în realitate, unor aplicații militare.

Planificatorii însărcinați cu bugetul propun, pe de altă parte, reducerea alocației pentru N.A.S.A. la 5,4 miliarde de dolari, pînă în 1987. Dacă, la bugetul total al Departamentului apărării,

adăugăm circa 25 la sută, cît reprezintă partea din bugetul N.A.S.A. folosită pentru finanțarea programelor militare, precum și cei 3,4 miliarde care, conform anumitor estimări, sînt consacrate sateliților de recunoaștere și altor programe ținute secret, cheltuielile militare totale consacrate spațiului în exercițiul bugetar 1984 se ridică la 14,1 miliarde de dolari, adică 75 la sută din totalul fondurilor destinate activităților spațiale.

La ce servesc cele peste 14 miliarde de dolari? Programul militar spațial constă în utilizarea sateliților ca mijloace de întărire sau sprijinire a forțelor, ca sisteme spațiale care nu sînt încă arme propriu-zise, dar ajută forțelor aflate pe teren.

Primii sateliți cu aplicații militare au fost sateliții de recunoaștere, de alarmă și prognoză meteorologică. Flota aeriană americană și C.I.A. au lansat, în 1960, primul program mondial de sateliți de recunoaștere. De atunci, S.U.A., ca și U.R.S.S., au lansat mai multe sute de sateliți plasați pe orbită polară, care permit să se realizeze acoperirea totală a planetei din 12 în 12 ore. Se consideră că acești sateliți de informații au furnizat mijloacele de verificare necesare care au făcut posibilă semnarea, în 1963, a Tratatului pentru interzicerea experiențelor cu arme nucleare, apoi a acordurilor SALT- I. Ei au atins o asemenea precizie, încît pot îndeplini misiuni strategice de primă lovitură.

Sistemele de informații sînt completate de sateliții militari de telecomunicații. Două treimi din telecomunicațiile militare americane se efectuează cu ajutorul sistemelor de sateliți ale Departamentului apărării. Acești sateliți sînt în curs de a fi dotați cu mijloace care îi vor pune la adăpost de bruiaj și de interceptare și le vor permite să rămînă operaționali în caz de război nuclear.

Sateliții de navigație și sateliții geodezici sporesc posibilitatea detectării unui inamic și a reacției imediate. Centrul sistemului american în acest domeniu este rețeaua de sateliți (numiți NAVSTAR) pentru navigație și ghidaj, care fac parte din sistemul global de precizare a poziției („Global Positioning System", G.P.S.). Datorită unui ceas atomic, G.P.S. permite să se stabilească cu precizie poziția forțelor în întreaga lume. Aplicațiile sale par a fi infinite — de la aterizarea elicopterelor, în condiții de vizibilitate redusă, la bombardarea ultraprecisă. De fapt, una dintre aceste aplicații, denumită „Integrated Operational Nuclear Detection System" (I.O.N.D.S.), ar consta în folosirea G.P.S. pentru a strînge date imediate cu privire la eficacitatea unei lovituri nucleare și a face, astfel, mult mai percutantă o a doua lovitură. Datorită I.O.N.D.S., devine posibilă o primă lovitură destinată dezarmării rachetelor balistice intercontinentale (I.C.B.M.) ale adversarului cu ajutorul unui arsenal mult mai redus decît înainte.

Oricît ar fi de puternice aceste sisteme, ele rămîn niște auxiliari ai forțelor terestre, navale și aeriene. În afara perfecționării acestor rețele de sateliți, S.U.A. vor să se înzestreze, astăzi, cu mijloace pentru a lansa forțe în și din spațiu. Primul pas spre realizarea acestui obiectiv este crearea unei arme antisatelit numită A.S.A.T. („Anti-satellite Systems").

În viitorul apropiat, S.U.A. pun la punct un A.S.A.T. de formă cilindrică și cu o lungime doar de vreo 30 cm (vehicul miniatură, sau M.V. A.S.A.T.), care să poată fi transportat la o altitudine de 18 km de către un avion de vînătoare „F-15". Ajuns la această înălțime, M.V. ar urma să fie lansat de o rachetă spre satelitul considerat țintă. Detectoare cu raze infraroșii ar repera ținta pe care M.V. ar lovi-o cu o foarte mare viteză. Întreaga operațiune nu ar dura mai mult de zece minute.

Flota aeriană lucrează, de pe acum, la pregătirea unei a doua și a treia generații de A.S.A.T. Aceste cercetări atrag punerea la punct a unor arme cu energie dirijată — cu fascicule laser sau cu microunde — sau pe bază nucleară, cum sînt armele cu fascicule de particule subatomice, care pot distruge o țintă situată la o distanță de 32 de mii de kilometri într-o zecime de secundă. În viitorul apropiat, armele cu fascicule laser sînt cele care deschid perspective mari. Pentagonul prevede testarea componentelor programului său de arme cu laser la bordul navetei spațiale în anii '80. De fapt, o experiență efectivă a folosirii armei cu laser în spațiu ar putea avea loc la bordul navetei, încă în 1987.

Cu asemenea planuri este greu să nu subscriem la părerea celor care sugerează că naveta spațială este, ea însăși, o armă A.S.A.T. În octombrie 1983, Grupul de studiere a tehnologiilor de apărare a recomandat punerea la punct și construirea rapidă a diferite sisteme de arme cu laser.

Interesul pentru aplicațiile laserului și ale tehnologiilor celor mai avansate nu se limitează la A.S.A.T. Programul A.S.A.T. face parte dintr-un efort mai general pentru punerea la punct a unui sistem spațial de rachete antirachete balistice (A.B.M.). În pofida tratatului din 1972 cu privire la limitarea sistemelor A.B.M., care interzice construirea unor asemenea sisteme în spațiu, S.U.A. consacră, în prezent, 2 miliarde de dolari pe an tehnologiilor A.B.M. Grupul de studiu al Casei Albe este adeptul consacrării unei sume de 4—5 miliarde de dolari anual.

Asemenea alocări, oricît de importante ar părea, sînt minime, comparativ cu costul sistemelor complete: 50 miliarde de dolari pentru un sistem A.S.A.T. cu rază laser și 500 miliarde de dolari pentru un sistem A.B.M. complet. Aceste estimări nu țin cont de depășirile de cost și nici de costul ripostelor la contramăsuri inevitabile. Astfel, „Voigt Corporation" a pus la punct, pentru marina americană, un placaj de aluminiu foarte șlefuit, care să reflecte 97 la sută din energia razelor laser infraroșii. Totodată, adepții unor asemenea sisteme recunosc că nimic nu garantează că un sistem de apărare împotriva rachetelor balistice va distruge toate rachetele lansate de adversar.

Cei care critică, în S.U.A., acumularea de material militar în spațiul extraatmosferic se întreabă dacă populația profită de o investiție atît de importantă. Cert este, însă, că un mic grup, foarte închis, de întreprinderi profită din abundența de contractele puse la punct în domeniul materialului militar destinat spațiului. Printre principalii beneficiari citățm „T.R.W.", „Ford Aerospace and Communication", „Martin Marietta Aerospace", „Boeing" și „Rockwell International".

Aceasta din urmă este, de altfel, societatea cea mai interesată în programul navetei spațiale și s-a situat în fruntea campaniei menite să convingă opinia publică — de altfel, ostilă — asupra ideii unui război spațial.

În anul 1981, N.A.S.A. a vărsat 1,47 miliarde de dolări firmei „Rockwell" în cadrul unor contracte privind naveta. În același an, ea a reușit să obțină din partea Departamentului apărării contracte în valoare de 1,12 miliarde de dolari. Este singura societate de prim-plan care lucrează pentru apărare și obține profituri mai multe de la N.A.S.A. decît de la Pentagon. Cu toate acestea, conducătorii săi au o atitudine hotărît militaristă în ceea ce privește spațiul extraatmosferic. „Cînd oamenii întreabă ce volum de resurse trebuie consacrate cheltuielilor militare — explică un specialist de la «Space Transportation System Division» al firmei «Rockwell» —, ei le compară cu cheltuielile consacrate ajutorului social, învățămîntului sau oricărui alt capitol. Este ceva ce nu reușesc să înțeleg. S.U.A. ar putea cîștiga competiția tehnologică cu U.R.S.S., dacă ne-am angaja serios în acest efort. Am putea obține un avantaj hotărîtor, dacă ne-am mobiliza ferm în acest sens".

Acesta este punctul de vedere pe care îl apără „Rockwell" în fruntea unui puternic „lobby" („Aerospace Industries Association"), ai cărui membri, în proporție de două treimi, au încheiat contracte pentru naveta spațială. În cadrul campaniei sale, „Rockwell" a editat o broșură ilustrată, intitulată „Space: America's Frontier for Growth, Leadership and Freedom", care prezintă un secol de istorie a armamentelor spațiale, pînă în secolul XXI, cînd se va ajunge la crearea unei fortărețe spațiale situate la 36 000 km deasupra Ecuatorului. Aceasta ar permite să se asigure o supraveghere absolută a planetei și să se ducă, în mod eficient, bătălii sub protecția unor puternice sisteme cu laser.

Acești partizani ai militarizării spațiului, care se recrutează din armată și din întreprinderi, nu întrunesc adeziunea opiniei publice. Criticii se întreabă, între altele, dacă S.U.A. sînt în măsură să furnizeze uriașul efort financiar și intelectual pe care îl impun sistemele de arme spațiale. Rapoarte oficiale recente au exprimat o vie preocupare față de starea sistemului de învățămînt, de deteriorarea centrelor urbane și degradarea sistemelor de transporturi, și se pune întrebarea dacă țara are capacitatea de a-și reconstrui infrastructura și instituțiile esențiale în momentul în care se angajează în programe de arme spațiale, ale căror costuri se pot evalua în multe miliarde de dolari.

Majoritatea afirmă, însă, că militarizarea spațiului destabilizează în mod periculos un echilibru militar mondial, și așa precar. Unii apreciază că sistemele sofisticate de reperare și urmărire — ca G.P.S., A.S.A.T. cu tragere rapidă și laserele și mai sensibile — sînt, de fapt, arme de primă lovitură.

În afară de aceasta, arsenalul spațial este, în bună parte, conceput pentru a para o eventuală detectare. Pe măsură ce S.U.A. se vor angaja în cursa înarmărilor spațiale, va deveni mai greu să se încheie tratate, iar riscurile de declanșare accidentală a unui război nuclear vor crește. Detectarea unui satelit nu riscă oare să fie interpretată, în mod greșit, drept rezultatul unui atac cu A.S.A.T.? Ce-i de făcut pentru a împiedica proliferarea unor sisteme militare naționale în spațiu? Adversarii unor asemenea sisteme doresc ca o interzicere absolută a tuturor categoriilor de arme spațiale să completeze tratatul din 1967 cu privire la spațiul extraatmosferic și tratatul din 1972 de limitare a sistemelor de rachete antirachete. Dar ei nu sînt deloc optimiști. „Acum — pentru că pe urmă s-ar putea să fie prea tîrziu — trebuie evitate asemenea coșmare, înainte de a fi desfășurat unul sau altul dintre aceste sisteme", afirmă un membru al Congresului american, Thomas Foglietta. „Or, Administrația Reagan a închis ușa negocierilor pentru prevenirea militarizării spațiului, sub cuvînt că refuză să semneze tratate care ar împiedica S.U.A. să pună la punct și să construiască arme cu baza în spațiu, deoarece acestea adaugă o nouă dimensiune potențialului nostru militar".

În sfîrșit, există observatori care își exprimă îngrijorarea față de urmările pe care le-ar avea politica americană de militarizare a spațiului în cadrul Alianței atlantice. Într-un raport publicat chiar în momentul în care grupul de studiu al Casei Albe își exprima dorința de acumulare a materialului de război spațial, Comisia trilaterală (S.U.A. — Piața comună — Japonia; organism neoficial de studiu) s-a declarat ostilă desfășurării unor sisteme sofisticate de apărare împotriva rachetelor balistice. Raportul Comisiei trilaterale se pronunță, mai curînd, pentru un efort masiv de dezvoltare a forțelor clasice.

UNICAT. *Limuzina Lagonda, din* imagine, *construită de firmele Aston Martin, Lagonda și Tickfords și prezentată în octombrie 1984, pare să fie cel mai scump automobil din lume. Costă 100 000 lire sterline (exclusiv impozitele), atinge o viteză de 140 km pe oră, interiorul cuprinde o consolă, din lemn de nuc și piele, cu televizor, videocasetofon și sistem stereo,*

mese de picnic, perdele. Întreg interiorul e căptușit cu piele. Deocamdată a fost construit un singur exemplar

Din lumea științei

Papirusul contra hîrtiei?

Ziarele pe care le luăm de la chioșc pentru a afla pulsul lumii în care trăim, revistele și cărțile cu care ne delectăm în timpul liber, almanahul în care citim aceste rînduri n-ar fi fost posibile fără hîrtie. Albă sau colorată în cele mai diverse nuanțe, simplă, cretată, creponată, mată sau transparentă, din celuloză sau plastic, hîrtia a intrat în viața noastră de toate zilele. Fără ea, nici nu știu cum ne-am mai descurca. Un material cu adevărat banal, dar de o valoare socială inestimabilă. Pentru că o avem la îndemînă și o folosim în cele mai diverse împrejurări, inclusiv în reproduceri fotografice, nu mai avem nici răgazul, nici curiozitatea de a realiza că hîrtia este, de fapt, suportul material pe care omenirea, începînd din a doua jumătate a mileniului I e.n., și-a imprimat evoluția. Generații după generații și-au lăsat succesoarelor lor, ca moștenire sacră, inteligența și descoperirile în cele mai diferite domenii, tot pe hîrtie. Fără hîrtie, poate n-am mai fi putut citi astăzi pe Dante, Cervantes și pe mulți alți oameni celebri, n-am fi cunoscut marile invenții ale lui Leonardo da Vinci.

Puțini se mai gîndesc la ce a fost înainte de hîrtie. Pentru că istoria scrisului este strîns legată de istoria materialelor pe care s-a scris. Vizităm muzee în care ne emoționăm în fața inscripțiilor în piatră ale anticilor, în fața pergamentelor sau tăbliței de lemn ori de lut pe care s-au scris reguli, scrisori sau documente de valoare. Absorbiți de înțelesurile mesajelor din scrierile respective, nu dăm importanță materialului pe care acestea au fost gravate sau caligrafiate.

Există, însă, un material despre care se poate spune că e tot atît de vechi ca și scrierea, iar procesul de fabricare a lui este o artă complexă, cu regulile și rigorile ei, strîns legată de arta scrisului. Acum aproape 6000 de ani, Egiptul antic a inventat acest material de scris neted, ușor și de calitate, folosit milenii și milenii fără concurența serioasă a altor materiale, pînă ce omenirea a aflat, în anul 751 e.n., că în China se fabrica hîrtia. După această dată, materialul egiptenilor antici — **papirusul** — a decăzut, nereușind să țină piept concurenței hîrtiei. Treptat, arta fabricării papirusului a fost dată uitării, pierzîndu-se aparent pentru totdeauna. Cînd ne gîndim că majoritatea celor ce au auzit de papirus vorbesc despre el ca despre un fel de hîrtie a anticilor, înțelegem poate și de ce a fost el dat uitării. Pentru că s-a crezut că este, într-adevăr, o hîrtie brută, la care, în mod normal, s-a renunțat, fiind înlocuită cu hîrtia de calitate superioară. Dar, cu toate că, pe papirus, se poate scrie, desena, picta și tipări, ca și pe hîrtie, el nu este, totuși, hîrtie. Papirusul este obținut printr-un proces complet diferit de cel al hîrtiei, proces despre care nu se mai știa nimic pînă acum cîțiva ani, cînd a fost redescoperit. Diferența dintre papirus și hîrtie constă în aceea că cel dintîi este un material obținut printr-un proces original de laminare a fibrelor subțiri, obținute din planta de baltă Cyperus Papyrus, asemănătoare cu țipirigul de la noi, dar care crește în Egipt înaltă ca papura sau trestia, în timp ce hîrtia este făcută dintr-o pastă de fibre obținute din orice fel de material fibros, ca lemnul, textilele etc.

Portret de femeie pe un papirus antic

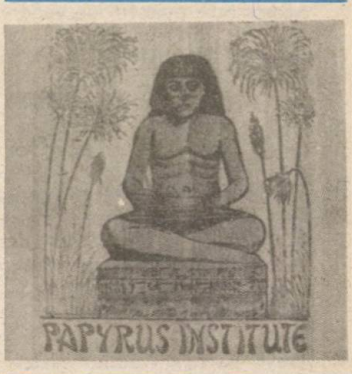

Scribul antic și planta de papirus — emblema Institutului papirusului din Cairo, reprodusă pe o coală fabricată în zilele noastre

Se cercetează calitatea colilor de papirus, la încheierea procesului de fabricație

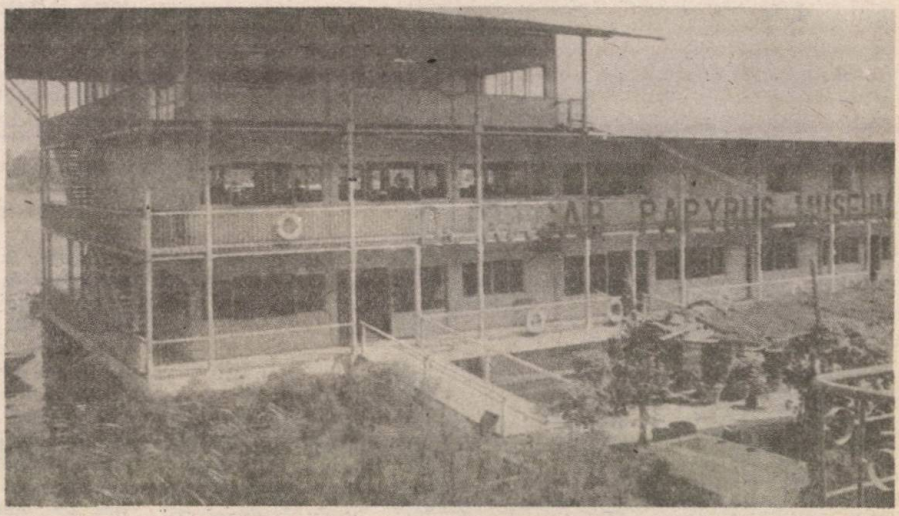

Muzeul papirusului din cadrul Institutului lui Hassan Ragab

File din istoria papirusului

Se crede că papirusul a început să fie folosit ca material de scris cu circa 4000 de ani î.e.n. La începutul erei noastre, papirusul avea o răspîndire și folosire similară cu cea a hîrtiei în zilele noastre, evident la proporțiile dezvoltării și nevoilor de scris de atunci. Pliniu cel Bătrîn (23—79 e.n.) ne informează, în scrierile sale, că cel mai bun papirus era făcut din fibrele subțiri scoase din inima tulpinei plantei de papirus. Aceste fibre erau udate bine, întinse unele lîngă altele pe o suprafață plană. Peste acestea se așeza un alt strat de fibre, dar de-a curmezișul, după care se udau din nou, se presau puternic și se uscau la soare. Explicația lui Pliniu cel Bătrîn ar fi dat, se pare, în vileag întregul secret al fabricației papirusului. Aparent doar, pentru că procesul de obținere a acestui material valoros este, în realitate, mult mai complicat, și nu oricine putea produce papirus dacă nu cunoștea „secretul fabricației". Cum papirusul a devenit relativ repede o marfă însemnată de export a Egiptului antic, faraonii, dîndu-și seama de importanța lui deosebită, au instituit monopolul comerțului cu papirus și au luat măsuri speciale de păstrare a secretului fabricației. Nu se știe precis de ce, dar în al doilea secol î.e.n., Egiptul a interzis exportul de papirus, și aceasta a dus la inventarea, în afara Egiptului, a pergamentului. Obișnuiți să scrie pe papirus, dar nemaiavîndu-l, regele Eumenes II al Pergam-ului (197—159 î.e.n.) și curtea sa, din nevoie urgentă de materiale care să înlocuiască papirusul, au făcut experiențe cu piei de oaie (iră), tratate special (similar cu argăsirea), și au obținut, într-un fel, materialul ideal pe care să se scrie, în acele timpuri, pentru că era ușor, moale, foarte rezistent, durabil și absorbea bine cerneala. Numele de pergament vine, în mod evident, de la Pergamon, orașul din Asia Mică. Dar, cu toate calitățile lui, pergamentul avea un dezavantaj esențial care-i slăbea poziția în lupta cu papirusul. Era extrem de scump. Se spune că, pentru a scrie o biblie, precum cea tipărită de Gutenberg pe hîrtie, ar fi necesară sacrificarea a 300 de oi, la care se adaugă procesul complicat și de durată al preparării pieilor.

N-a existat, prin urmare, nici un concurent real și periculos pentru papirus, pînă în anul 105 e.n., cînd, în China, o oficialitate, Ts'ai Lun, de la curtea imperială a dinastiei Han, a inventat hîrtia, care a permis o înflorire a culturii chineze, deja sofisticate. Ca și faraonii egipteni, împărații chinezi au luat măsuri de ținere în secret a fabricării ei. A fost nevoie de eforturi mari să se apere această valoroasă invenție de ochii iscoditori ai restului lumii, care aflase deja că, în China, există descoperiri de urgentă necesitate pentru toate popoarele. Astfel, s-a putut păstra secretul invenției, pînă în anul 751 e.n., cînd un chinez, care știa cum se fabrică hîrtia, a fost luat prizonier într-o bătălie din Turkestan. De atunci, producția acestui valoros material s-a răspîndit rapid în toată lumea, inclusiv în Egipt.

Odată cu introducerea hîrtiei în Egipt, producția de papirus a început să scadă și, în scurt timp, a încetat. Chiar și planta Cyperus Papyrus, din care se făcea papirusul, a început să dispară, pentru ca, după cîteva secole, să nu mai existe aproape deloc în Egipt.

Reinventarea papirusului

Papirusul, cu legendele apărute în jurul lui, a instigat imaginația și interesul multor egipteni ai secolului nostru. Printre aceștia se numără și dr. Hassan Ragab, cel care, de fapt, a reușit să redescopere secretul papirusului. A fost extrem de dificil, deoarece dispăruseră fără urmă atît planta Cyperus Papyrus, cît și metoda de fabricare a papirusului. Dr. Hassan Ragab, profesor și fost ambasador al Egiptului, animat de dorința de a readuce la lumină unul din „prețioasele secrete" ale Egiptului antic, a călătorit mai întîi de-a lungul Nilului pînă sus, în Sudan, căutînd, chiar și în zona cataractelor din deșert, rădăcini ale plantei de

Scenă antică din mormintele faraonilor egipteni, reprodusă pe un papirus fabricat în ultimii ani

papirus. Norocul i-a surîs, și, din această călătorie, s-a întors cu prețioasele rădăcini pe care le-a plantat într-un mic teren lîngă Cairo. Spre satisfacția lui, efortul i-a fost răsplătit. Din rădăcini au crescut plante viguroase, oferindu-i, astfel, materia primă pentru fabricarea papirusului. Acesta a fost, însă, doar primul pas. I-au mai trebuit mulți ani de muncă, cercetări și experimentări pînă ce a pus la punct metoda de fabricare a unui papirus care să nu se deosebească cu nimic de papirusul produs în Egiptul antic. Descrierea fabricării papirusului, făcută de Pliniu cel Bătrîn, s-a dovedit complet greșită cînd a fost experimentată în laboratorul lui Hassan Ragab. Se pare că marele naturalist al antichității romane nu a văzut, în realitate, niciodată cum se fabrică papirusul. El a așternut pe papirus doar ce a auzit de la alții despre fabricarea acestui prețios material.

După metoda „reinventatorului" papirusului, dr. Hassan Ragab, procesul este mult mai complicat decît spune Pliniu cel Bătrîn. În esență, fibrele desprinse cu grijă din tulpina plantei de papirus se usucă mai mult la umbră decît la soare. După această primă tratare, sînt ținute într-o stare de umezeală abundentă timp de 2—3 zile. Sînt scoase, apoi, și întinse pe suprafețe plane de lemn, presate cu role grele, din nou umezite bine, în răstimp de 24 de ore, presate iarăși cu rolele, după care sînt scufundate în apă. În acest stadiu, fibrele se înmoaie și devin aproape transparente cînd sînt privite în lumină puternică. Acum, spune dr. Hassan Ragab, ele sînt gata pentru a se trece la a doua parte a procesului de fabricație a papirusului. Fibrele sînt tăiate la dimensiunile dorite, mai exact la dimensiunile viitoarelor foi de papirus. Se ia o fîșie de pînză de bumbac și se întinde pe o pîslă curată și uscată. Peste pînză se întind fibrele cu grijă, ca ele să fie paralele și să depășească puțin suprafața pînzei. Un alt rînd de fibre este așezat peste acesta, dar de-a curmezișul. Din nou se așază o pînză foarte subțire de bumbac, peste care se adaugă, succesiv, 10—15 straturi duble de fibre de plantă de papirus așezate perpendicular unele peste

Recoltarea plantelor de papirus

Presarea cu role a foilor de papirus

altele. Abia acum stratul gros de fibre este presat puternic timp de două ore, după care pîsla umedă este înlocuită cu alta uscată și stratul este din nou presat de la trei la zece ore. Se scoate de sub presă, se înlocuiește iarăși pîsla umedă cu alta uscată, și, abia după 24 de ore de presare neîntreruptă, foile de papirus se scot, se usucă și sînt bune de scris.

Astfel, se obține papirusul, o foaie mai rezistentă decît orice hîrtie de celuloză la greutatea lui, pe care se poate scrie cu orice fel de cerneală sau creion, se poate desena, picta, dactilografia și tipări orice, în toate culorile posibile.

De cîțiva ani, papirusul se produce în cantități tot mai mari la Institutul pentru Papirus al dr. Hassan Ragab și în secțiile de fabricație ale acestuia, din apropierea Nilului, folosindu-se fibrele plantei Cyperus Papyrus, cultivată în plantația lui Hassan Ragab, de lîngă locul de fabricație. Dr. Ragab este singura persoană care deține un patent de fabricare a papirusului înregistrat la Ministerul Egiptean al Cercetării Naționale și care-i dă dreptul exclusiv de a produce, după tehnologia proprie, prețiosul papirus. Au trecut doar cîțiva ani de cînd institutul fabrică papirusul, și deja piața egipteană este bine aprovizionată cu cantități apreciabile de diferite papirusuri pe care sînt reproduse desene cu piramide și cu scrieri celebre descoperite în mormintele faraonilor. Institutul însuși dispune de un muzeu în care sînt expuse peste 1 200 de papirusuri pictate de pictori egipteni de renume. Expoziții permanente ale acestui muzeu original de „papirusuri moderne" există în cîteva din marile hoteluri din Cairo (Hilton, Marriott), în vestita Houseboat de lîngă Muzeul Luxor, din Luxor, unde se vînd cele mai diferite „reproduceri de papirus" la prețuri, însă, destul de ridicate, datorită costului mare al producției de papirus și al cantităților încă reduse de materie primă pentru fabricarea lui.

Industria papirusului se află, așadar, abia la începuturile sale moderne. Perspectiva? Este greu de spus. Reapariția lui pe piața materialelor de scris și imprimat egiptene readuce însă, în actualitate, încă unul din „prețioasele secrete" ale Egiptului antic.

Florea Țuiu

ȘTIINȚA
prezent
și
viitor

Noi boli infecțioase cu mortalitate ridicată

În ultima vreme au fost constatate noi boli infecțioase, unele cu mortalitate ridicată.

Bolile infecțioase clasice — difteria, paralizia infantilă, pojarul sau scarlatina, tifosul și tuberculoza — au dispărut practic în țările industriale. Seruri și vaccinuri moderne au contribuit în mare măsură la acest rezultat îmbucurător. Bolile infecțioase sînt astăzi mult mai puțin periculoase decît pe vremuri și pot fi tratate cu ajutorul unui bogat arsenal de antibiotice.

Au apărut, însă, boli noi, care provoacă îngrijorarea medicilor. Ce-i drept, aceste boli nu au frecvența bolilor infecțioase din trecut, însă mortalitatea lor nu-i deloc neglijabilă. Un exemplu: așa-numita boală a „legionarilor", numită astfel deoarece după o întîlnire a membrilor Legiunii americane au fost constatate la Philadelphia 180 de îmbolnăviri grave ale căilor respiratorii, 29 din bolnavi decedînd. Între timp, germenele bolii a fost izolat. Ea poate fi tratată în prezent cu antibiotice.

Senzație cauzează, în continuare, așa-numita boală a sindromului deficienței imunitare dobîndite (S.I.D.A.) — o boală infecțioasă, care afectează sistemul de imunitate al organismului uman. Pînă în aprilie 1984, au fost înregistrate în lume aproape 4 000 de cazuri, din care circa 10% în Europa occidentală. În Republica Federală Germania sînt cunoscute 64 de cazuri. După datele existente, 80% din bolnavi încetează din viață în interval de trei ani de la apariția bolii.

După cum se știe, în sistemul de imunitate joacă un rol important limfocitele. Lor le revine rolul de a distruge virușii, bacteriile și alte microorganisme, înainte ca ele să devină periculoase prin înmulțire. Cînd limfocitele sînt suprasolicitate, se ajunge la îmbolnăvire. Pe baza cercetărilor de pînă acum, se știe că, la bolnavii de S.I.D.A., apare un deficit de celule auxiliare T. Din această cauză, sistemul de imunitate nu-și mai poate îndeplini funcțiunea; orice infecție, chiar minoră, are, din această cauză, în multe cazuri, efecte mortale.

Recent, a fost izolat, după cît se pare, germenul acestei perfide boli. Se pare că ea este cauzată de virusul leucemiei, care atacă celulele albe, limfocitele, din sistemul de apărare al organismului. Se speră ca, pe această bază, să se găsească și un tratament eficace.

Brunei — de la cauciuc la petrol

Sub cerul fierbinte și înăbușitor al zonei subecuatoriale, în nordul uriașei insule Borneo (Kalimantan), între statele Federației Malayesiene, Sarawak și Sabah, se află un teritoriu de 5765 kmp, cu o populație de numai 220000 locuitori, despre care se știu puține lucruri, dar care s-a remarcat de mai multă vreme prin contrastele și ciudățeniile sale — sultanatul Brunei, stat care și-a obținut independența la 1 ianuarie 1984. Independența legală, înscrisă ca atare în documentele oficiale, deoarece festivitățile și lanțul de ceremonii, parăzile militare și partidele de polo pe iarbă s-au desfășurat aproape două luni mai tîrziu, la 21 februarie, după trecerea musonului. Suveranul, sultan Sir Muda Hassanal Balkiah Mu'izzaddin Waddaulah, 37 de ani, își inaugura, cu același prilej și cu o mîndrie nedisimulată, noul palat regal, despre care se afirmă că ar fi mai mare decît Palatul Buckingham, de la Londra — aproape 2000 de încăperi (mai exact 1788), două mile de coridoare subterane cu aer condiționat, care conduc spre locurile de parcare a automobilelor, și grajduri pentru poneii de polo pe iarbă, pasiunea sportivă a sultanului.

Cel mai nou stat asiatic — care a cerut să rămînă în cadrul Commonwealth-ului și să fie admis în Organizația Națiunilor Unite și în ASEAN —, sultanatul Brunei este, totuși, cunoscut în istoria asiatică veche, chiar dacă numele său a reapărut mai frecvent abia în ultimele decenii, ca urmare a exploatărilor mari de petrol și gaze naturale. Un prim regat este atestat în ultimul secol al mileniului trecut, iar în veacul al XIV-lea a fost supus și islamizat de regatul indonezian mai puternic — Madjapahit. Supus pentru scurt timp. Cînd Magellan și cronicarul său Piagafeta ajung în această regiune, Brunei era un regat puternic, cu influență asupra întregii insule Borneo, dar și asupra altora din apropiere, pînă în Filipine. Istoria care a urmat a fost sîngeroasă. Se afirma că, secole la rînd, singura „industrie" din Brunei a fost... pirateria. În 1847, sultanatul încheie un prim tratat comercial cu Marea Britanie și, patru decenii mai tîrziu, este recunoscut protectoratul britanic. După 1959 și printr-o nouă constituție, se acordă treptat autonomie internă sultanatului, puterea britanică (Londra asumîndu-și politica externă și apărarea) fiind reprezentată de un înalt comisar. Puterile executivă și legislativă erau deținute de sultan, care numea un Consiliu de Miniștri. Constituția prevedea crearea unui Consiliu Privat și a unui Consiliu Legislativ, dar ambele au fost dizolvate în urma unor tulburări populare, în 1962, cînd s-a introdus starea de urgență, ce n-a mai fost ridicată pînă la obținerea independenței.

Apropierea Ecuatorului își spune din plin cuvîntul asupra faunei, florei, climei și ocupațiilor locuitorilor. Cu o ieșire de aproximativ 160 km la Marea Chinei de Sud, Brunei este împărțit în două enclave de fluviul Limbay (Sarawak): o regiune vestică, mlăștinoasă și colinară; o regiune estică mai înaltă, în apropierea principalului lanț muntos din Borneo. Și într-o parte, și în cealaltă, suverană este jungla aproape de nepătruns, în care cresc arbori specifici și trăiesc triburi izolate. Ploile abundente ating 5080 mm pe an, în interiorul ministatului.

Pădurile ecuatoriale, care ocupă trei sferturi din suprafața țării, împiedică o agricultură dezvoltată; terenurile arabile au o întindere doar de 0,7 la sută. Puținul pămînt cultivat sau îngrijit produce cauciuc, orez, banane, zahăr, nuci de cocos, mango și tutun. Peisajul este, astăzi, aproape o stranie simbioză între junglă și alinierea geometrică a instalațiilor petroliere, rezervoare și kilometri de conducte sclipind

în soarele fierbinte. Sultanatul a dobîndit, treptat, cel mai înalt venit pe locuitor din lume, după Kuweit, datorită marilor zăcăminte de petrol și gaze naturale, descoperite mai întîi la Seria, în anul 1929, apoi lîngă țărmul mării. Cele 12 milioane tone extrase anual asigură 90 la sută din veniturile obținute din export și o rezervă de monedă forte evaluată la peste 15 miliarde dolari. „Newsweek" precizează că Brunei a devenit una dintre cele mai importante surse de capital din regiunea sud-est asiatică. Exploatările de petrol și gaze naturale sînt administrate de guvernul din Brunei și de compania „Shell", în vreme ce corporația niponă „Mitsubishi" deține importante acțiuni în cea mai mare uzină de lichefiere a gazului natural. Petrolul a înlocuit, practic, vechile ocupații: plantațiile de arbori de cauciuc au fost neglijate, pescuitul s-a redus, artizanatul s-a stins.

Capitala țării este orașul Bandar Seri Begawan (aproximativ 50 000 de locuitori), așezat pe fluviul Brunei, în apropierea portului Muara. Dispune de un aeroport ultramodern și este dominat de un muzeu gigantic, închinat lui sir Winston Churchill, construit de tatăl actualului suveran, Sir Omar Ali Saiffuddien, care, deși a abdicat în 1967 în favoarea fiului său, dispune încă de mare influență. O moschee aflată în apropierea muzeului este singura din lume cu un ascensor care îl urcă pe mullah în minaret, pentru a chema lumea la rugăciune. Sultanul Omar a construit-o în 1958, cu 70 milioane de dolari: granit adus din Hong Kong, marmură din Carrara, lustre de patru tone din bronz englezesc, mozaicuri superbe; domul și cupolele minaretelor sînt acoperite cu aur. Despre noul palat regal, construit de tînărul suveran, se spune că s-a născut și din gîndul de a rivaliza cu construcțiile tatălui...

Și capitala, precum și cele cîteva orașe ale sultanatului (Muara, Tutong, Seria, Badas Belait) legate prin puține drumuri, s-au făcut celebre printr-un exotism aparte — acele „kampong ayer", un fel de cartiere sau sate lacustre — case din lemn, ridicate pe piloni deasupra apelor rîurilor sau mării. În ciuda lipsei de confort, localnicii le preferă, într-o măsură și datorită unor vechi superstiții, încă puternice printre bătrîni, care spun că îi vor paște mari nenorociri pe cei care vor pune piciorul pe pămînt. Cu două decenii în urmă, cînd artizanii încă își mai aduceau la piață cu bărcile țesăturile lor fine și obiectele din argint cizelat, mai puteau fi zăriți — ascunși sub mari frunze de palmier, ca sub umbrele uriașe — bătrîni care nu puseseră vreodată piciorul pe pămînt.

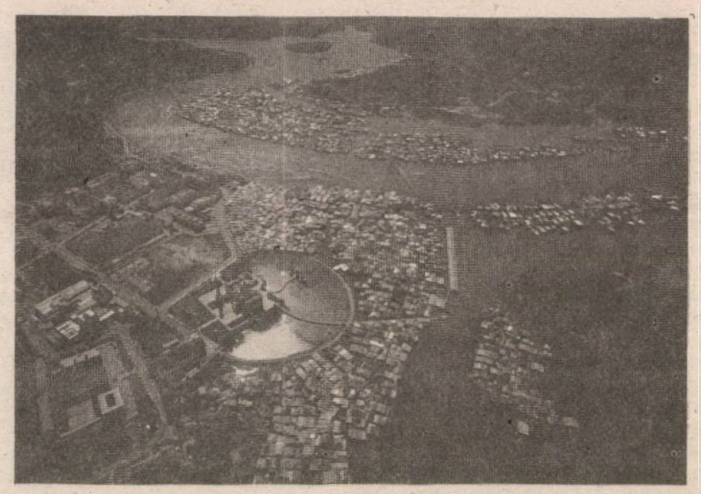

Imagine tipică — oraș înconjurat de „kampong ayer", sat ridicat pe apă

Viața în Brunei are o serie de particularități. Nu există impozite; educația și serviciile medicale sînt gratuite; unul din patru locuitori posedă un automobil; nu există, practic, taxe vamale la importuri. Dar țara este, în mare măsură, izolată de exterior, și islamismul impune un stil de viață auster. Guvernul nu încurajează turismul. În fiecare sat există cel puțin o moschee și doar în orașe poate fi găsit vreun cinematograf; dar orice activitate încetează la orele 9 seara. În ultimele două decenii, femeile au fost sfătuite să poarte costumele lungi islamice și să-și acopere capul.

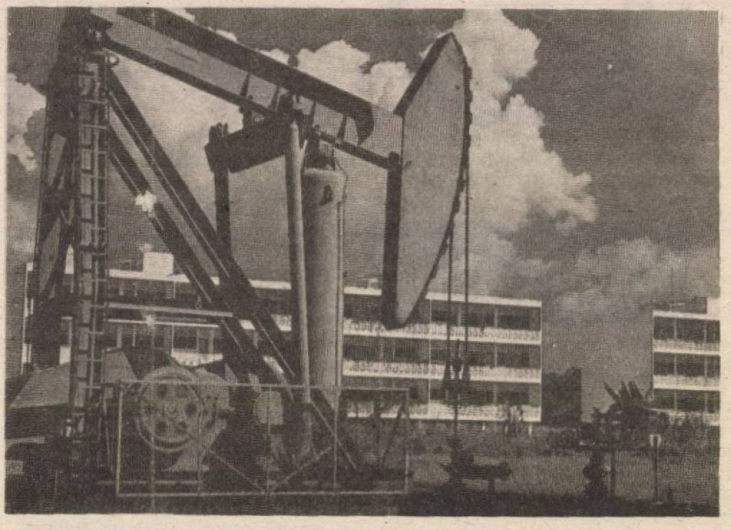

Petrolul, noua bogăție a Bruneiului

Populația este formată din malaiezi (în majoritate), chinezi și indigeni. Mîna de lucru lipsește și, în mare măsură, este străină. Legile stricte stipulează că naționalitatea bruneiană nu poate fi obținută decît de cel care a locuit 20 de ani în Brunei și vorbește fluent malaieza. Pentru lucrul la exploatările de petrol și în rafinării, mulți tineri au fost trimiși să învețe și să se specializeze în străinătate.

Ultimul an înaintea obținerii independenței n-a fost lipsit de tensiuni între Brunei și Marea Britanie. În 1963, sultanul Omar a refuzat să se alăture Federației Malayeziene, și, temîndu-se pentru securitatea exploatărilor de petrol, a plătit două milioane lire sterline pentru menținerea unui batalion format din celebrii soldați gurkha. Noul sultan ar fi vrut ca, după independență, batalionul gurkha rămas în Brunei să treacă sub conducerea sa; Marea Britanie a refuzat. Problema a fost soluționată după lungi discuții și după schimbarea înaltului comisar britanic, abia în toamna lui 1983.

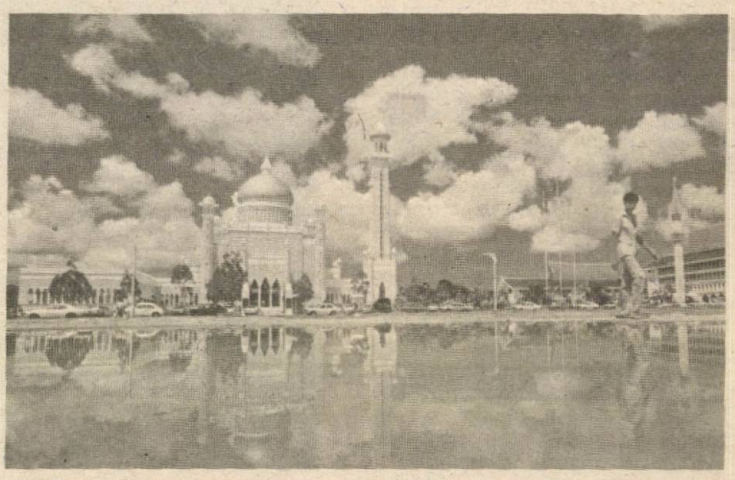

În capitala ministatului se găsește un mare muzeu închinat lui Churchill și singura moschee din lume în al cărei minaret ajungi cu ascensorul

După independență, modificările în structura puterii au fost, practic, inexistente. Sultan Sir Hassanal deține puterea, ca prim-ministru, și, în plus, portofoliile internelor și finanțelor.

ȘTIINȚA
prezent
și
viitor

„Transputerul" — a cincea generație de computere

O firmă din Marea Britanie care produce microcircuite a dat recent publicității detalii cu privire la noul ei produs, cel mai perfecționat computer din lume (un „supercip") — numit „transputer". El inaugurează calea spre așa-numita a cincea generație de computere. „Transputerul" este, de fapt, un computer complex, concentrat pe o plăcuță cu suprafața totală de numai 45 mm². Pe acest „cip" se află procesorul, programat să îndeplinească multe sarcini, memoria, care conține informațiile de care are nevoie procesorul, precum și toate legăturile necesare conectării transputerului la alte dispozitive.

Puterea transputerului echivalează cu cea a 100 de computere de uz personal, sau cu a multor computere mari. Circuitele sale seamănă cu o hartă a Londrei, pe care se pot însă vedea și toate conductele și cablurile rețelelor de canalizare, electricitate, gaz și telefon.

Noul transputer va facilita un control mult mai eficace asupra liniilor de producție, la un cost mai scăzut și la dimensiuni mult reduse. El ar putea duce la realizarea, în cîțiva ani, a unor noi computere, cu mult mai multe caracteristici ale inteligenței umane. Ele vor executa sarcini la simpla formulare a unei comenzi verbale a operatorului, nemaifiind nevoie de claviatura folosită astăzi.

În ce constă superioritatea computerului din cea de-a 5-a generație? În primul rînd, el va lucra mult mai repede decît computerele actuale. În al doilea rînd, programarea lui va fi mult mai simplă. În al treilea rînd, va fi mult mai compact. Dar, mai presus de toate, el va fi mai ușor de conectat la sistemele existente de computere și va putea „colabora" cu alte computere. Acest ultim aspect est deosebit de important, deoarece „transputerii" vor putea fi programați să îndeplinească diferite sarcini și conectați apoi împreună, fără a mai fi nevoie de conectoare electronice. Ei vor funcționa în paralel, cooperînd la rezolvarea problemelor. În felul acesta, ei vor opera ca o piesă inteligentă, și nu ca alte computere convenționale.

„Transputerii" companiei britanice vor intra în producție de serie în 1985.

Un „tezaur de aur" la Taşkent

Monumente arhitecturale, creaţii ale meşterilor populari, păstrate în diverse muzee şi colecţii, un tezaur de manuscrise — adevărate bijuterii artistice — sînt printre vestigiile ce amintesc de strălucita civilizaţie care s-a dezvoltat de-a lungul anticului „drum al mătăsii" în Asia Centrală medievală, pe vremea Califatului arab. Buhara, Samarkand, Khiva, Termez sau Taşkent — sînt tot atîtea mari repere pentru istoria şi cultura universală. Vizitatorul, odată sosit în capitala uzbekă — Taşkent —, n-ar trebui să omită din program Institutul de Studii Orientale „Abu Rayhan Al- Biruni" — depozitarul unei impresionante şi vaste colecţii de manuscrise orientale datînd de la mijlocul secolului al X-lea pînă la începutul secolului al XX-lea, şi acoperind întreaga zonă de la Maghreb, Orientul Apropiat, Iran şi nordul Indiei. De notat că institutului i s-a decernat — în semn de recunoaştere a contribuţiei aduse la studierea, publicarea şi diseminarea operelor marilor umanişti orientali — primul Premiu Internaţional Avicenna.

Zestrea de manuscrise a Institutului de Studii Orientale din Taşkent constă din peste 18 000 volume, conţinînd mai bine de 40 000 lucrări, şi o importantă colecţie de acte şi alte documente oficiale, evocînd toate grandoarea şi declinul statelor feudale din Asia Centrală. Tematic, absolut toate domeniile culturii medievale scrise — ştiinţele naturii şi ştiinţele exacte, istoria, filologia, poetica, literatura, muzica, arhitectura şi filosofia — sînt reprezentate în aceste manuscrise, ale căror texte au folosit toate limbile vorbite în Orientul islamic medieval.

Dintre multele manuscrise unicat, cîteva merită a fi menţionate în mod deosebit. În primul rînd, tratatul de chimie al lui Al Rhazes

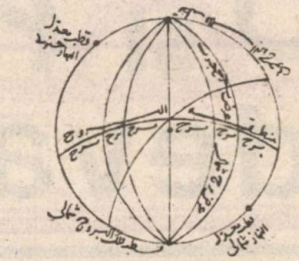

O pagină din exemplarul manuscris (sec. XIII) al Îndreptarului de înţelegere a astrologiei al marelui umanist şi om de ştiinţă Al-Biruni

(sec. IX—X) — sursă importantă de referinţă pentru cercetarea ştiinţifică în domeniul ştiinţelor naturii în Orientul medieval; un fragment din celebrul **Canon de medicină** al eminentului filosof şi doctor Avicenna (canon = lucrările unui autor considerate ca fiind autentice); un exemplar (secolul XIII) al enciclopediei lui Al-Biruni — **Îndreptar de înţelegere a astrologiei** —, considerat a fi cea mai veche transcriere a textului acestei enciclopedii; o culegere de texte unică (datînd din secolul XVII), care cuprinde 107 tratate datorate marilor înţelepţi ai antichităţii — Aristotel, Platon, Galen, Al-Kindi, Ibb Rushd (Averroes), Farabi, Ibn Sina (Avicenna), Bakhmaniar etc.; un exemplar unic al Pentologiei marelui poet şi muzician indian Amir Khusu (sec. XIV), căruia i se datorează, printre altele, tradiţionalul instrument muzical indian **sitar** (interesant de notat că trei din cele cinci poeme ale acestei culegeri au fost transcrise de marele poet persan Firdusi); scrisori în original, pe care învăţaţii şi literaţii secolului al XV-lea le-au compus pentru omul de stat şi poet uzbek Ali Navoi; o istorie universală în 21 volume, al cărei autor este Ibn Al Assiri, etc.

O scrisoare a poetului Abd Al-Rahman Dami (sec. XV) pentru omul de stat şi poet uzbek Ali Navoi. Semnătura poetului — în colţul de sus, dreapta — este indiciul de autenticitate a scrisorii

O.Z.N. și adevăr

Aproape că nu există latură mai importantă a diferitelor fenomene militare pentru care să nu se desfăşoare activităţi de stabilire a tendinţelor viitoare de dezvoltare, dezirabile şi posibile prin aplicarea unor metode ştiinţifice de prognoză în pas cu tehnica modernă.

În zilele noastre, ale celor mai complexe şi mai sofisticate realizări în domeniul armamentelor de tot felul, informarea din spaţiu este foarte importantă şi de mare actualitate. Dezideratul trebuie realizat cu un mijloc care să nu poată fi descoperit, funcţional, cu tehnica actuală. În acest fel, s-a căutat ceva din categoria „obiectelor zburătoare neidentificate", iar acest ceva a corespuns scopului propus.

Foarte terestrele „farfurii zburătoare"

Se cunoaşte că, încă din anul 1947, CIA, USAF şi U.S. Navy au conceput un program strict secret de spionare a ţărilor socialiste, folosind pentru aceasta baloane gigant, parţial teleghidate, echipate cu camere de televiziune. Ideea a fost de a lansa aceste baloane din Europa de vest, la mari înălţimi, pentru a fi inaccesibile instalaţiilor antiaeriene şi avioanelor de vînătoare moderne ale epocii, apoi, folosind curenţii de aer, după o derivă lungă pe deasupra statelor din Europa, acestea să fie recuperate în Japonia, unde, la un semnal, să fie lansată printr-o paraşută aparatura de filmare, înregistrare sau cel puţin casetele, după care balonul să explodeze. Se spera ca, în acest fel, să fie obţinute o serie de informaţii asupra dispozitivului de apărare şi construcţiilor militare secrete, în special din Siberia. Programul militar a fost dezvoltat cu experimentarea seriei de baloane stratosferice, iniţial cu scop exclusiv ştiinţific, numit „Skyhook", diferenţa esenţială fiind forma geometrică, de „factură extraterestră", a seriei pentru spionaj.

Dezvoltarea şi experimentarea acestui tip a fost paralelă cu proiectul *Sign*. După cîteva serii lansate în 1947—1948 în S.U.A. (de una din aceste lansări fiind legată moartea pilotului Mantell, care a urmărit un balon de forma unui con, pînă cînd şi-a pierdut cunoştinţa din lipsă de oxigen), baloanele au fost trimise spre ţările socialiste din Europa, în anii 1949—1950.

Ulterior, baloanele au fost perfecţionate, mai ales în ceea ce priveşte sistemul de teleghidare, iar, după progresul înregistrat de sovietici în domeniul rachetelor, din a doua parte a anilor '50, au fost folosite exclusiv în zone mai puţin expuse acestor arme. Forma piramidală sau romboidală a aparatelor, fabricate din materiale semitransparente, lucioase, ce pot reflecta extrem de puternic razele solare, aparatura de înregistrare şi telecomandă ascunsă în interior au dat o coloratură „extraterestră", în special seriei lansate deasupra Balcanilor între anii 1967—1969.

Aşa au fost identificate „farfuria zburătoare" din Bulgaria, din 21 noiembrie 1967 (fig. 1), observaţiile din Iugoslavia, culminînd cu fotografiile realizate la 18 octombrie 1968. Nimic mai „normal" ca fotografiile, realizate asupra acestor baloane în etapele de experimentare a aparaturii, să fi fost rechiziţionate de CIA în ţările unde s-au făcut zborurile de încercare (sudul S.U.A. — 1947 — 1948; Spania — 1967—1968).

Al doilea domeniu unde se poate stabili cu mare claritate intervenţia serviciilor secrete este legat de dezvoltarea tehnicii spaţiale.

Din evantaiul larg al cazurilor — în care abundă „coborîri de OZN-uri în flăcări, încercuite de armată şi poliţie" (de fapt, operaţiile de recuperare a modulelor spaţiale, etaje de rachete nearse complet, sateliţi americani cu misiuni speciale, observări de „extratereştri" îmbrăcaţi în combinezoane spaţiale, staţionînd lîngă aparate ciudate sau mărşăluind în deşert ori în munţi greu accesibili (antrenamente speciale secrete ale astronauţilor şi testările vehiculelor cu care se vor deplasa pe suprafaţa Lunii şi altor planete) — am ales cazul sergentului de poliţie Zamora, care l-a făcut pe doctorul Hynek să aibă încredere în existenţa apropiatelor „întîlniri de gradul III".

Incidentul s-a întîmplat la Socorro, New Mexico, în după-amiaza zilei de 24 aprilie 1964. Sergentul Lonnie Zamora urmărea un automobilist ce depăşise viteza legală, cînd atenţia i-a fost atrasă de o navă ciudată, care cobora lin, emiţînd vertical spre sol o flacără şi zgomote puternice. A văzut, apoi, obiectul aşezat pe sol, iar lîngă aparat două „persoane" îmbrăcate în alb. Obiectul era aproximativ oval, sprijinindu-se pe picioare telescopice. După o curbă a drumului a ajuns destul de aproape

Fig. 1. „Farfuria zburătoare" din Bulgaria (21 noiembrie 1967)

Fig. 2. Făptură extraterestră „arestată". În realitate: fotografia trucată de reporterul ziarului „Wiesbadene Tageblatt" şi publicată la... 1 aprilie 1950 →

de locul aterizării. Auzind bubuituri dinspre navă, a oprit maşina sa de patrulare, a coborît şi a urmărit dint-o ascunzătoare ceea ce se întîmpla. Atunci a observat un semn ciudat pe navă, apoi oamenii intrînd înăuntru, după care aparatul s-a ridicat în zbor vertical. Trecînd progresiv pe o traiectorie orizontală, obiectul a dispărut, fără zgomot, în spaţiu.

Faptul pare să întărească părerea, susţinută de mai mulţi cercetători încă din anii '60, că sergentul Zamora a văzut o navă secretă terestră. Azi se ştie că, doar la 60 de km de Socorro, era o bază în care NASA a experimentat modulul lunar, cu ajutorul căruia americanii au ajuns la 21 iulie 1969 pe suprafaţa selenară. Descrierea dată de Zamora corespunde, în mare, unor variante ale L.E.M.-ului. Nu e de mirare că, în acest caz, serviciile secrete au încercat să escamoteze cît mai bine cazul, prin crearea de piste false, întîrziind scurgerea de „informaţii vitale" în cursa spre Lună.

Foarte probabil că o serie de vizite ale „oamenilor în negru" (agenţi CIA), atît de discutate de autori ca Gray Barker, s-au datorat unor agenţi secreţi „foarte tereştri", care, dorind să preîntîmpine o publicitate nedorită, în unele cazuri au apelat la trucul cu „poliţia extraterestră" pentru a intimida martorii, spre a ridica nestingheriţi probele, ştiind că, acţionînd astfel, nu puteau fi daţi în judecată pentru violarea domiciliilor fără mandat de percheziţie.

...şi exemplele pot continua

Timp de peste trei decenii, în lumea credulilor pasionaţi de OZN-uri, a făcut adevărate ravagii o fotografie publicată în anul 1950 de către ziarul vest-german „Wiesbadene Tageblatt". Ea reprezenta pe „supravieţuitorul" unei „farfurii zburătoare accidentate". Mai mult, fiinţa extraterestră, descrisă ca un fel de hominid cu un singur picior ce se deplasa pe un disc în rotaţie, prin salturi mici, şi ale cărui braţe se terminau în mîini cu patru degete prevăzute cu gheare, ar fi fost surprinsă de obiectivul aparatului de fotografiat la scurt timp după „arestare", de către doi militari americani din trupele de ocupaţie staţionate în zonă. Pentru a supravieţui în atmosfera terestră prea bogată în oxigen, strania făptură extraterestră fusese racordată la un aparat de reglare a compoziţiei aerului (fig. 2).

Intrigat de faima acestei fotografii, devenită legendară, pe care adepţii convinşi ai vizitelor efectuate de către extratereştri pe planeta noastră o considerau ca o „probă materială de netăgăduit", un locuitor sceptic al oraşului Wiesbaden a întreprins o anchetă minuţioasă în legătură cu originea incidentului amintit. Or, spre stupefacţia sa, dar mai ales a credulilor ozenişti, „argumentul" s-a dovedit a fi o mistificare. Fotografia a fost regizată în întregime de un ziarist şi de reporterul publicaţiei locale amintite, cu ajutorul fiului, în vîrstă de cinci ani, al acestuia din urmă, şi a doi soldaţi din poliţia militară, ce primiseră aprobarea de a se asocia cu autorii farsei respective. De altfel, „senzaţionala" fotografie fusese publicată în ziua de ... 1 aprilie, amănunt ce a scă-

pat, se pare, din vedere cititorilor şi, mai ales, ozeniştilor. Prezentăm fotografia incriminată, precum şi, în medalion, instantaneul luat în semn de amintire de către eroii amuzantei întîmplări după consumarea ei, pe care le reproducem după revista „La Recherche".

Pentru a ne da seama cît de mult a fost mistificată problema farfuriilor zburătoare în străinătate, pentru a abate atenţia opiniei publice, voi da un exemplu sugestiv dintr-o carte indicată în bibliografia articolului prezent. La sfîrşitul unei săptămîni de muncă, o echipă de lucrători forestieri se înapoiau spre casă într-o camionetă. La un moment dat, un conflict mai vechi a generat un scandal şi principalul vinovat a fost aruncat din maşină într-o prăpastie a unui curs de apă.

În drum spre casă, membrii echipei au hotărît să spună familiei dispărutului că, pe la jumătatea drumului, au văzut că, în luminişul unei păduri, aterizase o farfurie zburătoare, şi toţi cei din maşină au alergat să vadă misteriosul obiect, primul ajungînd omul care generase scandalul în maşină, acesta urcînd pe treapta deschisă de la intradosul aeronavei pentru a vedea ce este în interior şi, imediat cum a urcat, trapa farfuriei zburătoare s-a închis şi blocat cu zgomot, decolînd vertical şi dispărînd în spaţiu. Dispariţia omului cu acest OZN — numit farfurie zburătoare — a fost însuşită de familie şi de principalele ziare şi reviste din localitate, care au descris pe larg „misterioasa întîmplare", însoţită de fotografii care au impresionat întregul ţinut. O întîmplare fericită a făcut ca omul aruncat în prăpastie şi căzut, apoi, în apă să fie salvat de un pescar amator, apoi, după cîteva zile de îngrijire, să plece spre casă, unde a explicat familiei şi prietenilor cele întîmplate. Presa de seară nu a dezmînţit acest truc cu farfuria zburătoare aşa că, şi azi, această întîmplare se găseşte în literatura de ficţiune din S.U.A.

Întîmplări felurite cu răpiri de oameni, în care vinovate sînt farfuriile zburătoare, sînt descrise în multe cărţi ce abundă în S.U.A., Franţa, Olanda şi alte ţări vesteuropene, toate speculînd, de fapt, naivitatea celor creduli, scopul fiind sporirea veniturilor băneşti ale editorilor şi mascarea adevărului privind rolul de armă strategico-militară al „farfuriilor zburătoare". Multe din cărţile de aşazisă popularizare a fenomenului OZN vehiculează o cantitate apreciabilă de informaţii lipsite de fundament, preluate fără nici o urmă de spirit critic din surse la fel de îndoielnice. Sînt pure invenţii literare, cunoscînd faptul că, în străinătate, resuscitarea interesului pentru farfuriile zburătoare o trezesc acei indivizi nesatisfăcuţi de poziţia lor socială şi care, crezînd, probabil, în existenţa vieţii de apoi, admit posibilitatea zborurilor efectuate de fiinţe cereşti „inteligente" cu ajutorul unor nave extraterestre şi „văd" obiecte zburătoare neidentificate de diferite forme, culori şi cu mişcări caracteristice (fig. 3), care vizitează din cînd în cînd Pămîntul.

Specialiştii au cuvîntul

Specialistul nr. 1 în problema obiectelor zburătoare neidentificate, dr. Edward U. Condon, de la Universitatea din Colorado (S.U.A.), a întocmit, pentru forţele aeriene ale S.U.A., un raport sincer despre OZN. El sublinia că, în urma studierii zecilor de mii de relatări despre observarea farfuriilor zburătoare, apărute în ultimii 30 de ani, nu s-a putut obţine nici o informaţie ştiinţifică şi că este puţin probabil ca acest lucru să poată fi făcut şi în viitor. Dr. Donald I. Warren, de la School of Social Work de pe lîngă Universitatea Michan, din Ann Arbor, arată, în raportul său, că „vizitele extraterestre" s-au redus considerabil în ultimii ani, el precizînd că aceasta nu este un rezultat al publicării raportului iniţial, ci „o consecinţă a faptului că oamenii şi-au pierdut interesul pentru farfuriile zburătoare — în general pentru OZN. Dar, sublinia el, căzînd pe o altă pantă, acest interes are un caracter ciclic şi reapare din cînd în cînd.

Alţi specialişti apreciază că durata între astfel de cicluri este de regulă de 5 ani şi că ciclul următor ar trebui să înceapă în anul 1984; dar, mai departe, — arată „Air Force" — specialiştii nu posedă nici o dovadă că farfuriile zburătoare ar fi extraterestre, ar reprezenta o tehnologie înaintată şi ar vizita din cînd în cînd Terra la intervale oarecum fixe. Dr. Condon conchidea în raportul său: *„Voi crede în farfuriile zburătoare cînd voi fi văzut una, cînd voi fi pătruns în ea, cînd voi fi remorcat-o pînă la un laborator şi cînd voi fi obţinut sprijinul persoanelor competente de la NASA pentru a o examina împreună cu mine. Pînă la această dovadă ştiinţifică, teza farfuriilor zburătoare, frecvent vehiculată în literatura S.U.A., nu reprezintă decît frumoase titluri de romane de ficţiune cu mare succes la publicul cu o slabă cultură tehnică."*

Specialiştii de bună credinţă arată că nu s-a recuperat, pînă la această dată, nici un fragment din aceste obiecte pentru investigaţii tehnice, deşi se spune că OZN-uri au însoţit în zbor unele avioane de mare şi mică viteză (fig. 4) şi chiar rachetele care duceau cosmonauţii spre Lună, la data de 21.07.1969, ora 4,56. Aceste obiecte n-au fost reperate niciodată de radar sau fotografiate de aparatele de urmărire a meteorilor ori sateliţilor, fapt ce duce la concluzia că unele guverne interesate patronează lansarea acestor obiecte în scop de spionaj, avînd chiar baze de lansare a farfuriilor zburătoare cu aparatură şi personal specializat. Apariţia acestor obiecte zburătoare în diferite zone ale globului creează şi ipoteza că forţele militare ale unor ţări dezvoltate experimentează aparate perfecţionate similare în întreaga lume, concomitent şi în secret, deşi, în raportul Condon, se arată că este imposibil ca avioane militare secrete ale unei ţări să întreprindă zboruri experimentale în alte ţări.

Este explicabil faptul că mii de scrisori (80000) privind existenţa farfuriilor zburătoare (OZN) se înregistrează mai mult la populaţia continentului american — şi, aici, în zonele unde funcţionează bazele militare — iar, în unele ţări din Europa occidentală, prezenţa acestor obiecte s-a făcut

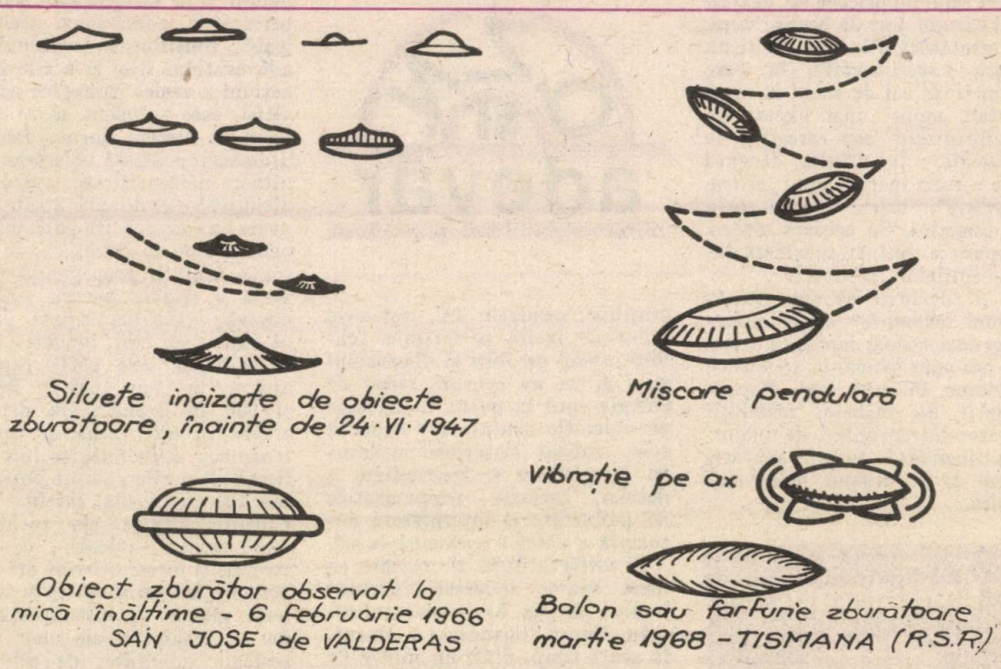

Fig. 3 Credulii „văd" OZN-uri de diferite forme, culori şi cu mişcări caracteristice, care „vizitează", din cînd în cînd, Pămîntul

simţită în regiunile de dispunere a unor baze militare; cu alte cuvinte, în incinta acestor poligoane se produc felurite experimentări, decolări-aterizări de aeronave în diferite direcţii, avînd misiuni de factură necunoscută. Din studiul bogatei literaturi consultată pentru acest subiect rezultă multe vizite ale acestor obiecte zburătoare în Europa răsăriteană (1500).

A fost şi la noi în ţară o etapă, cu 20—25 ani în urmă, cînd avioanele militare din anumite unităţi ale armatei române erau nevoite să decoleze pentru „a vîna" astfel de obiecte care, practic, nu erau altceva decît baloane de mărimi apreciabile şi care nu aveau alt scop decît de spionaj, nu de cercetare meteorologică cum declarau, cu mai mulţi ani în urmă, la ONU, reprezentanţii S.U.A.

În lumea „ipotezelor"

Literatura „revelatoare de senzaţii" descrie cîteva ipoteze năstruşnice despre presupusul scop al farfuriilor zburătoare.

Cea mai cunoscută este, desigur, mult discutata *ipoteză a invaziei* — a colonizării spaţiului terestru. Cum am văzut mai înainte, ideea nu a rezistat mult, deoarece — între altele — nimeni nu a auzit de o acţiune de asalt ce ţine cel puţin un secol, fără rezultate palpabile pentru invadator, presupus superior din punct de vedere tehnologic. Aderenţii la această ipoteză propun diferite „subtilităţi" pentru a explica discrepanţa. De exemplu, dr. Reich, inventatorul maşinii de făcut ploi (din păcate, maşina lui funcţionează numai cînd vrea şi ploaia să cadă!), a emis teoria că „farfuriile zburătoare" nu au ocupat încă Pămîntul, deoarece acesta este foarte umed. Invazia o pregătesc, însă, intens. Dovada: mărirea suprafeţei deşerturilor, desigur opera „farfuriilor zburătoare". El singur luptă pentru supravieţuirea Pămîntului, aparatul său avînd capacitatea de a alunga aceste aparate nefaste. John Keel, tot invazionist ardent, nu a ajuns la o concluzie definitivă în privinţa „manipulatorilor", dar, pentru el, este clar că toate evenimentele cu coborîri de aparate, ieşiri de fiinţe asemănătoare nouă, toate discuţiile pacifiste nu pot fi decît manevre de sustragere a atenţiei.

„Experienţele OZN" trăite de oameni sînt un soi de „cai troieni" ai conştiinţei teologice, sînt sugestii perfide care ascund esenţa: invariabile globuri luminoase îndepărtate, despre care nu ştim nimic, şi, mai ales pentru că nu ştim nimic despre ele, prezintă cel mai mare pericol pentru raţiunea umană.

Ipoteza cercetării de lungă durată este ideea cu cea mai mare audienţă la credulii momentului actual. Ea are un cusur important: proporţia cazurilor în care sînt surprinşi „umanoizi" făcînd acţiuni ce se aseamănă cu o activitate de „cercetare" (colectări de plante, animale, pietre, sondarea terenului, investigaţii asupra oamenilor etc.) este infimă şi, ceea ce e mai curios, nu pare să progreseze. Puţinele cazuri de acest fel trebuie interpretate cu o mimare a cercetării, ori ca nişte cazuri false.

Scopurile economice atribuite „extratereştrilor" formează o grupă vastă de speculaţii. Piloţii „farfuriilor" apar ca un fel de conquistadori căutînd mine de uraniu, de sodiu, zone de minereuri şi petrol, ori ca un fel de sclavi moderni sau, altfel spus, „roboţi biologici".

Mult mai sumbre sînt ipotezele în care Pămîntul şi umanitatea apar ca un fel de *„fermă culturală"* în mîna „manipulatorului Cosmosului"; noi am îndeplini pentru el sarcini pe care nu le pricepem,

precum calul nu pricepe că, pentru trasul căruței, i se dă hrană; după alți cercetători, Pămîntul ar fi un *„poligon experimental"*, în care noi am fi un soi de cobai la nivel planetar, supuși unor experiențe de „hibridizare" sau cercetări de imunologie. În sfîrșit, Jacques Vallée a emis ipoteza unui *„sistem de reglare"*, inert, absurd prin lipsa scopului. Cu această ultimă presupunere, putem considera încheiat edificiul „explicativ".

Ca o concluzie asupra acestor „misiuni inventate", apare interesant și curios chiar faptul că acești OZN-iști apar tocmai în acele zone pămîntene în care sînt dispuse instalații de rachete, instalații nucleare, întreprinderi de importanță deosebită pentru apărare, precum și în timpul manevelor militare.

Considerații militare

După această succintă examinare, putem trage ușor concluzia că „farfuriile zburătoare" nu sînt nimic altceva decît o nouă „armă strategică", ce dispune de posibilități diverse și inimaginabile, destinate obținerii de informații de o foarte largă varietate în ceea ce privește activitățile cu caracter militar și economic, asupra unor state.

Aceste mijloace au cunoscut o dezvoltare mai intensă în special după cel de-al doilea război mondial, cînd s-au conturat pregnant cele două sisteme politice mondiale, cînd s-au ascuțit, între acestea, divergențele politice, ideologice și de altă natură. Una din căile procurării de date este și aceea a fotografierii de la înălțime a tot ce se petrece pe teritoriul statelor adverse, folosind, în acest scop, felurite mijloace tehnice, printre care sateliții și baloanele automate, ultimele fiind travestite — trucate — sub denumirea neștiințifică de „farfurii zburătoare". De așa-zisele farfurii zburătoare publicul larg a luat cunoștință cu 20—30 de ani în urmă, cînd s-au clarificat concepțiile strategice militare și politice și după ce tehnica modernă s-a dezvoltat așa de mult, încît a permis realizarea tehnologiilor specifice pentru construirea aparaturii moderne de spionaj și informare, după ce s-au fabricat în serie peliculele fotografice ultra-

O.Z.N. și adevăr

sensibile, camerele TV, sistemele radar de înaltă perfecțiune tehnică, avînd greutăți și dimensiuni mici și cu un consum redus de energie care să poată fi montate pe obiectele zburătoare; după ce s-au realizat sistemele moderne de înregistrare și transmitere a datelor, inclusiv echipamentele de prelucrare și interpretare automată a datelor transmise la sol.

Și astfel farfuria zburătoare — ideal aparat zburător, inventat în anii '40 (fig. 5) de savantul român Henri Coandă — a trecut, la scurt timp, dintr-un mijloc de cercetare pașnică a spațiului necunoscut, în mijloc de luptă de mare speranță pentru specialiștii militari occidentali.

Practic, este vorba de baloane din plastic umplute cu heliu sau hidrogen, care le face mai ușoare decît aerul și le permite, astfel, să plutească la mari înălțimi, ceea ce le dă și denumirea de baloane automate plutitoare. Cu toate că aceste mijloace sînt folosite de mulți ani, forțele militare care le lansează au adoptat permanent măsuri minuțioase pentru a le camufla rolul de spionaj și a crea convingerea că este vorba de obiecte zburătoare aparținînd altor sisteme planetare. Au procedat, astfel, pentru a păstra neclarificată existența unor asemenea corpuri, „inventînd" felurite explicații antiștiințifice.

Cît de interesate sînt forțele militare ce utilizează această armă nouă în camuflarea ei, în păstrarea secretului privind existența și acțiunea ei, se poate conchide din propaganda bine organizată, menită să imprime convingerea că este vorba într-adevăr de farfurii zburătoare (OZN) folosite de ființe inteligente din spații cosmice nedescoperite încă. În străinătate se finanțează din plin serii întregi de reportaje, cărți, filme, filme de televiziune destinate milioanelor de oameni care, neinformați și sub influența imaginației, acceptă o asemenea propagandă antiștiințifică drept calea de căutare a noului și a elementului nedescoperit încă, aducîndu-și astfel, ei înșiși, contribuția la camuflarea adevăratului scop și a adevăratei acțiuni a armei strategice noi. De altfel, este suficient să se răsfoiască în trecere bogata faună a literaturii dedicată obiectelor zburătoare neidentificate, apărută în ultimii 15—20 de ani în străinătate, pentru a conștientiza publicul larg, pentru a ne da seama că, de fapt, toată această propagandă reprezintă o sfidare pentru rațiunea umană; OZN-uri există pentru că există, de fapt, rapoarte OZN; în realitate, cele 80000 rapoarte apărute în Apus, 1500 în Răsărit și 900 în Scandinavia demonstrează că este vorba, de fapt, de fenomene meteorologice (nori, reflecții ale norilor, aurore boreale...) sau baloane sondă, sateliți, componente largate ale rachetelor după lansare, avioane de construcții și forme diferite, ori stele, meteori, fenomene optice în atmosferă, miraje de interferență sau foc, închipuiri ale unor minți teologic tulburate; de cele mai multe ori, avem de-a face cu mijloace de spionaj, baloane lansate de unele state pentru culegerea de informații de la mare înălțime.

Lansarea acestor baloane zburătoare este limitată în timp, pe o perioadă bine determinată în decursul unui an calendaristic, desfășurîndu-se, în general, toamna și, uneori, primăvara. Aceasta se explică prin faptul că Soarele, deplasîndu-se, în această perioadă, aparent de la Tropicul de nord spre cel de sud, provoacă o circulație orizontal-liniară a maselor de aer în direcția vest-est. Forțele militare care posedă baloane automate plutitoare au interes să folosească o asemenea circulație de curenți de aer. În asemenea condiții, ele își verifică capacitatea de utilizare a baloanelor în scopul militar, de luptă, avînd uneori obiective foarte diverse, printre care: strîngerea de date meteorologice, stabilirea gradului de radioactivitate a atmosferei, descoperirea frecvențelor unor stații de radio sau radaruri, depistarea armei nucleare, chimice sau biologice, mergînd pînă la transmiterea datelor pentru desfășurarea unui război meteorologic.

În ultimul deceniu, S.U.A. au realizat baloane speciale deosebit de perfecționate, necesare observării unor game precise de obiective cu caracter strict militar, din care reținem amplasarea aero-

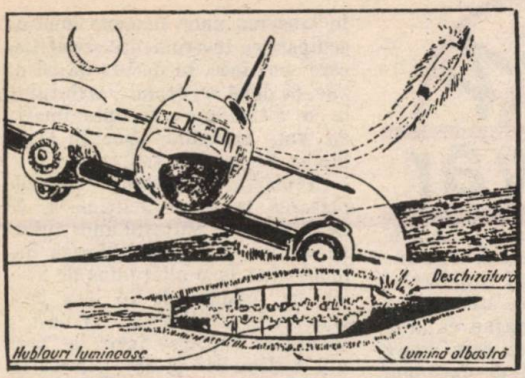

Fig. 4. Specialiştii de bună credinţă arată că nu s-a recuperat, pînă în prezent, nici un fragment de OZN, deşi se afirmă că astfel de obiecte au însoţit în zbor avioane de mare viteză şi chiar racheta care ducea oameni pe Lună, „la data de 21 iulie 1969, ora 4,56"

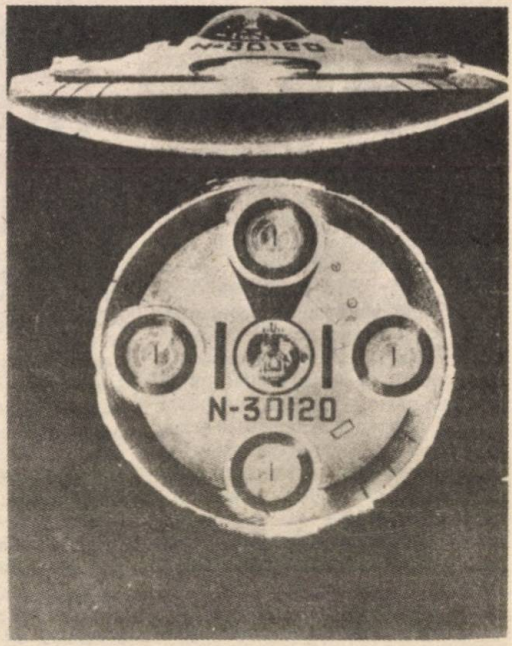

Fig. 5. Şi astfel, farfuria zburătoare, ideal aparat zburător, inventat în anii '40 de savantul român Henri Coandă, a trecut rapid de la un mijloc de cercetare paşnică a spaţiului necunoscut, la a deveni un mijloc de luptă de mare speranţă pentru specialiştii militari occidentali →

droamelor, a depozitelor militare şi a altor obiective cu caracter militar (poligoane, uzine militare şi chiar institute de importanţă deosebită); amplasarea armamentului clasic şi nuclear; localizarea flotelor militare, a portavioanelor, respectiv a tot ceea ce brăzdează, ziua şi noaptea, în scop operativ, mările şi oceanele; localizarea unor instalaţii radar perfecţionate, folosite de partea adversă pentru apărarea teritoriului împotriva aviaţiei, amplasate lîngă frontieră şi în interiorul teritoriului advers; observarea şi detectarea exploziilor atomice în atmosferă, la sol şi sub apă; supravegherea unor conflicte militare deja declanşate; localizarea unor obiective economice deosebit de importante cu destinaţie militară, combinate industriale şi chimice, noduri importante de cale ferată şi căi rutiere, porturi, canale fluviale, hidrocentrale etc.

Unele date sînt necesare celor interesaţi pentru luarea unor decizii militare de realizare a sistemelor de contra-acţiune, în vederea uşurării pătrunderii pe teritoriul advers a formaţiilor de bombardiere sau a altor mijloace de atac perfecţionate. Aparatura specializată este montată în interiorul balonului pentru a nu fi observată de om sau de alte mijloace, dînd, astfel, impresia că avem de-a face cu obiecte paşnice extraterestre, neidentificate; practic, aceste baloane au rolul de a obţine imagini ale unor anumite suprafeţe ale globului. În acest sens, unele baloane sînt echipate cu aparatură sensibilă de radiolocaţie pe infraroşu, necesare pentru detectarea obiectivelor cu caracter militar, pe timp de noapte sau în condiţii meteorologice nefavorabile. Altitudinea medie de lucru a acestor baloane este cuprinsă între 25—35 km, avînd o durată de serviciu de cîteva săptămîni, 1—2 luni sau chiar mai mult. Durata de funcţionare este în funcţie de capacitatea bateriilor de bord, de fiabilitatea receptoarelor, de natură foarte complexă, precum şi de cantitatea de bandă fotografică şi magnetică disponibilă la bord pentru fotografieri şi înregistrări ale evenimentelor pe deasupra teritoriului survolat. Tehnica de observare constă, în principiu, din luarea de imagini fotografice la unghiuri mari de observare, înregistrîndu-se astfel tot ceea ce „vede" în timpul trecerii pe deasupra unui teritoriu cu obiective deosebite. Transmiterea către instalaţiile terestre a imaginilor înregistrate se face în diferite moduri. Filmele expuse pot fi paraşutate periodic, în capsule închise, la sol sau pe apă, pentru a fi tratate şi interpretate de specialişti. La unele baloane, filmele expuse pot fi prelucrate sumar la bordul balonului, imaginile obţinute fiind convertite în semnale electrice, care se transmit direct staţiilor de pe sol şi sînt înregistrate pe benzi magnetice, care se folosesc în caz de necesitate. Interpretarea imaginilor culese de baloane se poate face atît vizual, cît şi cu aparatura folosită la interpretarea fotografiilor aeriene; în ultimul timp, au fost puse la punct metode perfecţionate de interpretare cu ajutorul calculatoarelor electronice.

Aparatura modernă montată pe aceste baloane permite, astfel, detecţia, atît ziua cît şi noaptea, în orice condiţii meteorologice, a tuturor elementelor din zonele survolate. Din informaţiile existente în publicaţiile de specialitate, rezultă că forţele aeriene ale SUA menţin în permanenţă în aer mai multe baloane pentru culegerea de informaţii în vederea luării unor decizii cu caracter operativ-strategic care să le asigure cele mai bune rezultate. Observarea cu ajutorul baloanelor elimină, astfel, riscul pierderilor umane şi mate-

riale, foarte posibil în cazul misiunilor de recunoaştere şi de fotografiere cu ajutorul avioanelor specializate (cazul avionului U—2). Observarea cu ajutorul baloanelor, pe lîngă sateliţii de observare, este o acţiune sigură, care nu poate fi împiedicată prin mijloace eficiente folosite de către adversar. Dimensiunile acestor baloane sînt de 50 m înălţime şi circa 30 m lăţime, cu menţiunea că ele pot transporta, în compartimente speciale, „o încărcătură utilă". Masa plastică din care sînt construite nu reflectă energia electromagnetică a observatoarelor moderne şi a diverselor tipuri de radaruri. În general, radarurile nici nu le pot înregistra. Observarea vizuală a unui asemenea balon este posibilă numai în cazuri excepţionale, cînd se află într-un anumit unghi faţă de un om a cărui vedere nu este total orbită de lumina intensă a Soarelui. Fenomenul are loc la răsăritul şi apusul Soarelui, în timp ce noaptea baloanele automate plutitoare sînt total invizibile. Tocmai de aceea, multe parcurg sute de mii de kilometri total neobservate, iar, cînd cineva le observă ca pe nişte corpuri luminoase pe cer, folosul este minim, pentru că nu poate stabili ce sînt acestea. Au fost cazuri cînd, printr-o observare atentă şi prin fotografiere, s-a stabilit că e vorba de baloane, dar puţini oameni au reuşit să măsoare înălţimea la care pluteau şi mai puţin să stabilească coordonatele exacte.

Determinarea exactă a coordonatelor în spaţiu ale acestor baloane-spion a fost făcută de către astronomul amator, ofiţer superior în serviciul tehnic al aviaţiei iugoslave, inginerul Mirceta Panici, cunoscut datorită unei lucrări în care expune rezultatele măsurătorilor sale; el a perfecţionat, primul în Europa, metoda stabilirii coordonatelor baloanelor plutitoare, în modul cel mai simplu şi cel mai rapid. Prin aplicarea analizei parametrice a punctelor din spaţiu se poate ajunge la unele rezultate, dar metoda este greoaie şi fără şanse mari de a putea fi aplicată în practică. A trebuit să recurgă la un parametru geografic etalon, care să înlesnească găsirea unei a treia dimensiuni a hărţii geografice. Autorul a apelat atît la geometria euclidiană, cît şi la geometriile lui Lobacevski şi Riemann. Astfel, Panici a reuşit să descopere o metodă de stabilire a poziţiei baloanelor plutitoare,

O.Z.N. şi adevăr

aceasta fiind condiţia pentru distrugerea lor prin sistemele moderne de luptă, cu ajutorul mijloacelor tehnice din apărarea antiaeriană a teritoriului. Constatînd că „fiecare balon neanunţat care apare deasupra Iugoslaviei, de exemplu, înseamnă o încălcare a spaţiului nostru aerian şi a securităţii noastre", ofiţerul Panici arată că este necesar să se aducă la cunoştinţa oamenilor, într-o măsură mai mare, toate aceste elemente, pregătindu-i pentru observarea atentă a cerului. Numai astfel vor fi depistate toate baloanele plutitoare, li se vor putea stabili coordonatele exacte şi vor putea fi luate măsurile corespunzătoare. Pentru observatori este necesar să se construiască un dispozitiv simplu, un anumit gen de calculator analog, cu ajutorul căruia se poate obţine imediat valoarea unghiului terestru şi a azimutului, dispozitiv care, realizat într-o producţie de serie, ar fi, oarecum, ieftin. Este necesar, arată specialistul Panici, să ne debarasăm de existenţa „farfuriilor zburătoare", care menţin de ani de zile milioane de oameni într-o confuzie totală.

„Proiectul bumerang"

Ca preocupări actuale şi viitoare să arătăm că recent NASA a lansat „*proiectul bumerang*", constînd în lansarea unor baloane enorme echipate cu instrumente ştiinţifice care pot face, în decurs de 36 de zile, de două ori ocolul Pămîntului, la o altitudine de aproximativ 25 km, aterizînd, apoi, în apropierea locului lansării.

„Proiectul bumerang" prevede plasarea la mare înălţime a 60 de baloane, cu ajutorul unor avioane anume, care remorchează balonul pînă la o altitudine de 27—29 km, înainte de a-l lăsa pe o traiectorie în direcţia est-vest a vînturilor cuprinse între latitudinile sudice 24° şi 28°. NASA intenţionează să plaseze pe orbită, la o altitudine de peste 35 km, un balon umplut cu heliu pe o durată de 6 luni sau chiar mai mult, pentru a studia diferite fenomene terestre. În funcţie de rezultatele obţinute, este posibil ca aceste baloane să primească, în viitor, şi alte misiuni. Realizarea cu succes a zborurilor navetei spaţiale va putea să revoluţioneze tehnica culegerii de informaţii pe zone întinse ale globului, ea putînd survola preferenţial numai anumite zone, de la înălţimi convenabile pentru obţinerea detaliilor necesare privind un anumit obiectiv.

Rezumînd asupra pseudoinformaţiilor despre farfuriile zburătoare, profesor V.V. Dobronrovov, doctor în ştiinţe fizice, arăta că adevărul trebuie căutat aşa cum îl caută ştiinţa în toate cazurile neclare; cu calm, cu obiectivitate, fără zarvă menită să provoace senzaţie, cumpănind cu luciditate argumentele pro şi contra, pe baza materialului faptic acumulat. Aceasta este posibil, pentru că spiritul iscoditor al lui homo sapiens — stăpîn al Universului — nu poate închide ochii în faţa acestei sfidări.

Col. ing. aeronautic
Zarioiu Gheorghe

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ESWARDS FRANC — Farfuriile zburătoare, o chestiune serioasă, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.
2. MANDICS GYÖRGY — Omul şi Universul, Enigma farfuriilor zburătoare în conştiinţa umană, Editura Facla, Timişoara, 1983.
3. Ing. ION N. IACOVACHI, Dr. ION V.T. COJOCARU — Henri Coandă, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.
4. FLORIN ZAGANESCU — Viitorul aparţine spaţiului, Editura Albatros, Bucureşti, 1980.
5. HORIA MATEI, Enigmele Terrei, Editura Albatros, Bucureşti, 1978.
6. DAN D. FARCAŞ — De ce tac civilizaţiile extraterestre?, Editura Albatros, Bucureşti, 1983.
7. ION HOBANA — IULIEN WEVERBERGH — O sfidare pentru raţiunea umană, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971.
8. NIN — nr. 1184, 1973, R.S.F. Iugoslavia.

Meso — America: civilizaţia olmecă

Stela în bazalt de la La Venta — „Ambasadorul"

În pofida efortului asiduu al istoricilor şi arheologilor, arta şi civilizaţia străveche a Meso-Americii (teritoriul de astăzi al Mexicului şi statelor Americii Centrale) regiune care, timp de peste trei milenii, a figurat printre cele mai strălucite focare de civilizaţie ale lumii, rămîn încă învăluite în mister. Încă şi mai puţine date au fost puse în lumină în ceea ce priveşte cea mai veche dintre civilizaţiile pre-columbiene ale Meso-Americii — civilizaţia olmecă. Leagănul olmecilor, un popor antic foarte puţin cunoscut, a fost localizat în zona litorală a Golfului Mexic (regiunea La Venta, pe teritoriul de astăzi al statului mexican Tabasco), unde cercetările au evidenţiat existenţa unor relicve ale unei civilizaţii remarcabile datînd din jurul anului 1200 î.e.n. Olmecilor li se datorează primele semne ale scrierii hieroglifice şi ale unui complex calendar meso-american. Dar caracteristic pentru această civilizaţie, a cărei influenţă a marcat, timp de multe secole, întreaga zonă de la Golful Mexic la coasta Pacificului şi Guatemala, sînt arta monumentală şi sculptura în piatră: piramide, temple, stele, statui şi statuete.

Universul religios — predominant — şi universul laic, uman — — de o deosebită vitalitate — sînt cele două teme majore ale civilizaţiei olmece. În primul caz, pot fi menţionate, ca ilustrative pentru arta şi civilizaţia olmecilor, altarele de la La Venta (primul centru olmec), şi San Lorenzo, ale căror basoreliefuri prezintă figuri de zei sau preoţi purtînd în braţe un copil, ale cărui trăsături amintesc, deopotrivă, de o fiinţă umană şi de o felină; zeiţa ploii şi zeiţa recoltelor mănoase — expuse la Chalcatzingo; sau statueta de jad reprezentînd un pui de jaguar, de la Las Limas.

Cea de a doua temă majoră — universul laic — se distinge printr-o subtilă şi impresionantă reprezentare artistică a figurii umane, fiecare operă de artă putînd fi considerată un adevărat portret. Se menţionează, adesea, celebra stelă în bazalt, de la La Venta, cunoscută sub numele „Ambasadorul", reprezentînd un bărbat în mişcare, cu un steag desfăşurat într-o mînă.

Chiar şi după declinul olmecilor, influenţa civilizaţiei lor a continuat să se facă simţită, formele sale majore regăsindu-se în toate artele pre-columbiene ale regiunii, de la azteci la Maya.

Limbi şi dialecte amerindiene

Studii lingvistice competente au demonstrat existenţa în America Latină a peste 500 limbi sau dialecte indiene, grupate în 20 de familii principale, în funcţie de relaţiile genetic-structurale sau gramaticale şi lingvistice, stabilite între ele, sau după criteriul geografic.

O clasificare a limbilor indiene din America Latină după numărul de vorbitori indică pe primul loc Quechua. Aproximativ 12 milioane de locuitori, în Peru, Bolivia, Ecuador, regiunea nordică a Argentinei şi sudul Columbiei, vorbesc Quechua. Urmează Guarani — 3 milioane de vorbitori în Paraguay, anumite zone din Argentina şi cîteva regiuni mai restrînse din Brazilia şi Bolivia; Maya — circa 1 milion, în Guatemala, sudul Mexicului, insulele Belize şi o parte a Hondurasului; Aymara — limbă vorbită în Bolivia, zona nordică a Chile şi sudul Perului; şi Nahuatl — limbă vorbită în Mexic şi El Salvador.

O primă caracteristică a limbilor indiene din America Latină rezidă în eterogenitatea aceleiaşi familii lingvistice. Quechua, de exemplu, — limba pe care conquistadorii spanioli au întîlnit-o la venirea lor pe continentul sud-american în marele imperiu incaş, care, la acea vreme, atinsese cel mai înalt grad de civilizaţie — prezintă o mare diversitate de dialecte. Sau Maya — cu cele 28 variante dialectale distincte care se vorbesc astăzi. În al doilea rînd, trebuie remarcat caracterul esenţial oral — Maya şi Nahuatl sînt excepţii — al limbilor indiene din America Latină.

Doina Brebeanu

Omul și clima

De-a lungul celor peste 4,5 miliarde de ani de existență a planetei noastre, clima ei a fost remarcabil de stabilă, reușind să întrețină forme de viață în cursul ultimelor circa 4 miliarde de ani. Oceanele și atmosfera s-au menținut într-o stare de echilibru dificil. Soarele a fost o sursă destul de constantă de căldură, așa încît apa oceanelor nici nu s-a evaporat în Cosmos, nici nu a înghețat pînă la Ecuator — o soartă pe care au avut-o mulți alți aștri din sistemul nostru solar.

Cu toate acestea, schimbări dramatice de climă au avut loc chiar în trecutul recent. În urmă cu doar 18000 de ani, nordul continentului nord-american și nord-vestul Europei erau acoperite aproape în întregime de straturi de gheață, a căror grosime atingea, în unele locuri, mii de metri (asemenea straturilor de gheață ce acoperă astăzi Groenlanda și Antarctica). De fapt, erele glaciare și perioadele interglaciare, de felul celei în care ne aflăm acum, s-au succedat în ultimii circa trei milioane de ani la intervale de aproximativ 100 000 de ani.

Aceste date geologice ilustrează caracterul mereu schimbător al climei noastre naturale. Pînă acum, factorii care au determinat clima au fost Soarele, schimbările treptate ale mișcării orbitale a Pămîntului și interacțiunile complexe din cadrul sistemului climatic planetar (raporturile dintre atmosferă, oceane, uscat, gheața regiunilor polare și biosferă).

În cursul ultimilor circa 50 de ani a apărut, însă, un nou factor determinant: activitățile omului. Un volum din ce în ce mai mare de date elocvente au convins majoritatea oamenilor de știință că activitatea umană poate contribui la modificarea substanțială a climei terestre. În special, consumul intens de combustibili fosili (cărbune, petrol, gaze naturale) generează o acumulare excesivă de

bioxid de carbon în atmosferă, iar, dacă acest proces va continua, el ar putea duce la ridicarea temperaturii medii de suprafață cu cîteva grade în următorii 50 pînă la 70 de ani. Alte gaze emanate în atmosferă, în urma activităților umane, ar putea intensifica acest „efect de seră" global.

Desigur, cunoștințele noastre despre modul de funcționare a sistemului climatic sînt incomplete, motiv pentru care prognozele privind evoluția viitoare a acestuia conțin multe incertitudini. Totuși, puțini climatologi continuă să se îndoiască de faptul că, în următoarele decenii, clima terestră va evidenția o tendință de încălzire treptată, dacă pornim de la presupunerea că oamenii vor continua să adauge atmosferei cantități enorme de bioxid de carbon. Admițînd aceeași ipoteză, ne putem aștepta la schimbări ale ritmurilor actuale de precipitații, schimbări datorate unor modificări ale circulației atmosferice.

Faptul că omul, infinit mai mic decît planeta pe care o populează, ar putea influența în mod semnificativ mediul natural al acesteia a fost, multă vreme, pus la îndoială. Dar, de cel puțin două generații, este evident că activitatea umană a modificat considerabil clima regiunilor în care se află orașele mari, a contribuit la extinderea deșerturilor și a redus drastic suprafața zonelor împădurite, atît în regiunile cu climă temperată, cît și în cele din vecinătatea Tropicelor. Asemenea efecte au modificat echilibrul dintre căldură și apă la nivel regional. Astăzi, activitățile omului influențează întregul sistem climatic al planetei. Arderea combustibililor fosili transformă carbonul (ferecat de zeci de milioane de ani în adîncurile Pămîntului) în bioxid de carbon și vapori de apă. Drept rezultat, de la începutul revoluției industriale și pînă astăzi, conținutul de bioxid de carbon al atmosferei a crescut cu 20 la sută, iar cea mai mare parte a acestei creșteri s-a petrecut în secolul actual.

Oceanele reprezintă un depozit de bioxid de carbon cu o capacitate de circa 60 de ori mai mare decît a atmosferei. În cele din urmă, aproape întreaga cantitate de bioxid de carbon, adăugată atmosferei, va ajunge în apele oceanelor, dar transferarea bioxidului de carbon din atmosferă în apele oceanice este foarte lentă, datorită faptului că amestecarea stratului oceanic de suprafață (a cărui adîncime este de numai cîteva sute de metri) cu volumul enorm al apei aflată la adîncimi mai mari este un proces extrem de lent, avînd o durată ciclică de peste 500 de ani.

De asemenea, trebuie luată în considerație influența exercitată de om asupra nivelurilor de bioxid de carbon ale biosferei terestre. Datorită fotosintezei, vegetația planetei constituie un consumator important de bioxid de carbon. Pînă în secolul trecut existase un echilibru relativ între absorbirea bioxidului de carbon atmosferic prin descompunere organică sau ardere. Dar pădurile lumii, mai ales cele din zonele tropicale, care conțin 80 pînă la 90 la sută din totalul florei terestre, au fost decimate în anii recenți, iar acest proces va continua probabil în viitor.

Efectul de seră

La sfîrșitul secolului trecut, un renumit geolog american și rector al Universității Wisconsin, T.C. Chamberlain, și un ilustru chimist suedez, S. Arrhenius, au observat, independent unul de celălalt, faptul că bioxidul de carbon din atmosferă absoarbe radiația infraroșie reflectată de suprafața Pămîntului (radiație care, altfel, ar fi reflectată dincolo de învelișul atmosferic) și, apoi, reflectă din nou către Pămînt o parte a acesteia. Cei doi savanți atrăgeau atenția asupra faptului că acest „efect de seră" (deși analogia în sine este departe de a fi perfectă) este capabil să cauzeze o creștere mai mare a temperaturii atmosferice, decît cea care s-ar produce în lipsa cantității de bioxid de carbon, adăugată atmosferei în mod artificial. Dar datele disponibile în acea vreme nu au permis savanților să aprecieze amploarea unui asemenea efect.

Din motive greu de înțeles, această ipoteză alarmantă nu s-a bucurat de prea multă atenție pînă în deceniul al șaptelea al acestui secol, cînd o serie de oameni de știință au început să elaboreze teorii cantitative menite să explice modul de funcționare a sistemului climatic terestru. Prin perfecționarea continuă a modelelor teoretice ale sistemului climatic, savanții au ajuns la concluzia că o dublare a conținutului de bioxid de carbon al atmosferei trebuie să producă o creștere medie a temperaturii de la suprafața Pămîntului în valoare de aproximativ 3°C, cu o toleranță de plus/minus 1,5°C.

Trebuie subliniat faptul că această prognoză referitoare la creșterea temperaturii de suprafață, ca urmare a sporirii conținutului de bioxid de carbon al atmosferei, reprezintă o valoare medie ce vizează întreaga planetă; acest efect va fi, fără îndoială, diferit de la o regiune la alta. Atît calculele teoretice, cît și datele empirice indică faptul că, în zona arctică, această încălzire va fi de trei ori mai mare decît valoarea medie citată și că, în zonele de climă temperată din emisfera nordică, unde se află un mare număr de țări puternic dezvoltate, creșterea temperaturii medii va fi de 4 pînă la 6°C. În emisfera sudică, datorită suprafețelor oceanice mai întinse și a faptului că, la început, continentul antarctic va fi influențat într-o mai mică măsură decît regiunea arctică, temperatura medie va crește mai puțin decît în emisfera nordică.

Cum se face, însă, că sporirea evidentă a conținutului atmosferic de bioxid de carbon și alte gaze care absorb razele infraroșii nu a cauzat pînă acum o creștere globală a temperaturii atmosferice la suprafața Pămîntului? Teoretic, efectul de seră ar fi trebuit să cauzeze, în acest secol, o încălzire medie de circa 0,5°C. În realitate însă, între 1940 și 1965, clima terestră a evidențiat o pronunțată tendință de răcire. Această realitate a dat, inevitabil, naștere la discuții, aparenta contradicție fiind citată de către unii sceptici drept un argument împotriva întregii teorii a efectului de seră. Două grupuri de studii par să fi furnizat, între timp, răspunsuri concludente în acest sens. În primul

r înd, datele privind restrîngerea zonelor de gheață oceanică din regiunea Antarcticii au demonstrat o tendință de lungă durată, care confirmă prognozele privind o încălzire în emisfera sudică. În al doilea rînd, analizarea altor influențe naturale asupra temperaturii medii de suprafață a evidențiat prezența unor factori sporadici sau ciclici, a căror acțiune a făcut mai mult decît să compenseze efectul de seră în perioada în care a fost înregistrată o tendință generală de răcire a climei terestre. Aceste influențe naturale asupra climei sînt, mai cu seamă, erupțiile vulcanice puternice, despre care știm că încarcă stratosfera cu o cantitate atît de mare de particule, încît diminuează radiația solară, de-a lungul unor perioade de cîțiva ani, și fluctuațiile radiației solare în sine.

Cu alte cuvinte, dacă facem abstracție de acești factori naturali, influența conținutului sporit de bioxid de carbon al atmosferei devine evidentă. Cu toate că datele concrete nu aduc o dovadă concludentă de încălzire a atmosferei ca urmare a prezenței excesive a bioxidului de carbon, observațiile făcute în ultimii circa o sută de ani confirmă, într-o măsură suficientă, impactul efectului de seră.

Să raportăm, acum, aceste calcule teoretice privind efectul de seră la prognozele referitoare la rata probabilă de sporire a conținutului de bioxid de carbon al atmosferei în următorii 20 pînă la 100 de ani. Conținutul de bioxid de carbon al atmosferei crește oricum, dar viteza și cronologia acestui proces au o mare importanță. Pornind de la ipoteza, total plauzibilă, că sporirea anuală a consumului de combustibili fosili va fi de circa 2 la sută, ajungem la o concluzie destul de clară: înainte de anul 2000 sau, cu siguranță, înainte de 2020, deși conținutul de bioxid de carbon al atmosferei va fi încă departe de a se fi dublat, aerul atmosferic de la suprafața terestră va fi, în medie, mai cald decît oricînd în ultimii 1000 de ani, mai precis cu 1°C mai cald decît în prezent.

Cu toate că o creștere de 1°C a temperaturii medii nu pare a fi, la prima vedere, prea semnificativă, trebuie să ne gîndim, mai întîi, că această schimbare se va amplifica pe măsură ce ne apropiem de poli și că, în zonele de climă temperată și subpolară ale emisferei nordice, ea ar putea fi de 2 pînă la 3°C. Pe măsură ce conținutul de bioxid de carbon al atmosferei va continua să se apropie de o dublare a valorii de la sfîrșitul secolului trecut, regiunile sudice ale Europei și Statelor Unite vor deveni zone tropicale. Astfel, planeta noastră ar reveni la regimul de climă existent la începutul istoriei cunoscute a omenirii, cu circa 4500 pînă la 8000 de ani în urmă, cînd clima Pămîntului era, categoric, mai caldă, iar caracteristicile ei regionale se deosebeau mult de cele actuale.

Dar, deși însuși echilibrul termic al atmosferei este influențat direct de cantitatea de bioxid de carbon și de efectul de seră cauzat de aceasta, temperatura este doar unul dintre parametrii climei și vremii. Precipitațiile și evaporarea, care, împreună, determină gradul de umiditate a solului, au o importanță și mai mare, mai cu seamă în privința agriculturii.

Modelele teoretice ale sistemului climatic nu sînt încă în măsură să prezică schimbările ce vor surveni în actuala distribuire globală a umidității solului, dar oferă unele indicii folositoare. De asemenea, putem obține o serie de alte indicii pe calea unei reconstruiri teoretice a situației clima-

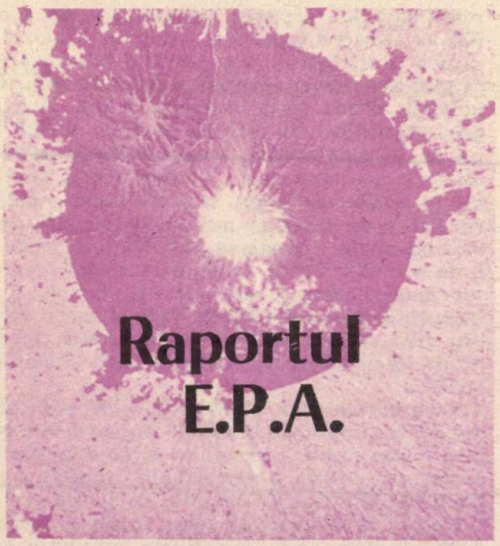

Raportul E.P.A.

Revoluția industrială, care a început de peste două secole, a schimbat profund sistemul ecologic al planetei; este necesar să ne adaptăm foarte rapid — înainte de anul 2000 — la o încălzire importantă a Pămîntului și la transformările „dramatice" ale climei. Acest avertisment alarmant este rezultatul unui studiu efectuat de Environmental Protection Agency (E.P.A.) — Agenția federală pentru protejarea mediului înconjurător. Raportul E.P.A. se bazează pe previziunea potrivit căreia anhidrida carbonică produsă în atmosferă, datorită creșterii permanente a consumului energetic în lume, va determina creșterea temperaturii pe glob în secolul următor. Elementul nou cuprins în raport este concluzia că această tendință a climei este atît de sigură, încît este inutilă orice tentativă de a o frîna sau neutraliza. Experții E.P.A. insistă că este necesar să se concentreze eforturile pentru a beneficia de aspectele pozitive ale acestui fenomen și de a-i reduce la maximum efectele negative.

Autorii raportului arată că, anual — în urma consumului de petrol, cărbune și alți combustibili —, se degajă în atmosferă circa 5 miliarde de tone de carbon. Carbonul se transformă în anhidridă carbonică și formează un înveliș termic tot mai dens în jurul Pămîntului. Razele ultraviolete ale Soarelui pătrund fără dificultate prin acest înveliș, dar acesta blochează radiațiile infraroșii dinspre Pămînt spre spațiul cosmic. Se creează așa-zisul efect de seră și Pămîntul trebuie să se încălzească pentru a realiza un echilibru în schimbul de radiații.

Potrivit raportului E.P.A., cantitatea de anhidridă carbonică va fi de două ori mai mare decît

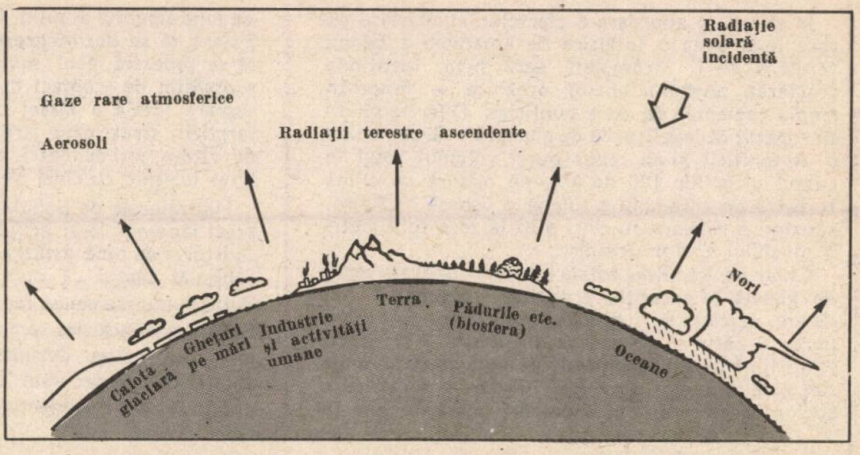

Componentele sistemului global care determină climatul Pămîntului

tice de acum șapte sau opt mii de ani. Un al treilea grup de indicii poate fi extras din studii asupra anilor excepțional de călduroși din secolul actual, ani sau anotimpuri pentru care există date meteorologice exacte privind temperatura și precipitațiile.

Implicațiile unui scenariu construit cu date provenite din aceste trei surse sînt fascinante. Un asemenea scenariu sugerează că regiuni întinse din Africa, Orientul Mijlociu, India și China centrală ar suferi mult mai puțin de pe urma lipsei de apă. Pe de altă parte, zona centrală a continentului nord-american, ca și aproape toate regiunile centrale și nordice ale Uniunii Sovietice, ar căpăta o climă mult mai uscată, fapt care ar îngreuna cultivarea grîului, porumbului, orzului și altor plante de mare importanță nutritivă, tocmai în aceste regiuni care fac parte astăzi din grînarele Statelor Unite și Uniunii Sovietice.

Un asemenea scenariu climatic este un mijloc util de ilustrare a unora dintre modificările în privința precipitațiilor și umidității solului, ce s-ar putea petrece pe măsură ce clima terestră s-ar încălzi, dar concluziile sugerate pe această cale trebuie tratate cu foarte multă precauție. La urma urmelor, modificarea climei este doar una dintre numeroasele schimbări ce vor avea loc în următoarele decenii. Sărăcia, pierderile de terenuri arabile și păduri tropicale, aprovizionarea cu apă, modul de redistribuire a resurselor naturale, creșterea populației etc. sînt factori care trebuie luați în considerare atunci cînd încercăm să prezicem efectele schimbărilor climatice.

cea existentă înainte de revoluția industrială. Temperatura pe planetă va trebui să crească în medie cu cel puțin 2 grade Celsius pînă în 2040 și cu cel puțin 5 grade Celsius pînă la sfîrșitul secolului al XXI-lea.

Poate să pară lipsit de importanță, dar un asemenea salt într-o perioadă atît de scurtă este fără precedent. De la ultima perioadă interglaciară (în urmă cu circa 125 000 de ani) și pînă în prezent, temperatura medie pe glob n-a oscilat cu mai mult de 5 grade. Modificări ale climei, care se observau doar dacă urmăream perioade istorice foarte lungi, se vor produce acum în decurs de un secol.

Desigur, nu creșterea temperaturii îi îngrijorează pe experții E.P.A. — dimpotrivă, ei afirmă că unul din avantaje va fi reducerea cheltuielilor pentru încălzire —, ci efectele la scară globală ale acestui fenomen. În următorii o sută de ani, căldura va mări volumul oceanelor și va topi o mare parte a calotei polare (unde creșterea temperaturii va fi deosebit de mare). Creșterea nivelului mării va putea să ajungă pînă la 4 m, amenințînd porturile, comunitățile existente pe țărmul mării și culturile. Raportul dă ca exemplu localitatea Charleston, un port în Carolina de Sud: în decurs de un secol, nivelul oceanului în această zonă va crește cu 1—2 m, provocînd pagube și pierderi materiale în valoare de 1,25 miliarde de dolari. Creșterea temperaturii va modifica, în mod drastic, nivelul precipitațiilor, afectînd resursele de apă ale planetei și repartizarea zonelor cultivate.

Experții E.P.A. recomandă să se treacă imediat la acțiune și să se construiască ziduri de protecție în centrele situate pe țărmul mării, să se deplaseze zonele cultivate, să se schimbe modul de folosire a terenurilor agricole în funcție de modificarea climei în diferite regiuni, să se asigure resursele de apă, să se limiteze pagubele și să se exploateze la maximum noile condiții atmosferice, fără pierdere de timp. Un reprezentant al E.P.A. declară că raportul a fost examinat de peste o sută de experți înainte de a fi dat publicității.

Un atac dur împotriva recomandărilor făcute de E.P.A. a venit, însă, din partea Casei Albe. Consilierul lui Ronald Reagan în problemele științifice, George Keyworth, a criticat în mod public concluziile E.P.A., pe care le-a definit nejustificate și alarmiste. Keyworth a elogiat, în schimb, un alt raport pe aceeași temă pregătit de prestigioasa National Academy of Sciences. Previziunile acestui studiu sînt aproape similare cu cele formulate de echipa E.P.A., dar concluziile sînt diferite: „Avem în față vreo 20 de ani — susține William Nierenberg, membru al N.A.S. — pentru a examina opțiunile înainte de a elabora planuri drastice".

În sfîrșit, o abordare a efectelor numeroase pe care le-ar avea o încălzire de ansamblu a climei terestre ar fi incompletă dacă n-am menționa creșterea nivelului apelor oceanice — fenomen amplu comentat de către publiciști. Diferite studii au sugerat că învelișurile de gheață ale Groenlandei și Antarcticii și-au redus puțin volumul total în cursul ultimilor 100 de ani, pe măsură ce clima terestră de ansamblu a suferit o ușoară încălzire, cauzînd o ridicare cu cinci pînă la zece centimetri a nivelului apelor oceanice.

Chiar dacă topirea totală a acestor enorme mase de gheață ar necesita, probabil, scurgerea a mii de ani, experții au subliniat faptul că cea mai mare parte a păturii de gheață din vestul Antarcticii se sprijină pe un fundament de rocă aflat cu mult sub nivelul apelor oceanice. Așadar, o încălzire a apelor oceanice ar putea despărți masa de gheață de fundamentul ei solid, fapt care ar face ca gheața polară să se dezintegreze treptat în aceste zone și să se topească, apoi, mult mai rapid prin mărirea suprafeței de contact cu apa oceanică. O dezintegrare totală a masei de gheață din vestul Antarcticii, strat care are, în prezent, o grosime de cîteva mii de metri, ar cauza o creștere a nivelului oceanic cu cinci pînă la șapte metri.

Migrațiunile de populație pe care le-ar declanșa acest fenomen le-ar eclipsa total pe cele petrecute în istoria de pînă astăzi a omenirii. Totuși, trebuie subliniat faptul că opiniile glaciologilor privind durata unui asemenea fenomen diferă considerabil. Faptul că o încălzire semnificativă a climei terestre ar putea cauza dezintegrarea gheșurilor vest-antarctice în decursul unor secole sau milenii continuă să fie subiectul multor controverse.

Modificări ale «tiparelor agricole»

Schimbările posibile de climă discutate aici ar avea, fără îndoială, o influență substanțială asupra agriculturii. În general, s-ar părea că o climă mai caldă și mai uscată în actualele zone de activitate agricolă intensă ar avea un efect negativ (sau ar cere cel puțin adaptări drastice), în timp ce, în zonele mai calde, care ar putea deveni mai puțin aride, efectul ar fi favorabil. Dar asemenea generalizări sînt mult prea simpliste; evoluțiile viitoare vor depinde, în mare măsură, de ritmul în care se vor produce aceste schimbări climatice, de efectele concrete ale acestor schimbări, de posibilitățile de „migrațiune agricolă" oferite de fiecare regiune în parte, precum și de capacitatea noilor evoluții tehnologice de a amortiza efectele schimbărilor climatice.

Însăși cauza principală a încălzirii globale a climei terestre — creșterea conținutului de bioxid de carbon al atmosferei — constituie un avantaj pentru plante. Experții în domeniul culturilor de seră știu, de mult timp, că sporirea conținutului de bioxid de carbon al aerului de seră face ca majoritatea plantelor să crească mai repede și mai mult. În plus, în asemenea condiții, plantele folosesc apa într-un mod mai eficient, fapt care ar fi de mare folos culturilor agricole din zonele semiaride. Chiar pînă la sfîrșitul secolului, ritmul mediu de creștere al diferitelor plante s-ar putea accelera cu peste 5 la sută numai din această cauză.

Totodată, au fost efectuate numeroase studii menite să evidențieze importanța condițiilor actuale de temperatură în cursul sezonului agricol, durata sezonului agricol și umiditatea solului. Dintre acești trei factori, umiditatea solului este, categoric, de cea mai mare importanță în regiunile semiaride din zonele subtropicale, în timp ce condițiile de temperatură și durata sezonului agricol determină, în cea mai mare măsură, succesul activității agricole din zonele de climă temperată. Un calcul aproximativ arată că o creștere de circa 1°C a temperaturii medii de vară ar duce la prelungirea cu zece zile a sezonului agricol.

Odată ce o prelungire a sezonului agricol ar aduce cu sine o extindere a zonelor prielnice agriculturii, ar fi oare posibilă o migrare a actualelor „tipare" de activitate agricolă? Un studiu recent apreciază că principala regiune de culturi cerealiere a Statelor Unite, așa-numita „corn belt", s-ar „deplasa" cu cîte 175 de kilometri către nord-est, pentru fiecare grad Celsius cu care ar crește temperatura medie, în cazul în care regimul de precipitații ar rămîne același. Totuși, o asemenea migrare a zonelor prielnice agriculturii este clar îngrădită de alți factori. În primul rînd, precipitațiile și umiditatea solului s-ar schimba și ele, așa încît simpla deplasare către nord a activităților agricole dintr-o anumită regiune nu ar fi suficientă pentru ca practicile legate de activitățile respective să fie păstrate întocmai.

În al doilea rînd, compoziția solului ar putea deveni o piedică serioasă în calea migrării activităților agricole. Astfel, mutarea culturilor cerealiere către nord, pe măsură ce temperatura medie crește, ar fi posibilă doar în zonele cu sol adecvat, dar în care sezonul prielnic acestor culturi este astăzi prea scurt.

În actualele regiuni agricole din zonele de climă temperată ale emisferei nordice, tehnologia modernă ar oferi agricultorilor destulă flexibilitate în alegerea culturilor și metodelor de cultivare, flexibilitate care ar ameliora, în mare măsură, efectele schimbărilor climatice. Metodele de exploatare și conservare a resurselor de apă ar putea contracara, în parte, efectele unei clime mai uscate, cu atît mai mult cu cît modificarea climei în această direcție se va petrece probabil foarte lent.

În termeni globali, o climă mai caldă și mai uscată s-ar putea instala în regiunile care, în anul 1978, au produs circa 50 la sută din oferta mondială de grîu și 55 la sută din cea de porumb. Pe de altă parte, regiunile care produc 86 la sută din oferta mondială de orez și cele care produc o jumătate din recolta de orz a lumii ar putea profita de pe urma unei clime mai umede. În asemenea condiții, umiditatea sporită a solului ar face ca recoltele să sporească în principalele țări producătoare de orez (China, India, Indonezia, Bangladesh, Thailanda și Japonia). La fel de importante pentru producția agricolă ar putea fi efectele schimbărilor climatice asupra frecvenței și severității epidemiilor care amenință culturile agricole. Este de așteptat

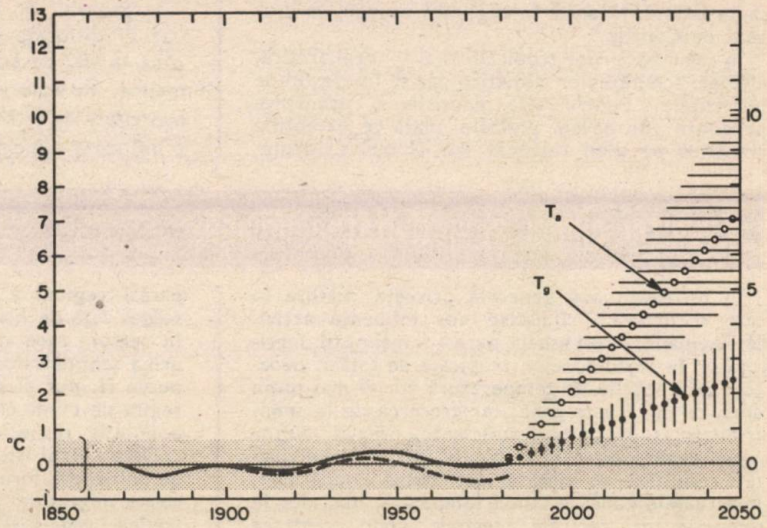

Tendințe înregistrate pînă în prezent și estimări ale evoluției temperaturii aerului în emisfera nordică. Linia continuă reprezintă temperaturile observate din 1850 pînă în zilele noastre, iar linia punctată — temperaturile care ar fi fost înregistrate dacă n-ar fi crescut deloc conținutul de bioxid de carbon al atmosferei. Tg indică evoluția viitoare (estimată) a temperaturii medii a emisferei nordice, iar Ta pe cea a temperaturii Arcticii. Zona umbrită arată între ce limite s-a menținut temperatura medie a Pămîntului în cursul ultimului mileniu. Curba superioară a evoluției viitoare a temperaturii se bazează pe ipoteza unei creșteri continue de 4 la sută pe an a consumului de combustibili fosili; curba inferioară se bazează pe ipoteza unei stabilizări la nivelul actual al consumului acestor combustibili în următorii 50 de ani, urmată de o diminuare. Ceea ce trebuie reținut este că o dublare a concentrației de bioxid de carbon din atmosferă antrenează o creștere a temperaturii de 3°C

ca o încălzire generală a climei terestre să modifice frecvența și distribuirea geografică a acestor epidemii. Va fi necesar să fie extinse studiile asupra raportului dintre climă și bolile plantelor agricole, pentru a putea fi contracarate eventualele efecte negative ale probabilei încălziri a climei terestre.

În concluzie, efectele viitoare ale schimbărilor climatice ar putea duce la modificări însemnate ale „tiparelor" de activitate agricolă pe plan mondial. În esență, putem presupune că, în cele din urmă, capacitatea totală a lumii de a produce hrană ar putea să nu sufere o diminuare, în cazul aplicării unei tehnologii agricole adecvate și elaborării unor metode mai judicioase de exploatare a resurselor de apă. Dar omenirea trebuie să admită, de astăzi, importanța acestor imperative viitoare și să acționeze în consecință.

Influența asupra ecosistemelor

Dar culturile menite să producă hrană și materii prime de uz industrial se deosebesc de sistemele ecologice mai puțin influențate de activitatea omului — precum preeriile, savanele, pădurile, tundra, zonele alpine și deșerturile. O deosebire importantă constă în faptul că zonele cultivate prezintă un număr restrîns de specii de plante, pe cînd un sistem ecologic natural se caracterizează printr-o mare diversitate de plante și animale aflate într-un raport de interdependență și echilibru natural, atît timp cît acest echilibru nu este lezat de către om sau schimbări climatice.

Omenirea a exercitat o influență considerabilă asupra unui mare număr de ecosisteme naturale. Printre cele care și-au păstrat, în mare parte, starea inițială se numără pădurile tropicale încă neexploatate și zonele de tundră nepopulate ale Arcticii. Pădurile tropicale vor fi, în special, influențate de schimbarea regimului de precipitații și a condițiilor de temperatură.

Operațiile de defrișare care au loc în unele părți ale lumii, mai ales în anumite țări subdezvoltate din regiunile tropicale și subtropicale, constituie un motiv de îngrijorare, datorită efectelor lor imediate asupra regiunilor respective. Și mai îngrijorătoare sînt efectele de lungă durată: eroziunea solului și dispariția unui număr mare de specii de plante sălbatice, pe măsură ce întregi ecosisteme sînt distruse. Crearea unor noi soiuri de plante agricole depinde, în bună parte, de rezervorul genetic al vegetației sălbatice, iar distrugerile provocate la acest nivel sînt ireparabile. O creștere a conținutului de bioxid de carbon al atmosferei și o sporire a precipitațiilor în regiunile subtropicale ar putea fi binefăcătoare în acest sens, întrucît ambele fenomene accelerează dezvoltarea vegetației de pădure și ar putea permite o extindere a acesteia în zonele care sînt prea aride în prezent.

O încălzire a climei, ca urmare a sporirii conținutului de bioxid de carbon al atmosferei, ar avea o foarte mare influență și asupra tundrei din regiunile arctice. Acest ecosistem este caracterizat de îngheț peren, care explică prezența unei vegetații scunde, și de permeabilitate redusă a solului în timpul verii. Creșterea temperaturii medii ar determina o retragere treptată, către pol, a fenomenului de îngheț peren, fapt care ar permite apariția arborilor, așa cum s-a întîmplat cu circa

șapte milenii în urmă în regiunea ocupată în prezent de Canada.

În cazul pădurilor tropicale și al tundrei arctice, efectele schimbărilor climatice par să fie destul de previzibile. Pentru alte ecosisteme, asemenea prognoze vor deveni posibile odată ce evoluțiile climatice pe plan regional vor fi mai evidente

În general, în vreme ce numeroase ecosisteme vor fi dislocate sau modificate în următorii 50 pînă la 100 de ani, ca urmare a schimbărilor climatice, în aceeași perioadă presiunile crescînde exercitate de activitatea umană vor avea, probabil, o influență ecologică la fel de mare.

Evoluția climei și activitatea umană

O întrebare mai generală privește măsura în care schimbările climatice vor influența activitatea umană. Acest aspect pare a fi mai puțin îngrijorător în cazul zonelor tropicale de astăzi, deoarece schimbările de temperatură vor fi mai puțin drastice în aceste zone, iar trecerea de la semiariditate la precipitații suficiente, prezisă multor regiuni subtropicale și tropicale, ar putea îmbunătăți condițiile de viață și activitatea umană. Dar, în actualele zone cu climă temperată, mai ales în regiunile mai reci ale acestora, unde creșterea temperaturii va fi simțitoare, s-ar putea foarte bine ca productivitatea muncii să sufere o diminuare; altfel spus, este lesne de presupus că asemenea schimbări climatice vor avea un efect considerabil asupra acelor trăsături de comportament care îi deosebesc pe nordici de sudici în apropae toate țările cu climă temperată, precum Statele Unite, Italia sau China. Diferite studii confirmă părerea larg răspîndită că temperaturile foarte ridicate sau foarte scăzute și condițiile extreme de umiditate pot influența negativ capacitatea de activitate fizică, motivația personală și comportamentul social al omului.

Următoarea întrebare este dacă schimbările climatice ar putea cauza migrațiuni importante ale populației, atît în interiorul unor țări, cît și de la o țară la alta. Motivul ineluctabil al unor asemenea migrațiuni ar fi dorința oamenilor de a părăsi regiuni a căror capacitate alimentară ar scădea față de nivelurile actuale și de a se stabili în regiuni care ar beneficia, în acest sens, de pe urma schimbărilor climatice. Dar un alt motiv ar putea fi, pur și simplu, dorința de găsire a unui regim de climă cît mai asemănător cu cel cu care populația respectivă este obișnuită.

De-a lungul istoriei, primul factor — manifestat de obicei sub forma foametei — a declanșat numeroase migrațiuni masive. Egiptul din mileniul al treilea î.e.n., civilizația miceniană din jurul anului 1230 î.e.n., Germania centrală între 1360 și 1450, Islanda medievală, sau, în trecutul mai recent, Irlanda anilor 1845—1851 — toate constituie exemple de criză alimentară acută, provocată de condiții climatice și soldată cu pierderi de vieți și o migrațiune masivă a populației din regiunile respective. Dar schimbările climatice sugerate aici pot fi mult mai mari și mai durabile decît în oricare dintre aceste cazuri trecute. Pe de altă parte însă, capacitatea de adaptare a societăților actuale — cel puțin în zonele de climă temperată — este mult mai mare decît cea existentă în perioadele istorice amintite.

În concluzie, schimbările climatice provocate de creșterea conținutului de bioxid de carbon al atmosferei vor avea, probabil, efecte însemnate asupra vieții și activității umane, iar unele dintre acestea ar putea fi pozitive.

Oferta și cererea de energie

Analizînd problema ofertei și cererii de energie în contextul unor viitoare schimbări climatice, primul aspect care devine evident este faptul că tocmai efortul actual al omenirii în direcția unei creșteri perpetue a ofertei energetice este cauza fundamentală a sporirii conținutului de bioxid de carbon al atmosferei. În același timp, schimbările climatice cauzate de acest fenomen vor influența direct cererea energetică.

Oferta energetică mondială depinde, în cea mai mare parte, de combustibili fosili; în 1975, doar aproximativ 8 la sută din oferta mondială de energie primară a provenit din alte surse: energie nucleară, hidroenergie și radiația solară. Ritmul de creștere a consumului de combustibili fosili s-a diminuat în ultimii opt ani, ajungînd la aproximativ 2 la sută pe an (media acestei creșteri anuale în perioada 1900—1973 fiind de aproximativ 4 la sută). Evoluția viitoare a acestor valori este greu de prezis; ea depinde de o serie de factori, a căror cuantificare este dificilă: eforturile de conservare și folosire mai eficientă a energiei, tendința către investiții mai substanțiale în domeniul energiei nucleare și cel al resurselor energetice regenerabile, ritmul de consumare a zăcămintelor de țiței și gaze naturale, înlocuirea cărbunelui etc.

Desigur, dezvoltarea pe scară largă a capacității de exploatare a resurselor energetice regenerabile ar putea spori oferta de energie, reducînd, totodată, consumul de combustibili fosili; există argumente convingătoare în favoarea accelerării eforturilor în această direcție. Totuși, unele dintre aceste resurse energetice regenerabile sînt dependente de condițiile climatice într-o mai mare măsură decît resursele energetice convenționale. Potențialul radiației solare este diminuat considerabil în zilele înnorate, hidroenergia suferă în perioadele de secetă, iar energia eoliană depinde de dinamica atmosferică. Este evident faptul că oscilațiile și schimbările climatice trebuie luate în considerare în procesul de planificare pentru exploatarea acestor resurse energetice.

Și în ceea ce privește cererea energetică și efectele unor schimbări climatice asupra acesteia, elaborarea prognozelor este o sarcină dificilă. În general, prognozele energetice actuale se bazează

pe presupunerea că cererea de energie pe locuitor va creşte ceva mai rapid în ţările aflate în curs de dezvoltare decît în cele puternic industrializate, dar aceasta va depinde, probabil, într-o mai mare măsură, de factori ca presiunile exercitate asupra capacităţii financiare a ţărilor subdezvoltate, sau preţurile viitoare ale combustibililor fosili, decît de factori legaţi de schimbarea climei.

În cazul ţărilor industrializate efectul schimbărilor climatice asupra cererii energetice ar putea fi, însă, substanţial. Majoritatea ţărilor industrializate se află în zone de climă temperată, unde o mare parte a energiei este folosită pentru încălzirea sau răcirea spaţiilor interioare.

Concluzia este că o încălzire globală a climei terestre va reduce necesarul de energie destinată încălzirii spaţiilor interioare în regiunile situate astăzi în zonele de climă temperată, dar va spori necesarul de energie pentru instalaţiile de răcire a aerului interior, rezultatul fiind o diminuare a utilizării directe a combustibililor fosili şi o sporire a consumului de electricitate. „Tiparele" de consum energetic se vor modifica, dar o deplasare a acestora către poli nu va avea loc. Schimbările regimului de temperatură şi precipitaţii vor varia considerabil de la regiune la regiune, datorită schimbărilor corespunzătoare survenite în circulaţia atmosferică. O evaluare a efectelor nete asupra consumului de energie va putea fi făcută numai odată ce prognozele cu privire la evoluţia de ansamblu a climei terestre vor fi fost îmbunătăţite într-o oarecare măsură. Totodată, o asemenea evaluare va trebui să ţină seama de eforturile de conservare a energiei şi exploatare mai amplă a resurselor regenerabile (în special radiaţia solară), precum şi de evoluţia atitudinilor faţă de energia nucleară.

Tipuri şi strategii

Strategiile pe care omenirea le-ar putea adopta ca răspuns la problema bioxidului de carbon depind, în mare măsură, de modul în care această problemă este înţeleasă, precum şi de calitatea proceselor naţionale şi internaţionale de luare a deciziilor în acest scop.

Accentul trebuie pus pe strategii de îmbunătăţire a prognozelor şi măsuri capabile să diminueze sau să amîne efectele dăunătoare ale schimbărilor climatice şi să exploateze urmările favorabile ale acestora. Aceste strategii trebuie să fie eficace într-o gamă largă de eventualităţi, întrucît majoritatea problemelor posibile nu pot fi încă definite cu precizie. Mai mult decît atît, determinarea direcţiilor de acţiune care vor fi acceptabile şi practicabile trebuie făcută de pe o poziţie realistă.

O gîndire realistă sugerează trei tipuri de strategii. Primul tip ar putea consta în strategii menite să ne extindă capacitatea de discernămînt: stabilirea unor sisteme de supraveghere şi avertizare capabile să detecteze la timp schimbările climatice cauzate de conţinutul de bioxid de carbon al atmosferei sau furnizarea de date climatice îmbunătăţite şi informaţii cu privire la utilitatea acestora (servicii destinate, în special, ţărilor în curs de dezvoltare).

Al doilea tip se referă la strategii capabile să contribuie la o sporire mai lentă a conţinutului de bioxid de carbon al atmosferei: conservarea energiei, exploatarea resurselor energetice regenerabile, utilizarea mai amplă a energiei nucleare sau reîmpădurirea (care protejează solul şi duce la absorbirea unei părţi a adaosului curent de bioxid de carbon).

Al treilea tip îl formează strategiile capabile să mărească rezistenţa la schimbări climatice: aplicarea unor tehnologii agricole avansate, ocrotirea terenurilor arabile, îmbunătăţirea metodelor de administrare a resurselor de apă şi menţinerea unor rezerve adecvate de alimente la nivel mondial.

Aceste măsuri sînt puse în practică într-o proporţie mai mică sau mai mare. Asemenea strategii ne vor ajuta să facem faţă atît capriciilor sporadice cît şi schimbărilor de lungă durată ale climei şi vor reduce, totodată, vulnerabilitatea sistemelor de satisfacere a cererii alimentare şi energetice. În consecinţă, adoptarea lor este, în orice caz, recomandabilă, problema schimbărilor climatice determinate de sporirea conţinutului de bioxid de carbon al atmosferei servind drept argument în favoarea unei aplicări mai grabnice a acestor măsuri.

Este de presupus că, pînă la sfîrşitul secolului, măsurile naţionale şi internaţionale de reducere a consumului de combustibili fosili vor deveni o posibilitate şi o necesitate greu de ignorat. Prima fază a modificării climatice postulată în acest articol se va solda cu o creştere de numai 4°C a temperaturii medii pe plan mondial, ceea ce s-ar putea petrece în următorii circa 20—30 de ani. Chiar dacă măsurile discutate anterior ar fi adoptate imediat, este foarte probabil ca această schimbare a temperaturii medii să se petreacă, oricum, în următorii 40 de ani.

Dar o a doua fază a modificării climatice — o creştere cu 2 pînă la 3°C a temperaturii medii, ceea ce ar însemna un plus de 4 pînă la 6°C în zonele de climă temperată şi schimbări şi mai mari în regiunile polare — este o evoluţie asupra căreia lumea va decide, probabil, cel puţin să o amîne pe cît posibil.

Evident, o creştere redusă sau o stabilizare a consumului mondial de combustibili fosili ar genera o încetinire substanţială a tendinţei de încălzire a climei terestre, fapt care ar spori considerabil şansele omenirii de a elabora o politică judicioasă de adaptare la efectele schimbărilor climatice.

Putem, deci, presupune că această posibilă modificare a climei terestre ar avea efecte nefaste în anumite regiuni, fără a constitui, însă, o evoluţie catastrofală pentru întreaga omenire. S-ar putea ca ea să determine schimbări în activitatea agricolă şi balanţele comerciale, precum şi în modul de viaţă al multor oameni, iar, în cele din urmă, peste cîteva secole, să ducă la evacuarea unor zone de şes, ca urmare a unei creşteri considerabile a nivelului apelor oceanice. Evitarea sau cel puţin amînarea acestor efecte nefaste constituie un ideal bazat pe speranţa că ţările lumii vor lansa, în cele din urmă, un efort comun de limitare a consumului de combustibili fosili.

(Extrase dintr-un studiu publicat în revista „FOREIGN AFFAIRS" din S.U.A.)

„Somnul poate fi eficient dacă știm să-l folosim"

Șase reguli de bază

Din lumea științei

Ce legătură există între Kennedy și Napoleon, între Flemming și Thomas Edison? Toți știau perfect să-și stăpînească somnul. Primii dormeau puțin dar bine, pentru a cîștiga timp; ceilalți profitau de visurile lor pentru a-și alimenta geniul, fiindcă ei descoperiseră principiul penicilinei și becul electric în timpul somnului. „Nu este nevoie să fim geniali pentru a profita mai mult de nopțile noastre", spune Pierre Fluchaire. Acest vechi absolvent al Saint Cyr-ului este pasionat de peste 20 de ani de problema somnului, în care a devenit unul dintre specialiști. El a publicat, de altfel, în legătură cu acest subiect, o carte: „Revoluția somnului".

Această stăpînire a somnului ne este accesibilă tuturor, continuă el, cu condiția să respectăm...

Prima regulă: să ne cunoaștem nopțile; ele nu se scurg într-un somn continuu, ci sînt împărțite în cicluri. Durata acestor cicluri este constantă pentru fiecare persoană (1,30—2 ore) și se desfășoară mereu în același fel. Din momentul în care închidem ochii, noi ne destindem psihic și fizic. Pulsațiile emise de către creier încetinesc, ajungînd la o frecvență de zece pe secundă. Acesta este faimosul ritm Alfa al deșteptării pasive. Apoi, undele creierului nostru încetinesc și mai mult. Atunci începe somnul, mai întîi încet, ușor, apoi din ce în ce mai profund, durînd aproximativ 90 de minute. Apoi revenirea la un somn ușor, întrerupt, curînd, de o schimbare spectaculoasă. Corpul nostru este ca și paralizat; numai pupilele se mișcă cu toată viteza și creierul funcționează intens. Această fază durează de la 10 la 15 minute. Este somnul rapid, în timpul căruia visăm. Apoi revenim la somnul ușor. Ne trezim, dar adesea fără să fim conștienți de aceasta, timp de 1—2 minute. Apoi recădem în somn lent, profund, apoi rapid. Și astfel, din ciclu în ciclu, pînă la trezire.

A doua regulă vizează urmărirea ciclului. Aceasta este de mare importanță. Cunoașterea duratei exacte permite organizarea nopților și zilelor noastre. A le calcula este un lucru ușor: este suficient să ne urmărim trecerea în undele Alfa. În fiecare zi, la intervale regulate, resimțim o mică pulsație. Ochii ne înțeapă, auzim mai greu, ne „detașăm" și facem un efort pentru a ne reveni, acuzînd foamea sau oboseala. Este, în realitate, ciclul nostru normal care arată creierului că este momentul de a trece în undele Alfa. Profitați de o zi calmă pentru a cronometra timpul care separă două pulsații. El este diferențiat între 1,30 și 2 ore. Această cifră este biologic personală și nu se va schimba în cursul vieții.

A treia regulă cere ca, în timpul zilei, să se practice somnul fulger. Studii americane asupra studenților au dovedit-o: se poate trăi mai multe zile fără oboseală, nedormind decît fulger, timp de cîteva secunde. Din momentul în care simțiți că vin undele lente ale ritmului Alfa, nu luptați. Lăsați-vă dus de ele. Așezați-vă în poziție de destindere, închideți ochii. Expirați foarte ușor și imaginați-vă că alunecați voluptos într-o blîndă uitare de sine. Acest somn fulger durează între 10 și 30 secunde. Binefacerile sale sînt extraordinare. Cînd veți ști să îl practicați de mai multe ori pe zi, vă veți simți neobosit și hiperlucid.

Regula a patra impune să învățați să vă culcați tîrziu și să vă sculați devreme; nu durata somnului este importantă, ci calitatea sa. Imaginați-vă că ciclul personal ar fi de două ore și că l-ați avea în ritm Alfa la 22,30. Inutil să vă culcați la ora 22; aceasta nu vă face decît să vă enervați așteptînd somnul. Riscați să lăsați să treacă momentul optim de adormire. Imaginați-vă, în același fel, că într-o noapte vă întoarceți acasă la ora 1. Inutil să vă suiți în pat imediat; nu veți adormi înainte de ora 2,30. Profitați de această oră și jumătate pentru a vă face duș, a citi și vă veți cufunda mai ușor în somn cînd ciclul o va cere. Vă veți scula a doua zi dimineața în plină formă, căci nu este grav să săriți din cînd în cînd unul, două sau chiar trei cicluri de somn.

A cincea regulă ar fi să te trezești bine. Dacă soneria de deșteptare nu vă găsește a doua zi în formă, aceasta nu se datorează lipsei de somn, ci fiindcă l-ați întrerupt tocmai în mijlocul unui ciclu. Aceasta echivalează aproape cu o veritabilă „lovitură de ciomag" în cap, fiindcă obligă creierul să treacă de la 8 pulsații pe secundă la peste 30. În ajun, seara, calculați mai curînd ciclul biologic și hotărîți să terminați somnul după sfîrșitul celui de-al treilea sau al patrulea. Cu prilejul unei treziri, cu unul sau două minute înainte de a-l termina, nu vă lăsați să readormiți. Pentru mai multă siguranță, la început programați-vă trezirea cîteva minute după sfîrșitul

acestui ciclu. Veţi auzi ceasul cu siguranţă chiar mai înainte să sune. Rezervaţi-vă 15 minute între trezire şi scularea din pat pentru a fi, fizic şi psihic, într-o formă strălucită.

Ultima regulă cere să folosiţi somnul pentru a lucra; există exemplul unei probleme cu care ne-am confruntat seara şi a cărei soluţie ne-a apărut aproape ca un miracol dimineaţa. Aceasta fiindcă creierul nostru a lucrat intens în timpul nopţii (este ştiinţific dovedit), fără a fi deranjat de stimuli exteriori. Astfel, Victor Hugo a început „Legenda secolelor", Wagner uvertura „Aurului Rinului" şi Einstein „teoria relativităţii".

Mai modest, iată cum puteţi profita de activitatea inconştientă şi nocturnă a creierului dumneavoastră. Dacă o problemă vă preocupă înainte să adormiţi, enunţaţi-o în gînd fără a căuta să-i găsiţi soluţia. Surpriza mare va fi, adesea, la viitoarea trezire. Gîndiţi astfel înainte de a vă cufunda în inconştient la pregătirea unei adunări, a unei conferinţe pentru a doua zi, la planificarea săptămînii, la problemele care trebuie să fie ridicate în şedinţă, la planul raportului pe care îl aveţi de făcut, şi activitatea dumneavoastră va fi mult mai avansată la trezire.

(După „Paris Match")

Soarele — un satelit?

Progresele tehnologice în domeniul astronomic vor sfîrşi prin a da jos chiar şi Soarele de pe soclul central pe care l-a înălţat Galilei şi în jurul căruia, de atunci încoace, admitem cu toţii că se învîrtesc atît Pămîntul, cît şi celelalte planete? Faptul nu pare imposibil după opinia citorva astronomi, semnalată de „France Presse".

Intr-adevăr, de trei sau patru ani, mulţumită observaţiilor efectuate de doi sateliţi astronomici — unul vest-european, „Cos-b", celălalt american, „Heao-2" — astronomii au ajuns să repereze o nouă şi puternică sursă de raze gamma şi X încă necunoscută, dar care nu a putut fi asociată cu nimic vizibil. Situată în constelaţia Gemenilor, sursa aceasta a fost botezată de unul din astronomi (milanezul Giovanni Begnami) cu un acronim (cuvînt format prin combinarea primelor litere sau silabe din mai multe cuvinte) care aminteşte atît poziţia sa (constelaţia Gemeni), cît şi emisia de raze cosmice gamma: „Geminga". Ciudat este că în jargonul milanez acest nume ştiinţific are o semnificaţie ce caracterizează încă şi mai bine sursa necunoscută: „geminga" înseamnă „care nu există". În citeva luni va trebui căutat un alt nume dacă „Geminga" se dovedeşte a fi, cum cred deja „descoperitorii" săi, o veche stea de neutroni, adică avînd o masă cu mult mai mare decît Soarele nostru, dar cu mult mai redusă ca volum.

Cu o magnitudine de 23,5, ea practic nu străluceşte şi e cvasiinvizibilă. Ar fi o stea în jurul căreia Soarele nostru ar descrie o orbită, întocmai cum fac în jurul său Pămîntul şi celelalte planete.

„Geminga" s-ar afla la mai puţin de 50 de ani-lumină, deci foarte aproape de globul nostru terestru — sînt de părere specialiştii care au putut constata, cu ajutorul telescoapelor lor gamma, X sau radiotelescoapelor, că sursa este „un obiect neutru şi relativ vechi" ce nu emite unde radio. În lunile care vor veni, astronomii din toată lumea speră să poată determina dacă această sursă este în mişcare, fie şi foarte lentă, spre exemplu în raport cu steaua Alpha din Constelaţia Centaurului, care serveşte de referinţă pentru întreaga astronomie şi pentru navigaţia spaţială.

Poziţia stelei „Geminga" a fost determinată în urmă cu doi ani, cu o precizie de trei secunde de arc, potrivit astronomului Jacques Paul. Ar fi suficient să se măsoare o deplasare de 0,7 secunde de arc pentru a şti mai multe despre această stea ce poate fi tovarăşă ori soră a Soarelui nostru. Pentru aceasta, specialiştii contează mult pe satelitul astronomic vest-european „Exosat" (proiect de satelit vest-european, lansat cu racheta „Ariane"; are la bord două telescoape cu incidenţă razantă, pentru studierea surselor de slabă energie, un contor proporţional cu colimator şi un altul cu scintilator cu gaz, pentru observarea surselor de energie mijlocie; face observaţii directe, de durată — 80 ore —, cu precizia de 10 s de arc, şi prin ocultaţia surselor de către Lună sau Terra, cu precizia de 1 s de arc — n.n. cf. şi „Dicţionarul de astronautică", publicat de Editura Albatros în 1983) lansat de la baza americană Vandenberg, pe viitorii sateliţi sovieto-francezi, precum şi pe sondele spaţiale „Pioneer-10" şi „Pioneer-11" sau „Voyager-1" şi „Voyager-2". Prima dintre sonde a părăsit sistemul nostru solar şi specialiştii americani cred că traiectoria ei ar putea fi modificată de prezenţa şi forţa de atracţie a stelei „Geminga".

În ce priveşte satelitul „Exosat", acesta a avut drept misiune localizarea cu precizie şi analizarea caracteristicilor fizice şi temporale ale surselor de raze X în gama de frecvenţă de la 0,1 la 50 kev (kiloelectron-volţi). De asemenea, satelitul trebuie să ne permită ameliorarea cunoştinţelor despre Univers şi îndeosebi despre „găurile negre".

Pornind de la aceste observaţii şi constatări, cărora trebuie să le adăugăm orbitele puţin bizare ale planetei Pluton şi satelitului său Charon (descoperit în 1978), specialiştii au alcătuit o nouă teorie potrivit căreia Soarele nostru n-ar fi decît satelitul altui soare invizibil pînă astăzi, şi anume „Geminga".

Nimic surprinzător în această teorie — sînt ei de părere. Galaxiei noastre îi lipseşte o anume cantitate de masă care trebuie să se găsească undeva. De ce n-ar fi în „Geminga", pe care au reuşit să o fotografieze cu raxe X şi ale cărei clişee „în vizibil" le aşteaptă? În egală măsură, însă, nimic surprinzător în faptul că, pînă acum, nimeni n-a văzut „Geminga" — afirma AFP.

Pînă în 1934, observarea cerului se făcea în mod esenţial cu ochiul liber, în infraroşu şi în ultraviolet apropiat. A urmat radio-astronomia. Şi doar în timpul ultimilor zece ani s-a ajuns la astronomia X, gamma sau ultraviolet îndepărtat etc. Nici un dubiu că, mulţumită acestor mijloace noi, se descoperă obiecte care nu sînt vizibile decît în gama spectrului neobservabil pînă în prezent.

„Afacerea Watergate"

În dimineața de 17 iunie 1972, într-o sîmbătă, s-a aflat că cinci persoane, care purtau asupra lor echipament fotografic și electronic, au fost arestate la sediul partidului democrat din Washington. Părea o spargere fără însemnătate, dar cum și despre acestea se scrie în ziarele americane, îndeosebi locale, ahtiate după știri de senzație și de scandal, doi reporteri au fost îndemnați să afle amănunte și să pregătească un articol pentru următorul număr al ziarului „The Washington Post". Informațiile care începeau să stîrnească interes au apărut chiar în acea zi. Nu era vorba de sediul partidului, ci de hotelul Watergate, unde se afla statul major al Comitetului Național Democrat și unde urma să se desfășoare Convenția partidului democrat. Aparatura descoperită asupra celor cinci era prea sofisticată pentru a nu sugera faptul că se intenționa instalarea unor microfoane în clădirea unde aveau să se întrunească democrații. Cînd sînt interogați de judecător, se descoperă că unul dintre cei arestați, James McCord, ar fi fost „consultant în probleme de securitate" pentru C.I.A.; iar ceilalți patru, toți din Miami — Bernard L. Barker, Frank A. Sturgis, Virgilio Gonzales, Eugenio Martinez — păreau a fi întreținut, și ei, legături cu C.I.A.

Așa a început „afacerea Watergate", dintr-o spargere care părea să-i plictisească pe reporteri în prima zi, dar care, ulterior, s-a dovedit a fi fost începutul celui mai mare scandal care a zguduit America și care nu s-a încheiat decît doi ani mai tîrziu, cu demisia președintelui.

Cei doi reporteri erau Bob Woodward, 29 de ani, și Carl Bernstein, 28 de ani. Nu se cunoșteau decît din vedere. Nu mai lucraseră împreună. Se deosebeau enorm unul de celălalt. Woodward vota cu republicanii, studiase la Yale, înclina spre un comportament și îmbrăcăminte mai conservatoare, se gîndise să devină avocat și nu lucra la „Washington Post" decît de un an. Nu scrisese decît despre istorii locale lipsite de importanță majoră, era socotit tenace, bun pentru interviuri, dar redactor mediocru. Bernstein renunțase la colegiu, începuse să lucreze la ziare de la 16 ani, la 19 ani era reporter, din 1966 făcea parte din echipa lui „Washington Post". Purta plete, se îmbrăca neglijent, era un sprijinitor al democraților liberali. Avea fler pentru descoperirea surselor, uneori trebuia împins să lucreze, dar scria mai bine decît Woodward.

După desfășurarea Convenției partidului democrat, celor doi reporteri li s-a cerut să se ocupe în continuare de implicațiile spargerii de la hotelul Watergate, din ce în ce mai tenebroase și vizînd personalități importante ale partidului republican. Dezmințirile curgeau lanț, dar reporterii continuau să investigheze și să publice amănuntele descoperite. Cu timpul, li s-au alăturat alte publicații — revistele „Time" și „Newsweek", ziarele „The New York Times", „Los Angeles Times" ș.a. — dar criticat de Casa Albă și de Administrație în general, îndeosebi cînd faptele dezvăluite deveniseră fierbinți, era numai „The Washington Post". După zece luni de dezmințiri și acuzații, secretarul de presă al Casei Albe cerea scuze în mod oficial celor doi reporteri, iar reportajele lor erau încununate cu mai multe premii.

Utilizînd relatările din acea perioadă ale revistelor „Time", „Newsweek", „U.S. News & World Report", precum și istorisirea celor doi ziariști, în cartea „All The President's Men" (Toți oamenii președintelui), vom prezenta în ce a constat „scandalul Watergate" și principalele lui etape.

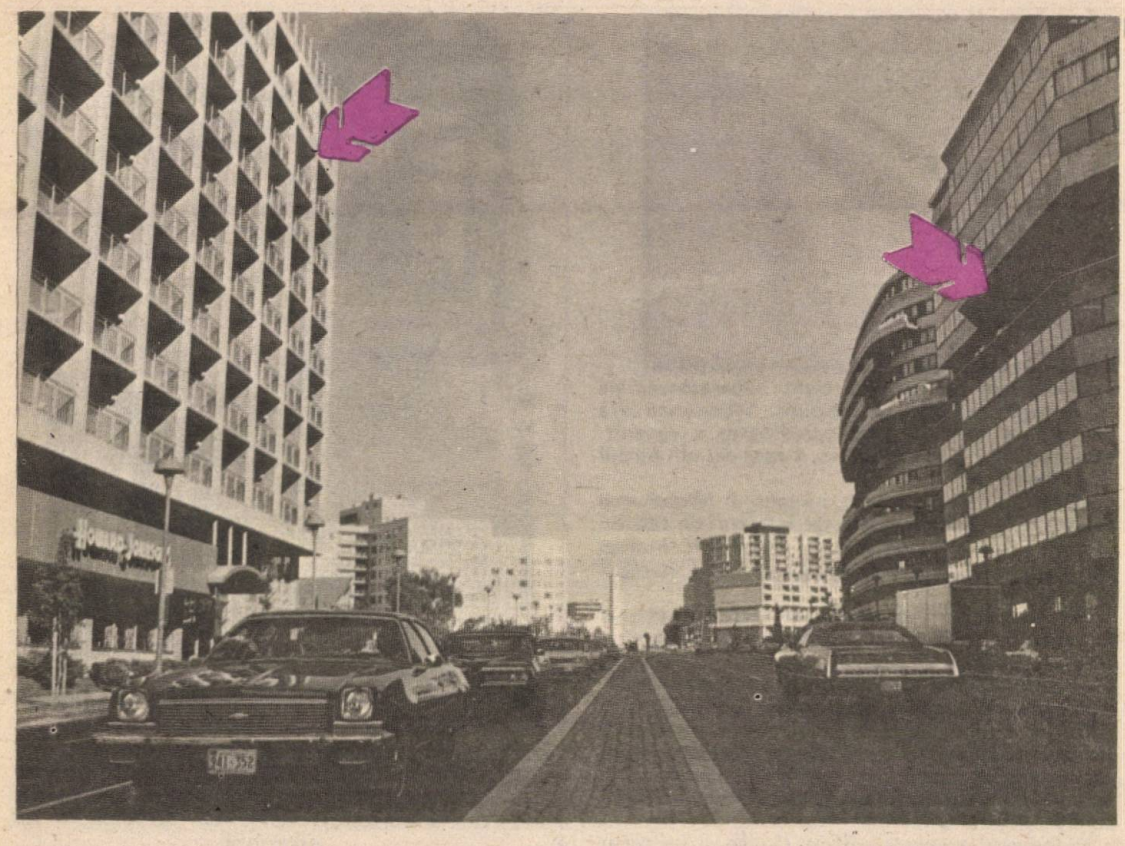

Dintr-o cameră a motelului „Howard Johnson" (săgeata din stînga) erau supravegheate birourile democraților din clădirea hotelului Watergate (săgeata din dreapta). A urmat spargerea, pentru instalarea de noi dispozitive de ascultare

O SPARGERE MAI PUȚIN OBIȘNUITĂ

Hotelul Watergate e un mare complex, cu apartamente costisitoare, situat pe malul Potomacului, în chiar centrul capitalei federale. Politicieni republicani care dispuneau de putere în cadrul Administrației republicane, în acel an 1972, fuseseră printre oaspeții obișnuiți ai hotelului.

„Cinci bărbați, despre unul spunîndu-se că este un fost funcționar al Agenției Centrale de Investigații — scriau Woodward și Bernstein în primul lor articol — au fost arestați ieri la orele 2,30 a.m. în ceea ce autoritățile descriu drept un complot executat cu minuțiozitate pentru a instala microfoane în birourile Comitetului Național Democrat din oraș... N-a existat o explicație imediată în legătură cu motivul pentru care cei cinci ar fi vrut să instaleze microfoane în birourile Comitetului, și nici în legătură cu faptul dacă lucrau sau nu pentru vreun particular sau vreo organizație."

Numai cîteva ore mai tîrziu, o știre transmisă de agenția „Associated Press" afirma că James McCord ar fi fost coordonator în probleme de securitate pentru Comitetul pentru Realegerea Președintelui (C.R.P.), organism republican înființat cu cîteva luni mai înainte și care, desfășurînd o amplă campanie pe întreg teritoriul Statelor Unite, promova interesele partidului de a-l menține pe Richard Nixon la Casa Albă pentru încă un mandat. Directorul comitetului era John Mitchell, 58 de ani, unul dintre cei mai apropiați confidenți politici ai președintelui, ministru al justiției între 1969 și începutul lui 1972; renunțase la portofoliu, pentru a conduce C.R.P. Îndată după știrea agenției, Mitchell făcea o declarație: „Persoana implicată este proprietarul unei agenții particulare de securitate care a fost utilizată de comitetul nostru cu luni în urmă pentru a ne sprijini la instalarea sistemului nostru de securitate... Dorim să subliniem că acest om și ceilalți implicați nu operau nici în contul nostru, nici cu consimțămîntul nostru. Nu există loc, în campania noastră sau în procesul nostru electoral, pentru acest tip de activitate, nu-l vom permite sau trece cu vederea."

Însă lucrurile aveau să se complice din primul moment. Doi dintre cei arestați aveau asupra lor agende cu numărul de telefon al unui oarecare Howard E. Hunt, în dreptul căruia era notat „W. House" și „W. H." (White House — Casa Albă, n.n.). Bob Woodward a telefonat la numărul indicat:

„Afacerea Watergate"

„L-a cerut pe Howard Hunt. Operatoarea i-a făcut legătura. Nici un răspuns. Woodward era pe cale să închidă, cînd operatoarea a revenit. «Există alt loc unde poate fi», a spus ea. «În biroul dlui Colson.»

«Dl Hunt nu-i aici acum», i-a spus lui Woodward secretara lui Colson, şi i-a dat numărul de telefon al unei firme din Washington, «Robert R. Mullen and Company», unde ea spunea că Hunt lucrează ca redactor.

Woodward s-a îndreptat spre sectorul naţional la capătul de est al secţiei de ştiri şi a întrebat cine era Colson. Charles W. Colson, i s-a răspuns, e consilier special al preşedintelui Statelor Unite.

Woodward a sunat din nou la Casa Albă şi a întrebat o funcţionară de la biroul personal dacă Howard Hunt se afla pe listele de plată. I s-a spus că va verifica. După cîteva momente, funcţionara i-a spus lui Woodward că Howard Hunt era consultant pentru Colson.

Woodward a sunat la firma Mullen şi l-a cerut pe Howard Hunt.

«Aici e Howard Hunt», i-a răspuns vocea.

Woodward s-a prezentat.

«Da? Care-i problema?». Hunt părea nerăbdător.

Woodward l-a întrebat de ce numele şi numărul său de telefon erau în agendele a doi dintre bărbaţii arestaţi la Watergate.

«Dumnezeule!», a spus Howard Hunt. Apoi, a adăugat repede: «Avînd în vedere că problema urmează a fi judecată, nu am nici un comentariu de făcut», şi a închis telefonul." Mai tîrziu, Woodward a aflat că şi Hunt a lucrat pentru C.I.A.

Titlul articolului publicat după aceea de „The Washington Post": „Consultant al Casei Albe, legat de suspecţii instalării de microfoane." Ronald Ziegler, secretarul de presă prezidenţial, declara (19 iunie) că incidentul („o spargere de mîna a treia") nu merita comentariile Casei Albe.

FONDURILE SECRETE

James McCord nu putea fi, însă, angajat de un funcţionar oarecare, fără ştirea lui John Mitchell. Toţi oamenii contactaţi de Woodward şi Bernstein spuneau acelaşi lucru. Iar aproape toţi cei care

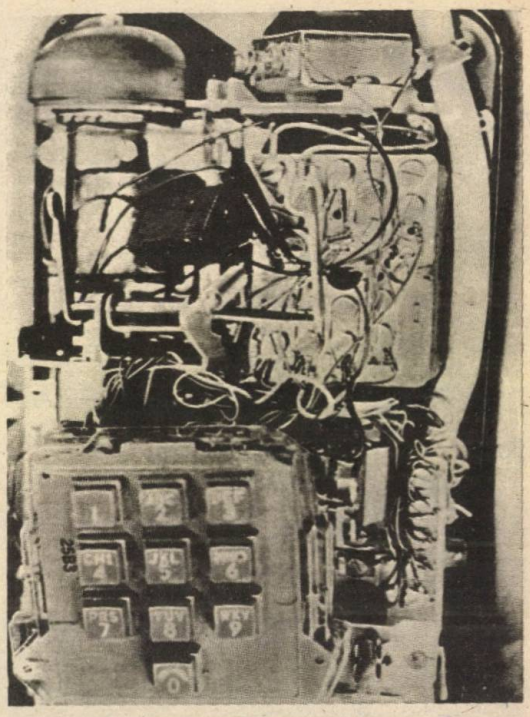

Telefonul lui Spencer Oliver, preşedintele coordonator local al Partidului Democrat, ascultat de adversarii politici. Cutia neagră din partea de sus a imaginii reprezintă dispozitivul de ascultare

aveau funcţii de răspundere în cadrul C.R.P. făcuseră parte, într-o formă sau alta, din Administraţie (guvern sau personalul Casei Albe). Trei zile după Ziegler, la 22 iunie, preşedintele Richard Nixon face primul său comentariu public: „Casa Albă nu a avut nici un amestec în acest incident". După nouă zile, John Mitchell demisionează, explicînd că a făcut-o la insistenţele soţiei.

În luna iulie, ziarul „Newsday" publică ştirea că fostul funcţionar al Casei Albe, G. Gordon Liddy, care lucra în calitate de consilier pentru C.R.P., fusese concediat de Mitchell pentru că refuzase să răspundă întrebărilor F.B.I.-ului în legătură cu Watergate. Pînă în decembrie 1971, Liddy făcuse parte din personalul lui John Ehrlichman, principalul asistent al preşedintelui pentru probleme interne. „The New York Times" scrie despre existenţa unui mare număr de legături telefonice între Bernard Barker (unul din cei patru arestaţi, originar din Miami) şi Gordon Liddy, la sediul C.R.P. Care era rostul acestor telefoane? Se descoperă că, în contul bancar al lui Barker, soseau sume mari din Mexic. Carl Bernstein pleacă la Miami, află că suma depăşeşte 100 000 de dolari, dar mai află şi că în contul bancar al lui Barker fusese depus un cec ce părea a fi fost destinat campaniei pentru realegerea lui Richard Nixon. În ce fel ajunsese acolo?

Încetul cu încetul, cei doi reporteri înţeleg stratagema la care recursese Maurice Stans, preşedintele financiar al C.R.P. Stans, 65 de ani, se ală-